

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Anja Nerat

**Socialnodelovni vidiki dela svetovalne službe pri obravnavi
učencev z motnjami v duševnem razvoju**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2023

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Anja Nerat

**Socialnodelovni vidiki dela svetovalne službe pri obravnavi
učencev z motnjami v duševnem razvoju**

Magistrsko delo

Študijski program: Socialno delo

Mentorica: izr. prof. dr. Petra Videmšek

Ljubljana, 2023

Socialnodelovni vidiki dela svetovalne službe pri obravnavi učencev z motnjami v duševnem razvoju

Povzetek magistrskega dela

V šolskem okolju se šolska svetovalna služba pogosto srečuje z raznoliko in tudi zelo specifično problematiko. Pri delu z učenci z motnjami v duševnem razvoju (MDR) se poleg učnih, vzgojnih in zdravstvenih vprašanj pojavljajo tudi vprašanja s področja nasilja, konfliktov, socialne izključenosti, revščine itd., ki jih obravnava in rešuje stroka socialnega dela. Vloga stroke socialnega dela pri delu z učenci z MDR v šoli s prilagojenim programom je izredno pomembna tudi zaradi velikega prispevka pri zagotavljanju varnega in spodbudnega učnega okolja, dobrega počutja učencev, spremljanja in spodbujanja napredkov učencev. Svetovalna služba pri svojih pristopih pogosto uporablja socialnodelovne koncepte, a je to le redko poudarjeno. Z raziskavo sem želela predstaviti uporabo, pomen in učinke uporabe socialnodelovnih vidikov delovanja svetovalne službe pri delu z učenci z MDR.

Ključne besede: Socialnodelovni vidiki dela, svetovalna služba, učenci z motnjami v duševnem razvoju, obravnava učencev

The social work aspects of school counseling service in the treatment of students with intellectual disabilities
Master's Thesis Abstract

In the school environment, the school counselling service often encounters diverse and also very specific problems. When working with students with intellectual disabilities besides learning, educational and health issues there are also other problems: violence, different conflicts, social exclusion, poverty, etc. which of them are treated by the profession of social work. The role of the social work profession when working with students of adapted education programme is extremely important also because of a great contribution at ensuring safe and stimulating learning environment, well-being of students, monitoring and promoting student progress. In their approaches, counselling service often uses social work concepts but this fact is too rarely emphasized. With my research I wish to present the use, meaning and the effects of use of social work aspects on working with student disorders in mental development.

Keywords: The social work aspects of work, school counselling service, students with intellectual disabilities, treatment of students

PREDGOVOR

Pomemben vpliv na izbor teme je imelo veliko veselje do dela z učenci z motnjami v duševnem razvoju. Pri sodelovanju z učenci sem pozorna na uporabo socialnodelovnih vidikov dela, ki se vsakokrat znova izkažejo za izredno pomembne. Med socialnodelovne vidike dela svetovalne službe šole štejem vse vidike dela in pristope na podlagi upoštevanja smernic stroke socialnega dela. Socialnodelovni vidiki dela med drugim predstavljajo socialnodelovne koncepte in elemente delovnega odnosa. V besedilu sem uporabila izraze šolski socialni delavec in delavka, socialni delavec in delavka v šolskem okolju, socialni delavec in delavka v šolski svetovalni službi, ki se nanašajo na strokovnjake stroke socialnega dela v šolskem okolju. Za poimenovanje šolske svetovalne službe šole sem v besedilu uporabila tudi izraz svetovalna služba šole in svetovalna služba v šolskem okolju.

Obravnavana tema je premalokrat poudarjena, o njej se piše premalo. Pri prebiranju literature še nisem zasledila veliko del, ki bi poudarjala pomembno vlogo socialnodelovnih vidikov dela pri sodelovanju z učenci z motnjami v duševnem razvoju. Kot ugotavlja Callahan Sherman (2016, b. d.), ko piše o obrobem položaju in spregledanosti šolskih socialnih delavcev, tudi sama menim, da je profil socialnega delavca v šolskem okolju premalo cenjen in uveljavljen. Učenci z motnjami v duševnem razvoju potrebujejo raznolike pristope in z uporabo socialnodelovnih vidikov dela lahko pomembno napredujejo na različnih področjih razvoja. Socialna problematika pri delu z učenci z motnjami v duševnem razvoju je raznolika, zaradi česar je vključevanje socialnodelovnih vidikov dela z učenci ključnega pomena. Zaradi raznolikih primanjkljajev in posebnosti učencev z učenci z motnjami v duševnem razvoju ter potrebe po prilagojenih pristopih pri delu z njimi, se mi zdi pomembno osredotočenje na obravnavo in njene učinke. Socialnodelovni vidiki dela pomembno prispevajo k celostni in prilagojeni obravnavi učencev z MDR.

V teoretskem uvodu sem se najprej osredotočila na literaturo o svetovalni službi šole, Programskih smernicah šolske svetovalne službe in svetovalni službi šole s poudarkom na različnih vidikih pomoči učencem. Nato sem nekaj pozornosti namenila literaturi o učencih s posebnimi potrebami, njihovi vzgoji in izobraževanju ter obravnavi navedenih učencev v šoli. V teoretskem uvodu sem se nato usmerila še na učence z motnjami v duševnem razvoju in njihovi obravnavi. Pozornost sem nato posvetila vlogi in pomenu stroke socialnega dela v osnovni šoli, osvetlila pomen socialnodelovnih vidikov obravnave učencev v svetovalni službi šole in koncept delovnega odnosa v svetovalni službi osnovne šole. Predstavila sem tudi metode in spretnosti socialnega dela v šolskem okolju.

Namen raziskave je bil prikazati številnost učencev z motnjami v duševnem razvoju, ki so vključeni v obravnave k socialni delavki, zaposlene v šolski svetovalni službi. Z raziskavo sem poskusila prikazati pogostost in način ter namen (vzroke) izvedbe obravnav učencev, raznolikost primanjkljajev in posebnosti učencev ter prilagoditve pristopov in aktivnosti socialne delavke različnim zmožnostim učencev. Namen je bil raziskati, poudariti pomen in prikazati socialnodelovne vidike dela svetovalne službe pri delu z učenci z motnjami v duševnem razvoju. Prikazati sem želela učinke uporabe socialnodelovnih konceptov in poudariti izkušnje, ki jih učenci ob tem pridobijo ter osvetliti primere dobrih rezultatov. Zanimalo me je, kako pogosto se pri delu z učenci pojavljajo vprašanja na področju socialne problematike in kakšno je razmerje med preventivnimi/kurativnimi dejavnostmi socialne delavke. Namen raziskave je bil izpostaviti najpomembnejše smernice za delovanje šolske svetovalne službe pri delu z učenci z motnjami v duševnem razvoju, še posebej pomembne naloge socialne delavke, uporabljene metode in spretnosti socialne delavke pri delu z učenci z MDR. Osredotočila sem se tudi na pripisovanje pomena stroki socialnega dela in uporabi socialnodelovnih konceptov v šoli in vključenost socialne delavke v timsko sodelovanje ter potrebe po izboljšavah.

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici izr. prof. dr. Petri Videmšek za dostopnost in vse strokovne nasvete ter usmeritve.

Zahvaljujem se tudi vsem intervjuvankam, sodelujočim v raziskavi, za njihov čas in pripravljenost sodelovanja v raziskavi.

Zahvaljujem se zaposlenim v Osnovni šoli Helene Puhar Kranj, še posebej pa gospodu ravnatelju, Janezu Cudermanu, za podporo na karierni poti in vso pomoč.

Zahvala gre tudi mojim najbližjim, ki so mi nudili veliko podpore, predvsem partnerju Martinu Žmitku in prijateljici Niki Bončina.

KAZALO

1. TEORETSKI UVOD	1
1.1. Umestitev svetovalne službe v šole.....	1
1.1.1. Programske smernice šolske svetovalne službe.....	3
1.1.2. Šolska svetovalna služba in poudarek na različnih vidikih pomoči učencu	4
1.2. Vzgoja in izobraževanje učencev s posebnimi potrebami.....	7
1.2.1. Obravnava učencev s posebnimi potrebami v šoli.....	10
1.3. Učenci z motnjami v duševnem razvoju	11
1.3.1. Obravnava učencev z motnjami v duševnem razvoju.....	13
1.4. Vloga in pomen stroke socialnega dela v osnovni šoli	14
1.4.1. Pomen socialnodelovnih vidikov obravnave učencev v svetovalni službi	20
1.4.1.1. Koncept delovnega odnosa v svetovalni službi osnovne šole	23
1.4.2. Metode in spretnosti socialnih delavcev v šolskem okolju.....	28
2. OPREDELITEV PROBLEMA	30
3. METODOLOGIJA.....	34
3.1. Vrsta raziskave	34
3.2. Merski instrumenti ali viri podatkov	34
3.3. Opredelitev enot raziskovanja	35
3.4. Zbiranje podatkov.....	36
3.4.1. Tabela: Prikaz pridobitve odgovorov po posameznih osnovnih šolah s prilagojenim programom	38
3.5. Obdelava in analiza podatkov	39
4. REZULTATI.....	41
4.1. Obravnave učencev	41
4.2. Posebnosti in primanjkljaji učencev	42
4.3. Način sodelovanja z učenci	42
4.4. Namen dela z učenci.....	43
4.5. Pristopi socialne delavke, uporabljeni pri delu z učenci z MDR	44
4.6. Preventivne/kurativne dejavnosti	45
4.7. Socialna problematika	45
4.8. Socialnodelovni koncepti	46
4.9. Elementi delovnega odnosa.....	47
4.10. Metode dela in spretnosti socialnih delavk	47
4.11. Smernice za delovanje šolske svetovalne službe	48
4.12. Pomembne naloge socialne delavke.....	48
4.13. Učinki uporabe socialnodelovnih konceptov	49
4.14. Primeri dobrih rezultatov.....	51
4.15. Pripisovanje pomena stroki socialnega dela.....	52
4.16. Timsko sodelovanje.....	53

4.17. Potrebne izboljšave.....	53
5. RAZPRAVA	55
6. SKLEPI.....	63
7. PREDLOGI	65
8. SEZNAM UPORABLJENIH VIROV IN LITERATURE	67
9. PRILOGE	73
9.1. Vprašalnik	73
9.2. Zapis odgovorov na enega od vprašalnikov	74
9.3. Postopek obdelave enega od vprašalnikov	77
9.3.1. Določitev enot kodiranja.....	77
9.3.2. Odprto kodiranje	80
9.3.3. Osnovno (aksialno) kodiranje	87
10. POVZETEK	93

1. TEORETSKI UVOD

V teoretskem uvodu sem s povzeto literaturo želela osvetliti umestitev svetovalne službe v šole, obravnavo učencev s posebnimi potrebami in učencev z motnjami v duševnem razvoju ter pomen in vlogo stroke socialnega dela v osnovni šoli pri njihovi obravnavi. Pregled literature prikazuje veliko vlogo in pomen stroke socialnega dela v osnovni šoli in posebne prispevke stroke socialnega dela na področju vzgoje in izobraževanja pri delu z učenci z motnjami v duševnem razvoju.

1.1. Umestitev svetovalne službe v šole

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (2022) v 67. členu opredeljuje svetovalno službo: »V javnem vrtcu oziroma šoli deluje svetovalna služba, ki svetuje otrokom, učencem, vajencem, dijakom, učiteljem in staršem; sodeluje z vzgojitelji, učitelji in vodstvom šole pri načrtovanju, spremljanju in evalvaciji razvoja vrtca oziroma šole in opravljanju vzgojno-izobraževalnega dela ter opravlja poklicno svetovanje. Svetovalna služba sodeluje pri pripravi in izvedbi individualiziranih programov za otroke s posebnimi potrebami. Delo svetovalne službe opravljajo svetovalni delavci, ki so psihologi, pedagogi, socialni delavci, socialni pedagogi in defektologi. Pri opravljanju poklicnega svetovanja se povezuje z Republiškim zavodom za zaposlovanje« (Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, 2022).

»Svetovalna služba v vrtcu oziroma šoli pomaga in sodeluje z osnovnim namenom, da bi bili vsi posamezni udeleženci v vrtcu oziroma šoli in vzgojno-izobraževalna ustanova kot celota čim bolj uspešni pri uresničevanju temeljnega in v tem okviru vseh drugih sistemsko zastavljenih splošnih in posebnih vzgojno-izobraževalnih ciljev« (Čačinovič Vogrinčič, 2008a, str. 5).

Svetovalna služba v šoli ima zaradi svoje povezovalne vloge in prispevka k doseganju ciljev vzgoje in izobraževanja pomembno mesto.

Resman s sodelavci (1999, str. 69) opisuje, da je namen šolske svetovalne službe najprej pomagati otroku, učencu, dijaku pri njegovem osebnostnem razvoju in učenju. Svetovalna

služba se »šolska« imenuje ne le, ker je umeščena v šolo, temveč tudi v šolski socialni in vzgojno-izobraževalni prostor.

»Šolska svetovalna služba je tisto posebno mesto v šoli, s katerega se vzpostavlja svetovalni odnos z vsemi udeleženi v šoli. Temeljne funkcije svetovalne službe (svetovanje, posvetovanje, koordinacijo) opravlja na način tega posebnega odnosa. V šoli se na svoj poseben način preko svetovalnega odnosa vključuje v procese dogovarjanja, sodelovanja, povezovanja in pobude« (Čačinovič Vogrinčič idr., 1999, str. 17).

»Šolska svetovalna služba ima v šoli vlogo servisne in podporne dejavnosti. To pomeni, da pomaga različnim udeležencem učno-vzgojnega procesa, da lažje opravljajo svoje naloge (učenci, starši, učitelji, vodstvo)« (Privošnik in Urbanc, 2009, str. 412).

Naloga svetovalnih služb je pomoč učencem, učiteljem in staršem, ki so se znašli v zapleteni situaciji otrokovega neuspeha. Svetovalna služba je mesto, kjer poteka projekt iskanja rešitve za otrokove stiske (Čačinovič Vogrinčič, 2008c, str. 87).

Svetovalno delo s starši in družinami predstavlja pomembno nalogo šolskih svetovalnih služb. Ena izmed pomembnih nalog svetovalne službe je tudi prispevek k temu, da nihče od staršev ni izključen (Čačinovič Vogrinčič, 2008c, str. 86).

V 2. členu Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (2022) med cilje vzgoje in izobraževanja določa cilj zagotavljanja optimalnega razvoja posameznika ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, rasno, etnično in narodno pripadnost ter telesno in duševno konstitucijo oziroma invalidnost. Določa tudi cilje: vzgajanje za medsebojno strpnost, razvijanje zavesti o enakopravnosti spolov, spoštovanje drugačnosti in sodelovanje z drugimi, spoštovanje otrokovih in človekovih pravic ter temeljnih svoboščin, razvijanje enakih možnosti obeh spolov ter s tem razvijanje sposobnosti za življenje v demokratični družbi.

»K navedenima ciljema pomembno prispeva svetovalna služba šole, ki učence spodbuja in jim pomaga pri razvoju navedenih spretnosti in lastnosti« (Nerat in Žalec Štrekelj, 2021, str. 5).

Gregorčič Mrvar s sodelavci (2020, str. 18) navaja ugotovitev več avtorjev (Bezić, 2008; Malešević, 2018; Valenčič Zuljan idr., 2011; Vogrinc in Krek, 2012): »Od sprejetja programskih smernic dalje tako praksa kot tudi evalvacije delovanja svetovalne službe kažejo, da je svetovalna služba pomemben sestavni del vsake šole oz. vrtca.«

1.1.1. Programske smernice šolske svetovalne službe

Programske smernice določajo različna področja dela svetovalne službe: učenje in poučevanje; šolska kultura, vzgoja, klima, red; telesni, osebni (spoznavni in čustveni) in socialni razvoj; šolanje; poklicna orientacija; socialno-ekonomske stiske. Pri vsakem izmed navedenih področij delo šolskega svetovalnega delavca obsega delo z učenci, učitelji, starši, vodstvom in z zunanjimi ustanovami (Čačinovič Vogrinčič idr., 1999, str. 19–27).

Gregorčič Mrvar s sodelavci (2020, str. 16–17, v Nerat in Žalec Štrekelj, 2021, str. 5) povzema Programske smernice svetovalne službe v osnovni šoli. Piše, da so temeljni konceptualni dokument za šolsko svetovalno delo pri nas, potrjene so bile na Strokovnem svetu RS za splošno izobraževanje v letu 1999. Omenjene smernice opredeljujejo, da se svetovalna služba vključuje v reševanje psiholoških, pedagoških in socialnih vprašanj v vrtcih, šolah in domovih prek treh osnovnih dejavnosti: dejavnosti pomoči, razvojnih in preventivnih dejavnosti ter dejavnosti načrtovanja in evalvacije. Dejavnosti pomoči obsegajo različne neposredne oblike dajanja pomoči posamezniku ali skupini in tudi vrsto posrednih strokovnih aktivnosti, ki so potrebne tako znotraj kot tudi zunaj šole in zajemajo vse tiste dejavnosti in naloge šolske svetovalne službe, ki odgovarjajo na potrebo po pomoči kogar koli od udeležencev vzgojno-izobraževalnega dela v šoli (npr. učencev, staršev, učiteljev). Z razvojnimi in preventivnimi dejavnostmi se svetovalna služba vključuje v razvojno-analitično delo šole ter sodeluje pri načrtovanju raznih sprememb in izboljšav v vzgojno-izobraževalnem procesu. Obenem vodi ali koordinira različne razvojne, inovativne in preventivne projekte v šoli oz. pri delu s skupinami (npr. oddelki z ranljivimi skupinami, nadarjenimi itd.). Dejavnosti načrtovanja in evalvacije so pomembne za vrednotenje in zagotavljanje celostnosti in kontinuiranosti prispevka šolske svetovalne službe pri reševanju individualnih, skupinskih in drugih kompleksnih problemov šole. Prvi del smernic predstavljajo splošna izhodišča, ki so za vse podsisteme (vrtec, osnovno šolo, srednjo šolo in dijaški dom) enaka. V njih so opredeljeni cilji in namen svetovalne službe ter temeljna načela, vrste in področja dejavnosti, drugi del smernic pa se razlikuje glede na stopnjo vzgojno-izobraževalne ustanove.

Svetovalni delavec deluje po devetih načelih, ki so opredeljena v Programskih smernicah. To so (Čačinovič Vogrinčič idr., 2008a, str. 10–14):

- načelo strokovnosti in strokovnega izpopolnjevanja (svetovalni delavec vedno deluje v dobrobit otroka; vsi morajo v svetovalni odnos vstopati prostovoljno; vse, kar je v svetovalnem odnosu povedano, je zaupno; svetovalni delavec se mora nenehno strokovno izpopolnjevati);

- načelo strokovne avtonomnosti (svetovalna služba je avtonomna; o svojem delu in načinih odloča sama; strokovna mnenja mora vedno posredovati korektno);
- načelo interdisciplinarnosti, strokovnega sodelovanja in povezovanja (svetovalna služba je najbolj učinkovita, če jo sestavlja tim več strokovnjakov različnih strok; svetovalna služba spodbuja in pomaga vzdrževati interdisciplinarno povezovanje; za večjo učinkovitost je pomembno, da se svetovalni delavci različnih ustanov /vrtcev, druge šole/ povezujejo);
- načelo aktualnosti (svetovalna služba izhaja iz vsakokratnih potreb vrtca, šole in udeležencev);
- načelo razvojne usmerjenosti (delo svetovalne službe je usmerjeno v optimalen razvoj otroka in šole kot celote);
- načelo fleksibilnega ravnotežja med osnovnimi vrstami dejavnosti svetovalne službe (svetovalna služba se ukvarja s tremi osnovnimi dejavnostmi: pomoč, razvoj in preventiva, načrtovanje ter evalvacija; od profila svetovalnega delavca je odvisen izbor konkretne dejavnosti znotraj osnovne dejavnosti);
- načelo celostnega pristopa (svetovalna služba k delu pristopa tako, da vedno pogleda posameznika ter njegovo ožje in širše socialno okolje, v katero je vključen);
- načelo sodelovanja v svetovalnem odnosu (svetovalna služba si prizadeva za sodelovanje v svetovalnem odnosu, ki temelji na stalno odprtih možnostih za sodelovanje);
- načelo evalvacije lastnega dela (bistvo evalvacije je kritičen pogled na lastno delo, da smo lahko v prihodnje učinkovitejši).

1.1.2. Šolska svetovalna služba in poudarek na različnih vidikih pomoči učencu

Clancy (1995, v Čačinovič Vogrinčič, 2008c, str. 94–95) definira šest strategij svetovalnega dela na šoli:

- vzpostavitev stika z učenci in njihovimi družinami in delo z vsemi na definiciji problema, kar jim pomaga bolje razumeti probleme in probleme skupnosti;
- preskrba uslug, ki jih potrebuje družina, na primer inštrukcije, svetovanje, skupinsko delo, pravna pomoč itd.;
- povabilo družinam v šolski sistem in vključitev v dejavnosti šole, kjer pridobivajo nova znanja ali sodelujejo kot prostovoljci;

- organizacija posebnih treningov veščin, kot je veščina komuniciranja, pisanja, vodenja skupine;
- vključitev družin v različne delovne skupine šole;
- spodbuditev staršev, naj stopijo v stik s pomembnimi institucijami in se vključujejo v delo šole.

Filozofija svetovalnega dela upošteva stališče, da je treba v celotni skrbi za otrokov normalni telesni in duševni razvoj poskrbeti tudi za pogoje tega razvoja, da je treba otroku ustrezno organizirati šolsko fizično in socialno okolje in je pri tem pomembno delo s kolektivom, z drugimi delavci, vodstvom šole, s starši (Resman idr., 1999, str. 67).

Kot nadaljuje Resman s sodelavci (1999, str. 64), se filozofija svetovalnega dela torej oblikuje na podlagi razumevanja učenca (njegov položaj v šoli, razmerje do šole, vloga šole v njegovem razvoju), od česar je odvisno, ali bo svetovalna pomoč usmerjena v celostni razvoj učencev.

Šolsko svetovalno delo pa nima ene same filozofije, saj je odvisno od tega, s katerega vidika opazujemo otroka in njegov razvoj: pedagoškega, psihološkega, socialno-delovnega, medicinskega itn. Različne filozofske, psihološke in sociološke teorije postavljajo svetovanju svoje okvire, ki opredeljujejo oblike in metode dela. Svetovalne pomoči učencem ni mogoče podrediti eni sami stroki, saj je treba problem učenca osvetliti z vidika celotne osebnosti in življenja posameznika, čeprav je problem omejen na posamezno področje. V primeru, da bi vsak strokovni profil ravnal samo po svoji filozofiji, bi bila pomoč učencem ne celovita in le delna. Zaradi kompleksnosti človekove osebnosti je nujno, da se različni vidiki pomoči med seboj dopolnjujejo. K svetovalnemu delu je torej treba pristopiti interdisciplinarno in transdisciplinarno. Šolska svetovalna služba se pri svojem delu naslanja na spoznanja pedagogike, psihologije, socialne znanosti, filozofije, antropologije itn. (Resman idr., 1999, str. 64).

Pomen povezovanja znanja različnih ved pri šolskem svetovalnem delu poudarjata tudi Privošnik in Urbanc (2009, str. 415): »Šolsko svetovalno delo je zasnovano interdisciplinarno, zato je za delo v tej službi nujno treba povezovati znanje različnih ved, ki proučujejo človeka in njegovo okolje in so sorodne vedi socialnega dela. Vsekakor pa je nujno to znanje tudi dopolnjevati in nadgrajevati. Vsebina dela zahteva znanje pedagogike, psihologije (psihologija osebnosti, psihologija družine), poznavanje temeljnih metod in načel socialnega dela ter metodologije raziskovanja v socialnem delu.«

Svetovalni delavec mora biti pri načrtovanju svojega programa pomoči pozoren na uravnoteženost programa, in sicer tako, da bo s svojim delom lahko na eni strani zadovoljeval potrebe vseh učencev, na drugi pa se bo ukvarjal tudi s tistimi posamezniki, ki imajo oziroma bodo imeli resne individualne probleme. Navedeno razmerje je pomembno, saj karakterizira strategijo svetovalnega dela. Pritiski šolskega vsakdanjika od svetovalnih delavcev zahtevajo, da se takoj in sproti ukvarjajo s posamezniki ali skupinami učencev, ki se soočajo s problemi na različnih področjih razvoja (osebnostnega, šolskega, socialnega in poklicnega) (Resman, 2008, str. 11).

Osebni, socialni in šolski razvoj učenca pa ni odvisen zgolj od njega samega. Vzrokov za neuspešnost in težave učencev ne smemo iskati zgolj v učencih samih, saj številne težave povzročajo tudi šolsko življenje, red, režim in organizacija šolskega dela (Davie, 1993, v Resman idr., 1999, str. 68). Učenec je del socialnega in kulturnega okolja, ki vpliva nanj, kakor tudi on vpliva na to okolje, zato je potrebno sodelovanje svetovalnega delavca tudi s tem celotnim okoljem (fizičnim in socialnim). Osebno svetovanje in nudenje neposredne podpore in pomoči učencem zato ni dovolj. Pomoč je učencem treba nuditi tudi posredno, z oblikovanjem ustreznega (varnega in spodbudnega) šolskega okolja, dela in procesa (Resman idr., 1999, str. 69).

Privošnik in Urbanc (2009, str. 414) poudarjata, da morajo svetovalne službe v procesu postopnega razvoja postati neločljiv del celotnega šolskega programa. »Ko zastavljamo program svetovalnega dela, mora biti območje njegovega dela zastavljeno v okviru temeljnih načel in potreb oziroma razvojne usmerjenosti, tako šole kot celote in učenca kot del sistema« (Privošnik in Urbanc, 2009, str. 414).

Medveš (2012, str. 150–151) piše, da je šolsko svetovalno delo prepotovalo pot od zgolj individualnega obravnavanja, ki je upoštevalo biološke in psihološke dejavnike, do funkcionalnega načrtovanja velikih akcij, ki temeljijo na osebnih podatkih učencev, pa tudi na upoštevanju širšega socialnega okolja oziroma konkretnega konteksta učenca.

Za nudenje ustrezne, celostne pomoči in kvalitetne svetovalne storitve je zelo pomembno tudi sodelovanje z družino učenca kot primarnim socialnim okoljem, v katerem učenec živi. Nujno je redno spremljanje počutja (tako v šoli kot tudi v domačem okolju), spremljanje dogodkov doma in v šoli, poznavanje situacije, sprememb in odnosov v domačem okolju.

Upoštevanje raznolikih dejavnikov učenca (okoljskih, osebnih) in vključevanje različnih vidikov pomoči učencu je ključno pri kvalitetni obravnavi, nudenju ustrezne pomoči in

zmanjševanju njihovih stisk. Potrebno je upoštevanje posebnosti učencev in prilagajanje pristopov.

Tudi Resman (2008, str. 7–8) je mnenja, da je šolska svetovalna služba v svojem razvoju naredila velik korak, in sicer od ozkega svetovanja učencem pri izbiri in pridobitvi poklica do koncepta svetovalnega dela, ki je bolj celostno in široko ter zajema osebno, šolsko, socialno in poklicno pomoč različnim populacijam učencev. To načelo celostnosti ostaja eno od načel šolskega svetovalnega dela.

Šolska svetovalna služba se ukvarja z raznolikimi skupinami učencev, ki imajo zelo raznolike potrebe, posebnosti in zmožnosti. V magistrski nalogi sem se za namen prikaza socialnodelovnih vidikov dela svetovalne službe osredotočila na sodelovanje z učenci z motnjami v duševnem razvoju (MDR). Socialnodelovne vidike dela se v svetovalni službi uporablja tudi pri delu z drugimi skupinami učencev.

1.2. Vzgoja in izobraževanje učencev s posebnimi potrebami

V 2. členu Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2012) je navedena opredelitev otrok s posebnimi potrebami: »Otroci s posebnimi potrebami so otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci oziroma otroci z okvaro vidne funkcije, gluhi in naglušni otroci, otroci z govorno-jezikovnimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci, otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, otroci z avtističnimi motnjami ter otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja« (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, 2012).

Kot opisuje Žerovnik (2004, str. 5), so otroci s posebnimi potrebami raznolika populacija. V šolski populaciji naj bi predstavljali 2 do 10 odstotkov učencev.

Integracijo otrok s posebnimi potrebami je mogoče razumeti tako z izobraževalnega kot tudi vzgojnega vidika. Njihova integracija se namreč nanaša na kognitivne vidike (storilnost, učna uspešnost) in tudi konativne vidike (samodejavnost otroka, vpetost v socialne odnose) (Lebarič idr., 2006, str. 17).

V 4. členu Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2012) so naštetii cilji in načela vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami: »Vzgoja in izobraževanje otrok s

posebnimi potrebami temelji na ciljih in načelih, določenih v zakonih za posamezno področje vzgoje in izobraževanja in na naslednjih ciljih in načelih:

- zagotavljanje največje koristi otroka,
- celovitost in kompleksnost vzgoje in izobraževanja,
- enakih možnosti s hkratnim upoštevanjem različnih potreb otrok,
- vključevanja staršev, posvojiteljev, rejnikov in skrbnikov (v nadaljnjem besedilu: staršev) v postopek usmerjanja in oblike pomoči,
- individualiziranega pristopa,
- interdisciplinarnosti,
- ohranjanja ravnotežja med različnimi področji otrokovega telesnega in duševnega razvoja,
- čim prejšnje usmeritve v ustrezen program vzgoje in izobraževanja,
- takojšnje in kontinuirane podpore in strokovne pomoči v programih vzgoje in izobraževanja,
- vertikalne prehodnosti in povezanosti programov,
- organizacije vzgoje in izobraževanja čim bližje kraju bivanja,
- zagotavljanja ustreznih pogojev, ki omogočajo optimalen razvoj posameznega otroka« (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, 2012).

5. člen Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2012) opredeljuje vrste programov vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami.

»Vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami poteka po:

- programu za predšolske otroke s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo,
- prilagojenem programu za predšolske otroke,
- vzgojno-izobraževalnih programih s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo,
- prilagojenih programih vzgoje in izobraževanja z enakovrednim izobrazbenim standardom,
- prilagojenih programih vzgoje in izobraževanja z nižjim izobrazbenim standardom,
- posebnem programu vzgoje in izobraževanja za otroke z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju in drugih posebnih programih (v nadaljevanju posebni program vzgoje in izobraževanja),

vzgojnih programih« (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, 2012).

Žerovnik (2004, str. 12) opisuje razlike med prilagojenimi izobraževalnimi programi in posebnimi programi vzgoje in izobraževanja:

Prilagojeni izobraževalni programi

Namenjeni so otrokom, ki se na področju duševnega razvoja počasneje razvijajo ali pa so zaradi bolezni in okvar centralnega živčevja duševno manj razviti, a še sposobni izobraževanja. Prilagojeni izobraževalni programi učencem ne omogočijo pridobitve enakovrednega izobrazbenega standarda.

Posebni programi

Otroci z zmerno motnjo v duševnem razvoju lahko obiskujejo posebne programe, pri katerih je težišče na praktičnih vsebinah. Za otroke s težjo in težko motnjo v duševnem razvoju, ki se ne morejo vključiti v izobraževanje, še vedno pa so se sposobni učiti osnovnih življenjskih veščin, so organizirani posebni programi s poudarkom na varstvu in urjenju praktičnih veščin.

Postopek usmerjanja otrok s posebnimi potrebami pa določa tudi Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami.

V 7. členu Pravilnika o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami je določeno: »V prilagojeni izobraževalni program z nižjim izobrazbenim standardom se praviloma usmerijo otroci z lažjo motnjo v duševnem razvoju in otroci z avtističnimi motnjami« (Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami, 2022).

V 8. členu Pravilnika o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami pa je opredeljeno: »V posebni program vzgoje in izobraževanja se praviloma usmerijo otroci z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju in otroci z avtističnimi motnjami« (Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami, 2022).

V prvem odstavku 11. člena Pravilnika o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami (2022) je določeno: »Upoštevajoč cilje in načela zakona, ki ureja usmerjanje otrok s posebnimi potrebami, ter določila tega pravilnika se otroke s posebnimi potrebami usmeri v program vzgoje in izobraževanja, ki je najprimernejši glede na otrokove vzgojno-izobraževalne potrebe. Komisija lahko v skladu z drugim in tretjim členom tega pravilnika predlaga drugačno usmeritev, kot je določeno od četrtega do 9. člena tega pravilnika,

če je to otroku v največjo korist« (Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami, 2022).

Kot piše Bratož (2004, str. 10), je učencev s posebnimi potrebami v osnovni šoli vsako leto več. Omenjeni učenci potrebujejo specifično strokovno pomoč, s katero jim lahko zagotovimo psihosocialni razvoj. Učitelji morajo pridobiti dodatna znanja s področja dela z učenci s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami. To pridobivanje znanj mora potekati stalno in načrtno. V razredu mora imeti pomoč specialnega pedagoga, zunaj razreda pa vso strokovno podporo, vključno s podporo ravnatelja. Tim strokovnjakov, ki se ukvarja z učencem s posebnimi potrebami, in dobro sodelovanje med člani ter medsebojna strokovna podpora so pri delu z učenci nujni.

1.2.1. Obravnava učencev s posebnimi potrebami v šoli

Zgodnja obravnava otrok s posebnimi potrebami zahteva celovit in meddisciplinarni pristop na področjih diagnostike, pomoči in svetovanja družini, spremljanja in evalvacije učinkov pomoči. Prilagojene programe za otroke z motnjami v duševnem razvoju, gluhe in naglušne, slepe in slabovidne otroke, otroke s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, otroke z govorno jezikovnimi motnjami ter gibalno ovirane otroke v Sloveniji večinoma izvajajo specializirane šole (Krek in Metljak, 2011, str. 285).

Specializirane šole so poimenovane kot šole s prilagojenim programom, v katere so na podlagi odločbe o usmeritvi usmerjeni učenci s posebnimi potrebami. Učenci s posebnimi potrebami potrebujejo celostno, prilagojeno obravnavo s poudarkom na socialnih vidikih razvoja in integracije.

Učenca je treba gledati celostno, poznati njegove potrebe in dolžnosti, iskati primerne metode dela. Osredotočiti se je treba tudi na njegova močna področja, na katerih je uspešen, se lahko uveljavlja in potrjuje (Žerovnik, 2004, str. 40)

V vzgojno-izobraževalnem procesu lahko odrasli za učence storimo veliko, če jim pomagamo uravnotežiti predstavo o sebi (predstavo o tem, kakšen človek sem in kako me sodijo drugi v različnih situacijah, dobrih in slabih) (Žerovnik, 2004, str. 62–63).

Bratož (2004, str. 15) poudarja, da morajo biti otroci s posebnimi potrebami socialno integrirani, da bi bili lahko tudi vzgojno-izobraževalno integrirani.

Podobno ugotavlja tudi Lebarič s sodelavci (2006, str. 116), ko piše, da je pomembno vzpostavljati socialnih interakcij in socialne integracije učencev s posebnimi potrebami, saj

imajo v medosebnih odnosih različne primanjkljaje in težave. Za otroke s posebnimi potrebami je značilno odklanjanje sodelovanja in izvajanja nalog, oviranje pomoči, izkazovanje jeze ob neželenih izidih, nepripravljenost delitve stvari z drugimi, poseben način navezovanja stikov.

Za spodbujanje učinkovitejših socialnih interakcij med učenci s posebnimi potrebami je pomembno spoznati tudi značilnosti njihove neverbalne komunikacije. Z navedenimi spoznanji laže načrtujemo spodbude za razvoj njihovih komunikacijskih zmožnosti v različnih socialnih okoliščinah (Lebarič idr., 2006, str. 39).

Socialni delavci pri reševanju socialnih, čustvenih in vedenjskih težav sodelujejo ne le z otroki s posebnimi potrebami, temveč tudi z njihovimi starši. Imajo bistveno vlogo pri ustvarjanju povezave med šolo, domom in skupnostjo za načrtovanje najboljše intervencije za inkluzivno izobraževanje (Social work with special needs, b. d.).

Raziskave, izvedene na področju vzgoje, izobraževanja in vključitve v družbo otrok in učencev s posebnimi potrebami, niso številne. Lebarič s sodelavci predvideva, da se posledično tudi spremembe (katerih namen je izboljšati obravnavo, vzgojo, izobraževanje in življenje v skupnosti otrok s posebnimi potrebami), dogajajo bolj redko in z daljšimi časovnimi zamiki, kot bi bilo potrebno in nujno (Lebarič idr., 2006, str. 122).

1.3. Učenci z motnjami v duševnem razvoju

Motnja v duševnem razvoju je nevrolško pogojena razvojna motnja, ki nastopi pred polnoletnostjo in se kaže v pomembno nižjih intelektualnih sposobnostih ter pomembnih odstopanjih prilagoditvenih spretnosti (Vovk Ornik, 2015, str. 6).

Ameriško združenje za intelektualne in razvojne motnje (American Association on Intellectual and Developmental Disorders- AAIDD) motnje v duševnem razvoju opredeljuje kot pomembne omejitve v intelektualnem delovanju in prilagoditvenih spretnostih. Omenjeni primanjkljaji se pri posamezniku pokažejo že pred 22. letom in sicer na enem ali več od naslednjih področij: konceptualnem, socialnem ali praktičnem (American Association on Intellectual and Developmental Disorders, 2023).

Prilagoditvene spretnosti predstavljajo skupek veščin, ki so ključne za uspešno prilagajanje na vsakodnevne zahteve okolja ter so starostno in situacijsko pogojene. Prilagoditvene spretnosti zajemajo naslednja področja: konceptualno, socialno in praktično področje. Konceptualno področje obsega govorno razumevanje in izražanje, pismenost, razumevanje koncepta denarja, številske in časovne predstave. Socialno področje obsega medosebne spretnosti, oblikovanje ustrezne samopodobe, zmožnost reševanja medosebnih problemov,

upoštevanja pravil in zakonov, socialno odgovornost. Praktično področje predstavlja skrb zase, zmožnost potovanja in uporaba transporta, poklicne spretnosti, uporabo denarja itd. (Hunt in Marshall, 2006, v Može Cedilnik in Uršnik, 2020).

»Glede na stopnjo motnje v duševnem razvoju ločimo otroke z lažjo, zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju« (Vovk Ornik, 2015, str. 6).

Otroci z *lažjo motnjo v duševnem razvoju* imajo znižane sposobnosti za učenje in usvajanje splošnih znanj. Znižane imajo sposobnosti za načrtovanje, organizacijo, odločanje in izvedbo dejavnosti, uporabljajo preprostejši jezik in se nagibajo k nezrelemu presojanju in odzivanju v socialnih okoliščinah. Njihovi miselni procesi potekajo bolj na konkretni kot na abstraktni ravni. Ob individualno prilagojenem pristopu in z vsebinskimi, metodičnimi in časovnimi prilagoditvami v učnem procesu lahko dosežejo temeljna šolska znanja, ki pa ne zadostujejo minimalnim standardom znanja, določenim z izobraževalnimi programi, zato se usposobijo za manj zahtevno poklicno delo in samostojno socialno življenje.

Otroci z *zmerno motnjo v duševnem razvoju* imajo posamezne sposobnosti različno razvite. Svoje potrebe in želje sporočajo, pri tem pa lahko potrebujejo podporno ali nadomestno komunikacijo. Posebno podporo potrebujejo pri vključevanju v socialno okolje, usposobijo se lahko za enostavna in nezahtevna opravila, sicer pa potrebujejo podporo in različno stopnjo pomoči. V učnem procesu lahko usvojijo osnove branja, pisanja in računanja, na drugih področjih (gibalnih, glasbenih, likovnih) pa so lahko uspešnejši. Pri učenju in poučevanju potrebujejo prilagoditve in konkretna ponazorila.

Učenci s *težjo motnjo v duševnem razvoju* se lahko usposobijo za najenostavnejša opravila. Svoje potrebe in želje zmorejo sporočiti, pri tem lahko uporabljajo podporno ali nadomestno komunikacijo. Pri skrbi zase potrebujejo pomoč drugih, naučene veščine in spretnosti so samo avtomatizirane. Pogosto imajo težave pri gibanju, druge razvojne motnje in bolezni. Razumejo enostavna sporočila in navodila ter se ustrezno odzovejo nanje. Orientirajo se v ožjem okolju, vendar pri tem potrebujejo varstvo in vodenje.

Otroci s *težko motnjo v duševnem razvoju* potrebujejo stalno nego, varstvo, pomoč in vodenje. Redko razvijejo osnove govora in sporazumevanja. Prav tako sta omejeni zaznavanje in odzivanje na zunanje dražljaje. Omejeni so v gibanju, večinoma imajo težke dodatne motnje, bolezni in obolenja. Lahko se usposobijo le za sodelovanje pri posameznih aktivnostih, saj je njihovo razumevanje in upoštevanje navodil zelo omejeno (Vovk Ornik, 2015, str. 6–7).

1.3.2. Obravnava učencev z motnjami v duševnem razvoju

Osebe z motnjami v duševnem razvoju za optimalno vključitev v okolje potrebujejo vseživljenjsko podporo. Podpora in obravnava mora biti (v obliki, intenzivnosti in trajanju) prilagojena posamezniku. Nujno je, da se želje in interesi oseb z MDR upoštevajo in spoštujejo, saj se tako pomembno prispeva h kakovosti njihovega življenja. Potrebno je tudi zavedanje, da ima vsaka oseba z motnjo v duševnem razvoju določena močna področja (American Association on Intellectual and Developmental Disorders, 2023).

V Beli knjigi vzgoje in izobraževanja (Krek in Metljak, 2011, str. 282) je poudarjeno, da ima vsak otrok s posebnimi potrebami več značilnosti, od katerih se le ena (ali le nekaj) nanaša na primanjkljaje, ovire oziroma motnje. Posledično je bolj ustrezno, če je v poimenovanju skupine najprej beseda »otrok« kot nosilec vseh značilnosti, šele zatem sledi zapis tiste značilnosti, zaradi katere potrebuje dodatno pomoč ali podporo, specializirano izobraževanje itn.

Kot poudarja tudi Vovk Ornik (2014, str. 8), v ospredju ne bi smele biti vrsta in stopnja primanjkljaja, ovire oziroma motnja učenca, temveč program in otrokove (vzgojno-izobraževalne) potrebe.

Obravnava učencev z motnjami v duševnem razvoju mora temeljiti na upoštevanju njihovih potreb, posebnosti in zmožnosti. Nujno je osredotočenje na njihova močna področja, spodbujanje napredkov in uporaba pohval.

Kot piše Nojič (2006, str. 64), se je odnos do oseb z motnjo v duševnem razvoju v preteklosti odražal v pomilovanju, skrivanju, sramovanju in popolnem oziroma delnem izključevanju iz družbe. V novejšem času pa je odnos do oseb z MDR bolj vzpodbuden, saj se jih poskuša integrirati, vključevati v življenje, normalizirati. Velikokrat pa se jih poskuša vključevati z neupoštevanjem njihovih zmožnosti. Pomembno je, da osebe z MDR ne vidimo kot bolnika, temveč kot enakovrednega državljana in enkratnega ter neponovljivega individuumu.

Nojič (2006, str. 64) dodaja, da imajo osebe z motnjo v duševnem razvoju enake potrebe kot drugi ljudje in da imajo tudi potrebe po samoaktualizaciji, ki se odražajo v želji po čim večji samostojnosti in vplivu na kreiranje lastnega življenja. Stopnja samostojnosti pomembno vpliva na kakovost življenja posameznika.

Posamezniki z motnjami v duševnem razvoju imajo pogosto težave v socialnem delovanju, pri čemer postanejo primanjkljaji bolj očitni v obdobju odraščanja. Spretnosti v študiji, izvedeni za oceno učinkov programa Socialne veščine superjunakov, so vključevale spretnosti izražanja

želja, potreb in spretnosti pogovora. Pri mladostnikih so opazili posploševanje socialnih veščin na okolje brez nadaljnega usposabljanja (O'Handley idr., 2016).

Uporaba socialnodelovnih vidikov dela pri sodelovanju z učenci z MDR omogoča prilagoditev pristopov, osredotočenje na razumevanje potreb in zmožnosti vsakega posameznega učenca ter spodbuja in omogoča napredke na različnih področjih razvoja. Z uporabo socialnodelovnih vidikov dela učenci z motnjo v duševnem razvoju pridobijo nove, pozitivne izkušnje, znanja in veščine.

1.4. Vloga in pomen stroke socialnega dela v osnovni šoli

»Socialno delo je umeščeno v različne sisteme in sektorje. Ne opravljajo ga le v sicer še vedno prevladujočem javnem sektorju, temveč tudi v organizacijah prostovoljnega in zasebnega sektorja. Socialni delavci in delavke delujejo v socialnih službah (centri za socialno delo, socialni zavodi, zavodi za zaposlovanje), v šolstvu (osnovne, srednje šole, šole s prilagojenim programom, vzgojne ustanove, varstveno delovni centri, vrtci), v zdravstvu (psihiatriji, pediatriji, onkologiji itn.), v pravosodnih organih (sodišča, zapor), v policiji, v upravi, industriji. V teh organizacijah opravljajo zelo različne naloge in vloge« (Flaker, 2003, str. 17–18).

Flaker (2003, str. 18) nadaljuje, da so socialni delavci zaposleni v različnih okoljih, v katerih tako delodajalci kot javnost in uporabniki od njih pričakujejo zelo različna ravnanja in dejanja.

Milošević Arnold (2000, str. 253) piše, da so za področja socialnega dela značilni trije različni modeli prakse: primarni, sekundarni in partnerski. Primarni model pomeni, da je socialno delo na določenem področju nosilna stroka (centri za socialno delo). Sekundarni model označuje, da socialno delo gostuje na področju, kjer sta temeljni neka druga dejavnost in stroka (šolstvo, zdravstvo, pravosodje ipd.), partnerski model pa predstavlja, da si socialno delo na nekem področju dela enakopravno deli nosilno vlogo z drugimi strokami (področje zaposlovanja, nekateri programi na področju odvisnosti ipd.). Torej področja socialnega dela razlikujemo glede na to, kakšno je mesto socialnega dela na posameznem izmed njih.

Kot navajata tudi Milošević Arnold in Poštrak (2003, str. 116), je stroka socialnega dela razvejana na številna področja, ki se še vedno širijo. Navedeno, kot pravita, vpliva na identiteto socialnih delavcev, ki je sorazmerno slaba. Socialni delavci se na nekaterih specializiranih področjih lažje identificirajo s kolegi drugih profilov kot s socialnimi delavci, ki delajo na drugih, specializiranih in drugačnih področjih stroke.

Eno izmed specializiranih področij stroke socialnega dela je v šolskem okolju, ki s socialnodelovnimi vidiki dela pomembno prispeva k dobrim rezultatom in napredkom učencev na različnih področjih razvoja. Naloge socialnih delavcev v šolskem okolju so raznolike in številne.

Šolski socialni delavci lahko nudijo svetovanje posameznim otrokom, delajo z otroki v skupinah ali delajo s celimi razredi. Šolski socialni delavci lahko pomagajo družinam dobiti storitve, ki jih potrebujejo, ali povežejo družine z drugimi agencijami skupnosti. Šolski socialni delavci se lahko posvetujejo z učitelji, starši in drugimi odraslimi v življenju otrok. Šolski socialni delavci lahko obravnavajo potrebe na individualni ravni, ravni skupine in ravni šole. Šolski socialni delavci se lahko posvetujejo z učitelji, starši in drugimi odraslimi v življenju otrok. Šolski socialni delavci lahko obravnavajo potrebe na individualni ravni, ravni skupine in ravni šole. Pri delu s posameznimi otroki ali skupinami lahko šolski socialni delavci z otroki delajo na področjih, kot so: vedenjske težave, čustvene težave, medosebni odnosi z vrstniki, razumevanje z odraslimi, higiena, spretnosti obvladovanja, obvladovanje jeze, žalost, zloraba nedovoljenih snovi (Humphrey, b. d.).

Med vsemi profili v šolski svetovalni službi se socialni delavci najpogosteje postavijo v vlogo zagovornika pravic učencev. V primerjavi s psihologom in pedagogom je njihovo delo bolj povezano z aktualnimi problemi posameznih učencev. Pomembne naloge socialnih delavcev so tudi v medsebojnem sodelovanju staršev in šole, izdelava raznih poročil, spremljanje ter ugotavljanje širših značilnosti delovanja, kulture in klime šole (Resman idr., 1999, str. 256).

Franklin, Gerlach in Chanmugam (2008, str. 210) pišejo, da se od socialnih delavcev pričakuje, da bodo opravljali širok spekter vlog. Naštevajo raziskovalce (Allen-Meares, Costin), ki navajajo veliko število in širok spekter nalog, ki jih šola pričakuje s strani socialnih delavcev. Nekatere izmed teh nalog so vodenje primerov, zagovorništvo, obravnave, krizne intervencije in obiski na domu.

Franklin, Gerlach in Chanmugam (2008, str. 209) opozorijo, da morajo šolski socialni delavci včasih sprejemati težke odločitve z upoštevanjem največjega interesa otrok in družin, s katerimi sodelujejo. Da bi šolski socialni delavci lahko ustrezno obravnavali te etične dileme, morajo imeti dobro znanje etičnih standardov in zakonov, dobro razvito kritično mišljenje in komunikacijske spretnosti (Franklin, Gerlach in Chanmugam, 2008, str. 212).

Na ravnanje strokovnega delavca v takšnih situacijah poleg njegovega strokovnega znanja vplivajo njegova stališča, vrednote in osebnostne lastnosti. Na postopanje pa pomembno

vplivajo tudi odnos do človeka, s katerim sodeluje, pričakovanja, zahteve, pravila in omejitve tako uporabnika kot ustanove, v kateri deluje (Žorga, 1994, str. 158).

Socialni delavec v šoli mora biti sposoben oceniti, katere potrebe v šoli je mogoče ustrezno zadovoljiti s pomočjo stroke socialnega dela. Svoje delo mora zasnovati in prilagoditi tako, da se bo ujemalo s splošno strukturo in organizacijo šole, a ga je še vedno mogoče prepoznati kot socialno delo, kar pomeni, da še vedno deluje po načelih, konceptih in metodah socialnega dela (Vincek, 2021, str. 30).

Poštrak (2018, str. 53) piše, da je pomembna vloga socialne delavke v šolski svetovalni službi pri vzpostavitvi dobrega sodelovanja, torej socialnodelovnega odnosa z vsemi vključenimi (učenci, starši, učitelji). Pri določitvi vloge socialne delavke v šoli je pomembno izhajati iz nalog socialnega dela na splošno in v osnovni šoli posebej.

Stroka socialnega dela ima enoten sistem vrednot, ki so v šolskem okolju še posebej usmerjene na upoštevanje pravic učencev in njihovih individualnih potreb.

Šolsko okolje ima pomembno vlogo v zagotavljanju orodja za prihodnje učenje in spretnosti za samostojnost, ob tem pa je pomembno upoštevati tudi duševno zdravje učenca (Allen-Meares, 2007, str. 83).

Šolski socialni delavci si prizadevajo odpraviti ovire za učenje, ki nastanejo zaradi revščine ali neustrezne zdravstvene oskrbe. Pogosto se osredotočajo na zagotavljanje podpore ranljivim skupinam učencev, pri katerih obstaja veliko tveganje za izostajanje od pouka in osip, kot so rejniški in migrantski otroci, učenci, ki prehajajo med šolo in programi zdravljenja ali pravosodnim sistemom za mladoletnike oziroma zavodi, ali učenci, ki doživljajo nasilje v družini (Massat et al., 2016; Shaffer & Fisher, 2017, v Kelly, 2020, str. 1). Šolski socialni delavci imajo tudi posebno strokovno znanje o razumevanju družinskih in skupnostnih sistemov ter povezovanju učencev in njihovih družin s skupnostnimi storitvami, ki so bistvene za spodbujanje uspeha učencev (Kelly et al., 2015; Phillippo & Blosser, 2013; Shaffer & Fisher, 2017, v Kelly, 2020, str. 1).

Tudi Čačinovič Vogrinčič (2020, str. 169–172) piše, da socialno delo posveča pozornost ranljivim skupinam in hkrati ustvarja proces sožitja v šoli. Socialna vključenost, zmanjševanje družbenih neenakosti in socialna država so pomembne vrednote, zato mora šola vsakemu učencu zagotoviti dobre izkušnje pripadnosti, solidarnosti in pomoči v povezani skupnosti.

Socialno delo v šoli torej pripomore k temu, da se stiske in neuspehi, ki jih povzročijo revščina, neprijazno socialno okolje, pritiski in zahteve šole ter nemoč družine, rešujejo tam, kjer so ključni viri pomoči v okolju: to so v procesu socialnega dela soustvarjene spremembe,

ki sežejo od dela z družino do sodelovanja z učitelji za nove oblike pomoči v razredu (Čačinovič Vogrinčič, 2020, str. 166).

Naloga socialnega dela z družino, ki je prišla po podporo in pomoč, je skupaj z njo raziskati, kakšne spremembe potrebuje za rešitev stisk in uresničitev svojih možnosti (Čačinovič Vogrinčič, 2008c, str. 17).

Pomembna naloga socialnih delavcev v šolski svetovalni službi je tudi vključevanje in povezovanje vseh vključenih (učencev, staršev, učiteljev, strokovnjakov drugih strok, zunanjih institucij).

Socialni delavci šole sodelujejo z učitelji, administratorji, starši in drugimi strokovnjaki, da družinam pomagajo in jim zagotovijo usklajene intervencije (Massat et al., 2016; Shaffer & Fisher, 2017, v Kelly, 2020, str. 1).

Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2019, str. 153) poudarjata, da socialni delavci v šoli vstopajo v procese podpore in pomoči, ko je treba povezati vse, ki lahko prispevajo k želenim izidom. Naloga socialnih delavcev je, da vzpostavijo in varujejo procese podpore in pomoči tako, da so spoštljivi in odgovorni zavezniki vseh vključenih v šolski skupnosti (učencev, učiteljev in staršev).

Tudi Bryan in Henry (2008, str. 151) poudarjata pomen partnerstva med šolo, družino in člani skupnosti, da se doseže šolsko poslanstvo, to je »najboljše za vsakega učenca«.

Šolske socialne delavke so pri zagotavljanju neposrednih in posrednih storitev vezni člen med domačim okoljem, šolo in skupnostjo. Nudijo podporo in spodbujajo (pri učenju in doseganju uspehov) pri uspehu tako učence kot družine in tudi šolsko osebje (School social work Association of America, b. d.).

Avtorji Constable (2015), Lynn, McKernan McKay, Atkins (2003) in Vincek (2021) prav tako poudarjajo, da šolski socialni delavci individualno sodelujejo s strokovnimi delavci ter vodstvom, učenci (tako individualno kot skupinsko) in družinami pri reševanju raznolikih situacij. Sodelujejo tudi z drugimi organizacijami, ki uporabnikom lahko omogočijo dostop do virov v skupnosti, opravljajo primarno in sekundarno preventivno delo ter razna administrativna dela. Hkrati so šolski socialni delavci vpeti tudi v širša skupna prizadevanja izboljševanja šolskega prostora, ustvarjanja skupnosti, ki temelji na pripadnosti in spoštovanju, zagotavljanja in ohranjanja dostojanstva ter spoštovanja vseh udeleženih v vzgojno-izobraževalnem procesu (Vincek, 2021, str. 30).

Šolski socialni delavci sodelujejo z vsemi učenci, da prepoznajo tiste, ki potrebujejo intenzivnejše intervencije, in jih povežejo z dodatnimi storitvami v skupnosti, kjer je to

potrebno (Iachini, Berkowitz, Moore, Pitner, Astor, & Benbenishty, 2017; Kelly et al., 2016; Thompson et al., 2019, v Kelly, 2020, str. 2).

Čačinovič Vogrinčič (2020, str. 170) piše, da je socialno delo z družino dragoceno, ker lahko mobilizira vire podpore in pomoči v družini. Pri delu z družino pogovor usmerimo v razvidnost možnega prispevka. Raziskujemo pravila, vloge, ubesedimo dobre želje, skrb, odgovornost in naklonjenost. Težave otroka v šoli nikakor niso edini izziv, s katerim se družina spoprijema. Socialno delo z družino omogoča, da se v izvirni projekt pomoči vključi vsa kompleksnost življenjske situacije, s tem pa tudi delež in prispevek šole. Socialno izključenost učenca lahko preprečijo ali vsaj omilijo vsi, ki jih socialna delavka poveže v pomoč učencu: učitelji, starši, stari starši, sorojenci, trenerji in vrstniki.

Žura (2020, str. 39) poudarja, da so močna področja socialnega dela v šoli: delo z ranljivimi skupinami, koncept delovnega odnosa oziroma vzpostavljanje delovnega odnosa ter celostnost. V manjši meri so bila v raziskavi kot močna področja navedena tudi naslednja: različne preventivne dejavnosti, izvirni delovni projekt pomoči in socialno delo z družino. Kot glavne prednosti socialnega dela v šoli so bile v izvedeni raziskavi prepoznane: celostni pristop pri delu z uporabniki in specifično strokovno znanje, koncept delovnega odnosa, socialno delo z družino, drža nevednosti in sodelovanje z zunanjimi institucijami.

Tudi Šugman Bohinc (2014, str. 43–44) našteva posebne prispevke stroke socialnega dela na področju vzgoje in izobraževanja:

- usposobljenost za odgovorno, spoštljivo delo iz perspektive moči, izhajajoč iz etike udeležенosti, z usmerjenostjo v zelene spremembe vzpostaviti delovni odnos soustvarjanja in osebni stik ter organizirati izvirne delovne projekte (čustvene, socialne in tudi materialne), podpore in pomoči. Sposobnost ustvariti stabilne odnosne razmere (ki so predpogoj za soustvarjanje), v katerih se uporabniki počutijo varne, zaupajo v kompetence socialnega delavca in doživljajo upanje, da jim bo sodelovanje v pomoč, kar tudi osmisli njihovo prizadevanje za spremembe. Poznavanje uspešnosti pristopov pomoči za razvoj učinkovitejših spoznavnih, čustvenih in vedenjskih navad;
- poznavanje institucionalne mreže in načinov sodelovanja v medinstitucionalnih timih;
- usposobljenost za koordinacijo in povezovanje v procesih mreženja (viri, službe, institucije, sektorji, zakonodajna telesa, civilne iniciative), kjer gre za spodbujanje in vodenje reševanja težav (na individualnih, družinskih, skupinskih, skupnostnih in družbenih ravneh) ali izboljševanje trenutnih razmer;
- usposobljenost za delo v skupini in dobro poznavanje skupinske dinamike;

- usposobljenost za upravljanje konfliktov v interakcijah različnih podsistemov v vzgoji in izobraževanju;
- usposobljenost za razvojno, raziskovalno, projektno delo – za ocenjevanje, spodbujanje in spremljanje kakovosti dela na področju vzgoje in izobraževanja;
- usposobljenost za organiziranje in izvajanje prostovoljstva ter organizacijo medsebojne učne pomoči;
- poznavanje in razumevanje značilnosti revščine (kako se razvije, kaj so družbeni vzroki zanj, kako živijo ljudje v revščini, kakšne so posledice za življenjske poteke otrok in mladih, kako to vpliva na njihovo izobraževanje, zaposlovanje) in usposobljenost za delovanje z družbenimi neenakostmi (prepoznavanje mehanizmov družbenega izključevanja in marginalizacije ter razvita občutljivost za razlikovanje družbenih skupin, ki so običajno potisnjene v podrejen položaj in izključene iz družbene participacije);
- poznavanje nasilja (kaj je nasilje, kakšna je njegova dinamika, kako nastaja, kakšne posledice ima) in znanje o spolu, neenakostih med ženskami in moškimi ter usposobljenost za izdelavo in izvedbo analize tveganja oziroma ogroženosti in načrtov.

Z navedenimi problematikami se svetovalna služba šole srečuje pogosto, zaradi česar je poznavanje naštetih področij izrednega pomena za kakovostno izvajanje svetovanja, spremljanja in nudenja pomoči. Navedeni prispevki socialnega dela potrjujejo, da sta pomen in vloga stroke socialnega dela v šolskem okolju velika.

Kot je že leta 1949 zapisala Poole (str. 454), socialno delo v šoli ni več interpretirano le kot storitev, ampak zavzema osnovni del storitve šol, bistvene za dosego namena vzgoje in izobraževanja. Socialno delo v šolskem okolju ima velik pomen zaradi same narave dela. Osredotoča se namreč na vse otroke, različnih starosti, v okolju, ki je ključnega pomena zanje. Šolska izkušnja za otroka ima pomemben vpliv in predstavlja pomemben del njegove življenjske izkušnje.

Vincek (2021, str. 21–22) poudarja, da so specifične socialnodelovne stroke tisto »nekaj več«, kar socialno delo lahko prispeva v šolskem okolju in kar je lahko izredno dragoceno, ko socialni delavec deluje v okviru svetovalne službe, sodeluje v timu ali z drugimi strokovnimi delavci.

1.4.2. Pomen socialnodelovnih vidikov obravnave učencev v svetovalni službi

Socialnodelovni vidiki obravnave učencev vplivajo na različna področja razvoja. Z uporabo navedenih vidikov dela se upoštevajo raznolike potrebe in lastnosti učencev, kar vpliva na njihovo vedenje, učenje in napredke. Pridobijo raznolike pozitivne izkušnje. Z uporabo socialnodelovnih vidikov dela je omogočeno in spodbujeno nadaljnje sodelovanje oziroma soustvarjanje z vsemi vključenimi.

Učenec, ki ima izkušnjo, da je njegova samosvojost upoštevana, potrebuje dovolj dobrih izkušenj, da prepozna in sprejme drugačnost ter se nauči sodelovati in ravnati solidarno (Čačinovič Vogrinčič, 2008c, str. 91).

Tudi Glasser (2001, str. 24) poudarja, da učenci, takoj ko je z njimi ustvarjen odnos, svoje vedenje spremenijo na bolje.

Preece in Mellor (2009) pišeta, da je dokazano, da programi usposabljanja socialnih veščin izboljšujejo socialne veščine otrok z motečimi vedenjskimi motnjami.

Opredelitvam posebnih potreb, primanjkljajev ali učnih težav je treba dodati učenčev delež (raziskovanja o tem, kako sam opredeli svojo težavo, ravna z njo, kaj je že naredil v zvezi z zmanjšanjem oziroma obvladanjem težave, kakšni so njegovi viri moči, viri moči v okolju itn.). Pomembna sta dva procesa: 1. raziskovalni pogovor z vsemi udeleženi v procesu pomoči (učencem, starši) o (učnih) težavah in oblikah pomoči; 2. dialog z učencem, ki v procesu pomoči pridobi nove kompetence za prepoznavanje težave in ravnanje z njo. Pomembno je, da formulacije težav prevedemo v jezik, ki ga učenec razume in uporablja ter skupaj z njim sooblikujemo njegov delež pri rešitvi. V vseh situacijah, še posebej v primerih, ko gre za težave na področju čustvenega funkcioniranja in socialnega vključevanja, učenec potrebuje nove dobre izkušnje, da bi lahko premagal tesnobo ali na novo določil svoje cilje (Čačinovič in Mešl, 2019, str. 157).

Učence s takšnim pristopom spodbujamo in usmerjamo pri raziskovanju alternativnega pogleda na obstoječe stanje, težave in dosedanje izkušnje ter k spoznavanju novega in okoliščinam primernejšega načina ravnanja, odkrivanju in tehtanju različnih poti v smeri rešitev (Akerman, 2013, str. 90).

Čačinovič Vogrinčič in Kodele (2016, str. 6) poudarjata, da se socialne delavke v šolski svetovalni službi zavzemajo za to, da šola vsakemu otroku omogoči individualni projekt učenja. To počne šola, ki zagotavlja spoštljivo ravnanje z edinstvenostjo vsakega otroka, odkriva njegove sposobnosti skupaj z njim in se ne usmerja zgolj v težave ali šibke točke, temveč v njegove močne plati.

Pomembno je torej raziskovati spretnosti in sposobnosti učenca, pa tudi sprejemati njegovo različnost. Pomembno je, da se pri delu z učenci zanimamo tudi za področja, ki mu predstavljajo veselje in radost ter da s tem ravnamo spoštljivo. Pozornost mora biti usmerjena tudi na prispevke učenca v šoli in družini. Pomembno je, da se zavedamo pomena vseh spretnosti in sposobnosti učencev, ne le tistih, ki jih zahteva šola. V izvirnih delovnih projektih pomoči si z učenci ob dobrih izidih vedno vzamemo tudi čas za proslavljanje. Učenci morajo v šoli dobiti izkušnjo, da ovire, ki onemogočajo uspešno delo, niso nepremagljive (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019, str. 154).

Pomembna naloga šolske svetovalne službe je, da dela na viziji, da je lahko vsak učenec v šoli uspešen (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019, str. 155). Pomembno sporočilo učencu je, da sme »ne razumeti« in »ne znati« (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019, str. 157).

Čačinovič Vogrinčič (2020, str. 163–164) navaja še, da teorija in praksa socialnega dela v šoli med drugim zagotavljata tudi prostor za otrokov glas in spoštovanje otroštva.

Kot piše Čačinovič Vogrinčič (2008b, str. 25–52), pri opolnomočenju učenca pomembno vlogo igra tudi pravica do resničnosti, izkušnja učenca, da se ga vidi, posluša in sliši. Koncept socialne krepitve v šoli opozarja na to, da učenec navadno nima dovolj socialne moči, da bi se ga videlo in slišalo, zaradi česar je treba ustvarjati prostor za njegov glas. V pogovorih je pomembno poslušati, slišati in tudi odgovoriti, mu podati razlago, lahko tudi možne korake. Otroka je pomembno poslušati, da bi lahko razbrali pomen, bi mu lahko odgovorili in preverili razumevanje. Vsak dialog, ki se uspešno nadaljuje, predstavlja dobro izkušnjo, ki spodbuja in lajša nadaljnji pogovor. Učenca občutek lastne vrednosti opolnomoči in mu omogoči, da zmore napredke in spremembe.

Podobno poudarja Žgavc (2000, str. 27–29), ko piše, da je za uspešen pogovor med otrokom in odraslim potrebna uporaba jasnih in neobtožujočih besed, natančnih opisov, izogibanje besedam prisile. Potrebna je uporaba besed izbire. Za pogovor so potrebne odprtost, pomoč pri izražanju otrokovih neugodnih čustev in uporaba vprašanj, povezanih z otrokovimi željami in občutki. Pomembno je, da otroku v pogovoru ne dopovedujemo stvari, ampak mu izražamo podporo in razumevanje ter uporabljamo besede, ki jih bo otrok razumel in s katerimi se mu bomo približali. Sporočeno sproti povzemamo in preverjamo pravilno razumevanje povedanega.

Pomembna vloga in pomen stroke socialnega dela v šolskem okolju se kaže v vključevanju koncepta delovnega odnosa in izvirnega projekta pomoči.

Socialno delo v šolski prostor vnaša koncept soustvarjanja v delovnem odnosu, ki temelji na perspektivi moči in etiki udeležенosti. Socialni delavec skupaj z učencem začne graditi

rešitve z zavedanjem, da je on tisti, ki ima odgovor za prvi korak na poti k želenim izidom in rešitvam (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019, str. 155).

V izvirnem delovnem projektu pomoči, kjer se upošteva učenčev opis okoliščine in se upošteva učenčev glas, se raziskujejo viri in soustvarjajo rešitve (Mešl in Kodele, 2013, str. 5).

Otrok v izvirnem delovnem projektu pomoči, ko je soudeležen kot strokovnjak iz lastnih izkušenj in ko mu odrasli kot spoštljiv in odgovoren zaveznik omogoča, da se v pogovoru sliši in upošteva tudi njegov glas, lahko dobi novo, pozitivno izkušnjo. Vzpostaviti je treba odnos, ki učencu omogoča izkušnjo soustvarjanja v učenju in posledično izkušnjo znanja (Čačinovič Vogrinčič, 2013, str. 12).

Tudi Akerman (2013, str. 88–95) poudarja, da so poleg pohval pri delu z učencem pomembne tudi spodbude in opogumljanje, saj mu s tem sporočamo, da je uspeh mogoč in ga je sposoben doseči. Učenec dobi potrditve, da verjamemo vanj, opazimo in cenimo njegov trud ter zaupamo, da mu bo uspelo. Pri raziskovanju težave, soustvarjanju rešitev in skupne poti do cilja je pomembno tudi, kakšna vprašanja zastavljamo. Pri delu z učenci je koristna uporaba kratkih in razumljivih vprašanj, ki si ne sledijo prehitro. Pomembna so vprašanja, s katerimi pogovor preusmerimo od nemoči k virom moči učenca, od problema k rešitvi, od splošnega h konkretnemu in k učenju primernejšega ravnanja. Pomembno je tudi, da se naše besede ujemajo z našim telesnim izrazom, saj neskladje med besednim in nebesednim sporočanjem povzroča dvojnost sporočila. Pomembne so besede, ki jih uporabljamo, saj imajo moč, da gradijo odnose, hkrati pa jih lahko tudi rušijo. S premišljeno izbiro besed učence učimo graditi nove odnose, medsebojnega sodelovanja in soustvarjanja.

Velik pomen socialnodelovnih vidikov dela pri sodelovanju z učenci ima tudi vključevanje in raziskovanje njihove socialne mreže.

Čačinovič Vogrinčič (2008c, str. 98) navaja mnenje Gilighana (1999), ki pravi, da so lahko socialne mreže otroka in mladostnika ključni viri pomoči, zaradi česar jih je treba upoštevati. Socialna mreža otroka je lahko vir moči, prijateljstva in samospoštovanja, lahko pa je vir pritiskov, stresa, izkoriščanja in zlorab. V vsakem primeru jo je treba zato raziskati posebej. Kot nadaljuje Čačinovič Vogrinčič (2008c, str. 99), je odkrivanje, raziskovanje in mobilizacija (ali soustvarjanje nove) otrokove socialne mreže pomembna naloga socialnega dela. Sodelovanje s socialno mrežo lahko strokovnjakom pomaga razumeti otrokove potrebe ali razviti učinkovite rešitve ter odstraniti ovire, ki onemogočajo spremembe. Vzpostavljeno sodelovanje s socialno mrežo otroka lahko odločilno vpliva na učinkovitost rešitev.

Uporaba socialnodelovnih vidikov pomembno vpliva na vzpostavljanje in ohranjanje povezanega in varnega odnosa z učenci.

Za učinkovito sodelovanje z učenci je potrebno ustvarjanje okoliščin, v katerih se lahko take navezanosti in povezanosti varno ustvari. Takšne okoliščine je možno ustvariti s prilagajanjem otrokovega okolja in graditve odnosa z otrokom, razumevanjem otroka, razvijanjem novih socialnih in kognitivnih veščin, nudenjem pomoči otroku, da vidi sebe in druge na nove načine (Metljak, 2010, str. 230).

Uporaba socialnodelovnih vidikov ima posebno vlogo v opolnomočenju in spodbujanju napredkov in dobrih izkušenj učencev. Njihove napredke je treba spremljati in opazati.

Metljak (2010, str. 215) piše, da so rezultati raziskave o čustvenih, vedenjskih in socialnih težavah učencev (Maras in Kutnik, 1999) pokazali, da velika večina svetovalnih delavcev izvor navedenih težav pripisuje odnosnim (interpersonalnim) dejavnikom. Metljak (2010, str. 229) poudarja, da prevelika usmerjenost na težave in na njihovo odpravljanje učencem prinaša dodatno stigmatizacijo. Odnos do otroka s težavami ne sme temeljiti na njegovih težavah, temveč na enakih elementih oziroma pristopih, kot veljajo za vse otroke. Otroku se je treba posvečati celostno, da se dosežejo vse njegove potrebe. Načrtno izvedena intervencija mora biti najprej namenjena ohranjanju (dobrega) odnosa vseh vključenih in preprečevanju povečevanja težav oz. njihovih posledic, nato pa uresničevanju cilja odpraviti obstoječo težavo.

1.4.1.1. Koncept delovnega odnosa v svetovalni službi osnovne šole

Čačinovič Vogrinčič s sodelavci (2008d, str. 7–8) opisuje koncept delovnega odnosa. Osrednji prostor, v katerem se v socialnem delu dogaja proces pomoči, je pogovor. V pogovoru se raziskujejo in soustvarjajo spremembe in premiki. Pogovor omogoča, da ljudje z različnimi osebnimi zgodovinami, izkušnjami in kompetencami soustvarjajo svojo udeleženo v rešitvah in pridobijo zelo pomembno izkušnjo spoštovanja in osebnega dostojanstva. Socialni delavec in uporabnik sta v procesu pomoči sogovornika in soustvarjalca. Delovni odnos omogoča proces pomoči, pomoč se raziskuje in soustvarja. Delovni odnos je opis odnosa pomoči v socialnem delu, ki omogoča, da socialna delavka in uporabnik vzpostavita proces pomoči v smeri dobrih in zelenih sprememb.

Besede in koncepti socialnega dela opisujejo odnos med socialno delavko in uporabnikom, ki pomoč definira kot soustvarjanje rešitev. Odnos med socialno delavko in uporabnikom definiramo kot delovni odnos, ki omogoča raziskovanje in soustvarjanje dobrih izidov. Delovni odnos socialne delavce in uporabnike definira kot sodelavce, ki soustvarjajo deleže v rešitvi (Čačinovič Vogrinčič idr., 2008d, str. 9).

Elementi delovnega odnosa so dogovor o sodelovanju, instrumentalna definicija problema (Luessi, 1991, v Čačinovič Vogrinčič idr., 2008d, str. 9) in soustvarjanje rešitev, osebno vodenje (Bouwkamp, Vries, 1995, v Čačinovič Vogrinčič idr., 2008d, str. 9).

Nekateri izmed konceptov v socialnem delu so perspektiva moči (Salebeey, 1997, v Čačinovič Vogrinčič idr., 2008d, str. 9), etika udeležnosti (Hoffman, 1994, v Čačinovič Vogrinčič idr., 2008d, str. 9), znanje za ravnanje (Rosenfeld, 1993, v Čačinovič Vogrinčič idr., 2008d, str. 9), ravnanje s sedanjostjo ali koncept so-navzočnosti (Andersen, 1994, v Čačinovič Vogrinčič idr., 2008d, str. 9).

Čačinovič Vogrinčič s sodelavci (2008d, str. 13–14) predstavi tudi Leksikon moči avtorja Saleebeyja iz leta 1998, ki vsebuje naslednje koncepte in načela: dodajanje moči, včlanjenost, okrevanje, zdravljenje, dialog in sodelovanje, odpovedovanje temu, da ne verjamemo. Dodajanje moči predstavlja podpiranje uporabnikov, da odkrijejo in razširijo svoje vire moči. Včlanjenost je pomemben korak k moči posameznika. Gre za uresničenje potrebe človeka, da je cenjen član skupnosti. Okrevanje temelji na spoznanju, da ljudje premagujejo težke življenjske udarce in okrevajo. Saleebey je poudaril, da je človek notranji sistem podpore in da je naravnani k zdravljenju. Dialog in sodelovanje predstavljata vir moči. Pomembno se je tudi odpovedati temu, da ne verjamemo uporabniku.

Kot piše Čačinovič Vogrinčič (2008c, str. 13), metodična znanja socialno delavko opremijo za vzpostavljanje odnosa, v katerem je pomoč soustvarjena. Uporabnik je udeležen kot soustvarjalec v procesu, ki ponuja izkušnjo dostojanstva in spoštovanja. Posebnosti problemskih situacij družin, ki pridejo po pomoč in podporo, so le izhodišče za pogovor z družino oziroma za soustvarjanje raziskovanja v delovnem odnosu. Prispevek strokovnjaka je povezan z vabilom, da člani družine raziščejo, ali in kako je znanje strok zanje pomembno in uporabno.

Šmarčan (2011, str. 5) navaja, da je koncept delovnega odnosa uporaben tudi v šoli. Avtorica Šmarčan (2011, str. 123) nadaljuje, da so prispevki dela preko koncepta vzpostavljanja delovnega odnosa veliki, koristni in pomenijo pozitivno spremembo v življenju vseh prisotnih. Prispevki so večja samozavest otroka, samostojnost pri delu, premagovanje predsodkov, dobre ocene itn. Navedeno dokazuje, da je koncept pomemben za šolsko področje.

Tudi avtorice Kvaternik, Kustec in Vincek poudarjajo, da lahko z delovnim odnosom soustvarjanja v šoli socialno delo pomaga vzpostaviti in razvijati dobro in učinkovito sodelovanje, in sicer tako s starši kot s šolskimi delavci (Vincek, 2021, str. 22).

Čačinovič Vogrinčič (2008c, str. 23) je mnenja, da je v konceptu delovnega odnosa v socialnem delu uporabna podpora ravnanju v projektih pomoči. V projektih pomoči je bistvo odkrivanje in soustvarjanje rešitev z udeležbo vseh vključenih.

V kontekst vzpostavljanja izvirnega delovnega projekta pomoči spada šest korakov delovanja: pridruževanje, odkrivanje, spreminjanje, proslavljanje, ločitev in refleksija. Pridruževanje pomeni priti k učencu in njegovi družini z namenom, da bi vzpostavili delovni odnos. Odkrivanje ni ne ocena ne diagnoza, temveč je odkrivanje edinstvenosti problema in možnih rešitev. Spreminjanje ni ne terapija ne zdravljenje, temveč osredotočenje na upanje za prihodnost, rast in tveganje za nove možnosti (Čačinovič Vogrinčič, 2008c, str. 23–24).

Projekt pomoči se začne z jasnim in izrečenim dogovorom o sodelovanju, ki omogoči vzpostavljanje delovnega odnosa. Dogovor vsebuje privolitev v sodelovanje in dogovor o tem, kako bomo delali. Instrumentalna definicija problema in soustvarjanje rešitev predstavljata temelj delovnega odnosa. Socialni delavec soustvari proces pomoči, v katerem uporabniki oziroma udeleženi raziskujejo svoj delež v rešitvi. Vsak uporabnik ima svojo definicijo problema, pomembno pa je, da se oblikuje delovna definicija mogočega in uresničljivega. Udeleženci z uporabo dialoga in s sodelovanjem soustvarjajo rešitve. V šoli je pomembno, da učenci ubesedijo ovire in skupaj z učitelji raziskujejo, kaj bi lahko pripomogli k rešitvi. Pomembno je skrbno poslušanje in brezpogojno spoštovanje edinstvenosti osebnih izkušenj učencev. Osebno vodenje predstavlja vodenje k dogovorjenim in uresničljivim rešitvam, dobrim izidom. V šoli je pomembno vodenje učencev k dobrim izidom – k uspešnemu učenju ali omilitvi težave. Pomembna izkušnja učenca je, da je spoštovan, kar je mogoče omogočiti v dialogu in sodelovanju. Pomembno je odkrivanje lastnih virov moči učenca in zavzeta komunikacija, ki omogoči nove izkušnje. V procesu osebnega vodenja se ustvarjajo varovalni dejavniki za otroke, soustvarja se izkušnja skrbi zanje in podpore ob zagotavljanju udeležnosti. Učenci prejmejo pomembno sporočilo, da pričakujemo spremembe v dobrem, ko vztrajno soustvarjamo z njimi v smeri dogovorjenih možnih rešitev. Etika udeležnosti predstavlja skupno iskanje in raziskovanje z učencem, pogovor, v katerem nihče nima končne besede. Perspektiva moči nas usmeri k iskanju moči in virov uporabnikov. V šoli uporaba perspektive moči pomeni, da učencem pomagamo odkriti, olepšati, raziskati ter izkoristiti njihovo moč in vire ob tem, ko jim pomagamo doseči cilje, uresničiti sanje ter razbiti okove oviranosti in nesreč. Pomembno je iskanje znanja in ne neznanja. Raziskati je treba močna področja učencev. Znanje za ravnanje v odnosu z učencem pomeni, da mu jasno izrazimo, kaj želimo, predlagamo in vidimo ter pomagamo, in sicer na način, ki je učencu razumljiv. Ravnanje s sedanostjo nas opomni, da smo pozorni na proces soustvarjanja v sedanosti in ne na neuspehe v preteklosti ali

predvidevanjih za prihodnost. Pomembna sta tudi navzočnost v poslušanju ter sporočanje zanimanja, skrbi in empatije, na kar se učenec lahko zanese in tudi odzove (Čačinovič Vogrinčič, 2008b, str. 21–30).

Socialno delo kot stroka je nastalo z namenom, da se odzove na posebnosti in drugačnost ter ustvari nove možnosti, kjer v okviru znanega in običajnega rešitve ni možno najti. Soustvarjene rešitve in zaželeni razpleti prevajamo v akcijo, dejanja in konkretne korake. Koncept izvirnega delovnega projekta pomoči je dopolnilo koncepta delovnega odnosa, v katerem praviloma soustvarjamo izvirne delovne projekte pomoči. Gre za projekte, saj tečejo v času in so usmerjeni k dobrim izidom in želenim razpletom. Projekti so izvirni, ker se posebej in na novo oblikujejo za vsakega posameznika oziroma družino posebej, torej so soustvarjeni skupaj z njimi in zanje. Projekti so delovni, saj v vsakdanjem jeziku in življenju konkretizirajo dogovorjene spremembe, naloge, delež posameznika in tudi roke za naslednja dejanja (na primer za naslednji sestanek) (Čačinovič Vogrinčič, 2008c, str. 21–22).

Čačinovič Vogrinčič (2008c, str. 14–15) poudari pogled avtorjev Parton in O'Byrne (2000), ko pišeta o konstruktivnem socialnem delu. Proces razgovora, sporazumevanja in dogovora je redefiniran na ključni točki odnosa. Pomoč pa je soustvarjena v procesu, ki ga zagotovi delovni odnos, poudarek je torej na procesu soustvarjanja novih rešitev. V središču dela je pogovor, ki omogoča pogajanje in raziskovanje sveta ljudi.

Z učenci se v okviru koncepta delovnega odnosa na podlagi pogovora v šolskem okolju soustvarjajo rešitve. Učenec je v tem procesu udeležen, spoštovan in upoštevan sogovornik.

Karsz (2000, v Čačinovič Vogrinčič, 2008c, str. 15) piše, da je socialno delo najprej temeljilo na dobrodelnosti, kasneje na konceptu skrbi za ljudi, ki potrebujejo pomoč, danes pa je poudarek na upoštevanju uporabnika. Upoštevanje je ravnanje, ki omogoči soustvarjanje, izvirni prispevek uporabnika je samoumeven. Tudi avtorica Dominelli (2005, v Čačinovič Vogrinčič, 2008c, str. 15) partnerstvo z uporabnikom, v katerem se soustvarja dobre izide, poudarja kot temeljni element socialnega dela.

Prav tako Poštrak (2015, str. 278) ugotavlja, da moramo z mladostnikom vzpostaviti ustrezno komunikacijo z jezikom sprejemanja in opogumljanja. Pogovor mora biti spoštljiv, razumeti moramo potrebe učenca ter upoštevati njegov življenjski svet.

V svetovalni službi šole sodelovanje z učenci, učitelji, starši in drugimi vključenimi poteka na podlagi svetovalnega odnosa. Svetovalni odnos ima številne podobnosti s konceptom delovnega odnosa.

Ko sodelovanje s starši povežemo s svetovalno službo, govorimo o svetovalnem delu. V jeziku socialnega dela bi rekli, da s starši vzpostavimo delovni odnos, v okviru katerega

soustvarjamo izvirne delovne projekte pomoči. Delovni odnos tudi za starše pomeni izkušnjo lastne kompetentnosti in dostojanstva. V svetovalnem odnosu moramo staršem zagotoviti enakopravno udeležnost in prevajanje njihovih izkušenj v skupno akcijo. V sodelovanju s starši moramo ustvariti prostor za pogovor. Socialno delo zagotavlja odprt prostor za pogovor in ustvarjanje realnih pogojev za spremembe (Čačinovič Vogrinčič, 2008c, str. 87).

Za socialno delo s starši oziroma družinami, ki ga vzpostavimo za pomoč učencu, mora veljati isto kot za socialno delo z družino: prisoten mora biti prispevek k spoštovanju, kompetentnosti, dostojanstvu. Socialno delo mora prispevati k povečanju moči družine in mobilizaciji energije (Čačinovič Vogrinčič, 2008c, str. 87).

Avtorica Vincek (2021, str. 16–22) se pri primerjavi svetovalnega odnosa s socialnodelovnim konceptom delovnega odnosa opira na številne podobnosti med njima. Pri svetovalnem odnosu gre za dogovor in sodelovanje z vsakim posameznim udeležencem, prizadevanje vzpostavitve, razvoja in vzdrževanja ustvarjalnega sodelovanja vseh udeleženi, jasna opredelitev problema, vnos empatičnega razumevanja, medsebojno sprejemanje in pristnost, razumevanja in raziskovanja ob pristni komunikaciji, načelo zaupnosti. Pri socialnodelovnem konceptu delovnega odnosa pa je prisoten dogovor o sodelovanju, instrumentalna definicija problema, soustvarjanje želenih izidov, osebno vodenje, etika udeležnosti, perspektiva moči, znanje za ravnanje, ravnanje s sedanjostjo.

»Znotraj koncepta svetovalnega odnosa zaznavam mnogo podobnosti s socialnodelovnim konceptom delovnega odnosa. To je še eden od indikatorjev teze, da so socialni delavci usposobljeni in kompetentni za delo v svetovalni službi in da lahko veliko doprinesejo k šolski skupnosti« (Vincek, 2021, str. 19).

Kot glavni sestavni del svetovalnega odnosa Kobolt in Vincek navajata komunikacijo in velik pomen vloge svetovalca, da razume in zares sliši, kaj mu uporabnik sporoča, saj brez navedenega v svetovalnem odnosu ne moreta razviti zaupanja in občutka varnosti. Zavedati se je treba, da svetovanje ni deljenje nasvetov in načinov ravnanja, ampak je spremljanje uporabnika na njegovi poti odkrivanja in preizkušanja novega (Vincek, 2021, str. 17–18).

V socialnem delu oziroma v delovnem odnosu navedeno imenujemo soustvarjanje.

Tudi ugotovitve raziskav so pokazale (Šugman Bohinc, 2011, str. 72–73), da je koncept delovnega odnosa soustvarjanja možno uporabiti v šolskem prostoru, v okviru katerega procesi sodelovanja vodijo v smeri želenih sprememb.

Z uporabo načel socialnodelovnega odnosa in konceptov socialnega dela torej v šoli učencem omogočimo razne pozitivne izkušnje, kot so: izkušnje uspeha, skrbi zanje, drugačno ravnanje v določeni situaciji, pomembne izkušnje soustvarjanja možnih rešitev in izkušnje, da so slišani. Velik prispevek stroke socialnega dela v šoli je v tem, da učence opolnomočimo in smo posebej pozorni na njihove napredke na različnih področjih.

1.4.3. Metode in spretnosti socialnih delavcev v šolskem okolju

Za vključevanje socialnodelovnih vidikov dela je pomembna uporaba raznolikih metod in spretnosti.

Kot pišeta Milošević Arnold in Poštrak (2003, str. 100), avtorji s področja socialnega dela obravnavajo različno število metod socialnega dela, ki jih neenotno razvrščajo v posamezne skupine. Povzemata Dervišbegovića (1995), ki med *temeljne metode* socialnega dela šteje socialno delo s posameznim primerom, socialno delo s skupino in skupnostno socialno delo. Med *pomožne metode* socialnega dela pa šteje sodelovanje in koordinacijo, metodo strokovnega razvoja (intervju), metodo raziskovanja v socialnem delu in metodo upravljanja (administracije) v socialnem delu.

»Razvitost metod pomeni, da je stroka že dosegla določeno raven profesionalnosti in razvila svoje teoretične koncepte. Prav hiter razvoj in sistematično oblikovanje metod sta socialnemu delu odprla vrata za vstop med profesije« (Milošević Arnold in Poštrak, 2003, str. 100).

Flaker (2003, str. 18–19) pravi, da socialno delo ni stroka, ki bi imela vnaprej kodirane metode, saj jih prilagaja konkretni situaciji in jih glede na situacijo vedno znova vzpostavlja. Socialno delo je stroka, ki deluje v nepredvidenih in nepredvidljivih situacijah, kjer je potrebno vključevanje inovacij in ustvarjalno reševanje razmer.

Metode socialnega dela določajo tudi skupine uporabnikov, s katerimi sodelujejo socialni delavci (otroci, mladi, gibalno ovirani, migranti, stari, brezdomci, nezaposleni in drugi) (Flaker, 2003, str. 19).

Nekatera izmed metodičnih načel socialnega dela so: dialog, proaktivnost, verjetnost, refleksivnost in pravica do napak in spodrseljajev. Dialog ni le sredstvo preseganja etičnih dilem, temveč je osnovno sredstvo socialnega dela, če nočemo, da bi bilo le-to birokratsko in zatirajoče. V socialnem delu so pomembne *proaktivne metode*, kot sta načrtovanje in zmanjševanje škode, tveganja. Te metode ustvarijo vizijo, strategijo in določijo taktike dela. Postavijo nekakšen indikator oziroma kompas, h kateremu se lahko vrnemo, ko začnemo zgubljati orientacijo in ko ne vemo, ali smo napredovali ali nazadovali. Naloga socialnega dela

je oceniti *verjetnost*, da se bo nekaj zgodilo, tehtati med tveganjem in profitom za uporabnika ter tveganje zmanjšati na sprejemljivo mejo, ne da bi uporabniku onemogočili, da tvega (in s tem tudi profitira). Socialno delo je *refleksivna* stroka in predpostavlja, da se sebe v vsakdanjem, kulturnem, zgodovinskem, družbenem in političnem kontekstu ne da uzreti brez refleksije. Socialno delo prav tako ne teži k nezmotljivosti. Napake so v socialnem delu sestavni del metode, pomembno pa je, da se pravico do napak prizna tudi uporabnikom (Flaker, 2003, str. 32–34, v Nerat, 2013, str. 16–17).

»Za izvajanje socialnega dela so poleg metod pomembne tudi spretnosti« (Nerat, 2013, str. 17).

»Spretnosti socialnega dela se torej oblikujejo po eni strani glede na to, kako je določena situacija definirana in strukturirana, po drugi strani pa glede na specifičnost situacije« (Flaker, 2003, str. 19).

Kot piše Flaker (2003, str. 20), so spretnosti socialnega dela zelo različne. Širina stroke socialnega dela zahteva, da je teh spretnosti veliko. Te obsegajo spretnosti pogovarjanja, poslušanja, načrtovanja, organiziranja storitev, organiziranja življenja, izvajanja načrtov, zagovarjanja, krepitve moči, upravljanja tveganj, odpravljanja in zmanjševanja škode. Pomembne so spretnosti dokumentiranja, pisanja, poročanja, poučevanja, vodenja, pridobivanja sredstev in opozarjanja na krivice uporabnikov in znati ravnati v nepredvidljivi situaciji. Med spretnosti socialnega dela prištevamo tudi psihoterapevtske spretnosti, spretnosti ocenjevanja, kulturnega dela, delovanja v skupnosti, organiziranja aktivnosti in akcij, dela v skupini in skupinskega dela, interaktivnega dela.

Socialni delavci se za namen celostne obravnave uporabnikov pogosto vključujejo tudi v timsko sodelovanje.

Za timsko delo in medsebojno sodelovanje je potrebno primerno znanje, dobro strokovno in tudi avtonomno delo različnih strokovnjakov, vključenih v timsko obravnavo (Žgur in Ferlinc, 2019, str. 20).

2. OPREDELITEV PROBLEMA

Učenci z motnjami v duševnem razvoju potrebujejo prilagojene pristope in ustrezno obravnavo. Individualne obravnave učencev s strani šolske svetovalne službe morajo biti prilagojene potrebam, težavam in individualnim zmožnostim vsakega izmed učencev.

Pri delu z učenci z MDR je treba veliko pozornosti nameniti na njihova močna področja, na usvajanje novih znanj in prepoznavanje tudi najmanjših napredkov učencev. Nujno je razumevanje specifičnih potreb in posebnosti učencev ter posledično obravnave ustrezno prilagoditi. Pri delu z učenci z MDR zaznavam velik pomen uporabe socialnodelovnih vidikov dela in velik doprinos stroke socialnega dela pri celostni obravnavi učencev.

V magistrski nalogi me je predvsem zanimalo, kakšna sta vloga in prispevek stroke socialnega dela pri obravnavi učencev z motnjami v duševnem razvoju (MDR). Osredotočila sem se na učinke uporabe stroke socialnega dela pri delu z učenci z motnjami v duševnem razvoju in primere dobrih rezultatov dela z učenci. Predstavila sem najpomembnejše napredke učencev z motnjami v duševnem razvoju, ki jih v sodelovanju s svetovalno službo šole dosežejo na različnih področjih. Pozorna sem bila na številne razloge, situacije sodelovanja socialnih delavk z učenci z motnjami v duševnem razvoju, značilnosti delovanja svetovalne službe pri delu z učenci z motnjami v duševnem razvoju in na naloge svetovalne službe, ki so še posebej pomembne za učence, starše, učitelje in zunanje institucije. Pričakovala sem, da bom z raziskavo pridobila podatke, ki bodo potrjevali velik pomen uporabe socialnodelovnih pristopov pri delu z učenci z motnjami v duševnem razvoju, ki pomembno vplivajo na njihov razvoj in napredke na različnih področjih, na usvajanje znanj, veščin in razvijanje samostojnosti. Raziskavi sem lahko dodala tudi posamezne lastne poglede na raziskovalna vprašanja, izkušnje ter znanja, ki sem jih pridobila na delovnem mestu svetovalne delavke pri delu z učenci z MDR.

Pri delu v svetovalni službi je treba uporabiti različne pristope, pomembna je uporaba socialnodelovnih pristopov. Delo je treba prilagoditi vsakemu posameznemu učencu in jim tako omogočiti napredke na različnih področjih razvoja. Pomemben prispevek svetovalne službe je omogočiti nemoteno izvajanje učnega procesa z upoštevanjem posebnosti in potreb vsakega izmed učencev. Pri naštetem ima izreden pomen uporaba različnih socialnodelovnih vidikov dela. V praksi se pogosto izkaže, kako velik vpliv ima uporaba perspektive moči, etika udeležенosti, soustvarjanje rešitev. Izrednega pomena je, da z učenci soustvarimo spoštljiv, sodelovalni in zaupen odnos na podlagi dogovora o sodelovanju.

V šolskem okolju se mi zdi problematično prepričanje, da morajo šolsko svetovalno službo predstavljati strokovnjaki drugih strok, kot so psiholog oziroma pedagog. Sama sem mnenja, da je nujno potrebno, da je v šolski svetovalni službi zaposlen tudi socialni delavec, saj lahko s svojimi strokovnimi znanji in pristopi pri obravnavi učencev pomembno prispeva k celostni obravnavi učencev z MDR. Poleg tega socialni delavec lahko pomembno vpliva na način sodelovanja z učenci s strani učiteljev.

Socialni kontekst učencev z MDR je izredno pomemben, saj je velikokrat edino okolje, v katerega so poleg domačega okolja vključeni. Šolsko okolje jim predstavlja možnost usvajanja novih znanj na različnih področjih razvoja. Socialni kontekst je za učence pomemben tudi z vidika počutja, ki pomembno vpliva na njihovo zdravstveno stanje. Šolsko okolje, ki je za učence spodbudno, lahko na učence vpliva pozitivno z vidika učenja novih veščin kot tudi izboljšanja zdravstvenih težav. Učenci imajo velikokrat pridružena zdravstvena stanja, kar je pomembno dosledno upoštevati pri obravnavah.

Individualno prilagojena obravnava je pri učencih z MDR nujna. Mogoča je z uporabo socialnodelovnih konceptov in upoštevanjem posebnosti vsakega izmed učencev in prilagajanjem pristopov njihovim zmožnostim, potrebam in željam.

Pomembno je zavedanje, da lahko učenci ob spodbudah napredujejo in usvajajo nova znanja in veščine, ki so pomembne za čim večjo samostojnost. Marsikateri izmed učencev nima izkušenj uspeha, slišnosti in sprejetosti. Z uporabo socialnodelovnih konceptov in elementov delovnega odnosa učenci lahko pridobijo pozitivne izkušnje in moč, okrevaljo, pridobijo na samopodobi, se naučijo ravnanja s sedanostjo, sodelujejo in so včlanjeni kot sogovorniki na podlagi dialoga.

V šolskem okolju se šolska svetovalna služba pogosto srečuje z raznoliko in specifično problematiko. Pri delu z učenci z motnjami v duševnem razvoju (MDR) se poleg učnih, vzgojnih in zdravstvenih vprašanj pojavljajo tudi vprašanja na področju nasilja, konfliktov, socialne izključenosti, revščine itd., ki jih obravnava in rešuje stroka socialnega dela. Vloga stroke socialnega dela pri delu z učenci z MDR v šoli s prilagojenim programom je izredno pomembna tudi zaradi velikega prispevka pri zagotavljanju varnega in spodbudnega učnega okolja, dobrega počutja učencev, spremljanja in spodbujanja napredkov učencev. Svetovalna služba pri svojih pristopih pogosto uporablja socialnodelovne koncepte, a je to le redko poudarjeno. Z raziskavo sem želela predstaviti uporabo, pomen in učinke uporabe socialnodelovnih vidikov delovanja svetovalne službe pri delu z učenci z MDR. Tema je pomembna, saj se z uporabo stroke socialnega dela pri delu z učenci z MDR prispeva k osredotočenju na sodelovanje z učenci, spodbujanju njihovih močnih področij, opažanju

uspehov, skupnemu odkrivanju možnih rešitev. Uporaba socialnodelovnih konceptov pri delu z učenci z MDR je izrednega pomena in omogoča prepoznavanje in upoštevanje potreb ter zmožnosti vsakega izmed učencev. Z uporabo socialnodelovnih konceptov so učencem omogočene številne pozitivne izkušnje (slišnosti, sprejetosti, uspeha) in napredek na različnih področjih razvoja. Socialnodelovni pristopi pozitivno vplivajo na usvajanje znanj, veščin in razvijanje samostojnosti ter spodbujanje in opažanje tudi najmanjših napredkov učencev z MDR. Socialnodelovni pristopi pomembno prispevajo k celostni in prilagojeni obravnavi učencev z MDR.

Z raziskavo pridobljene ugotovitve bodo uporabne za širšo javnost, ki bo imela vpogled v socialno delovni vidik obravnave učencev z motnjami v duševnem razvoju v okviru šolske svetovalne službe, potrebe učencev z MDR, način in namen obravnave učencev, učinke in dobre rezultate dela. Ugotovitve bodo uporabne tudi z vidika prikaza pripisovanja pomena stroki socialnega dela v šolskem okolju, vključenosti v timsko sodelovanje in potreb po izboljšavah.

Namen raziskave je bil prikazati številnost učencev z motnjami v duševnem razvoju, vključenih v obravnave k socialni delavki, pogostost in način ter namen (vzroke) izvedbe obravnav učencev, raznolikost primanjkljajev in posebnosti učencev ter prilagoditve pristopov in aktivnosti socialne delavke različnim zmožnostim učencev. Namen je bil raziskati, poudariti pomen in prikazati socialnodelovne vidike dela svetovalne službe pri delu z učenci z motnjami v duševnem razvoju, njihovo uporabo, učinke uporabe socialnodelovnih konceptov in izkušnje, ki jih učenci ob tem pridobijo, ter primere dobrih rezultatov. Namen je bil tudi raziskati pogostost vprašanj na področju socialne problematike pri delu z učenci z MDR, razmerje med preventivnimi/kurativnimi dejavnostmi socialne delavke, še posebej pomembne naloge socialne delavke ter uporabljene metode in spretnosti socialne delavke pri delu z učenci z MDR. Namen raziskave je bil tudi raziskati pripisovanje pomena stroki socialnega dela ter prikazati vključenost socialne delavke v timsko sodelovanje in potrebe po izboljšavah.

Teme raziskovanja so bile značilnosti dela socialnih delavk, uporabljeni pristopi socialnih delavk v osnovni šoli s prilagojenim programom pri delu z učenci z MDR, namen in vzroki dela z učenci, njihove posebnosti in primanjkljaji, načini in pogostost uporabe socialnodelovnih konceptov, učinki njihove uporabe, potrebne spremembe/izboljšave glede socialnodelovnih vidikov dela z učenci z MDR. Proučevala sem tudi značilnosti timskega sodelovanja socialne delavke z drugimi vključenimi in zavedanja strokovnjakov drugih strok glede pomena prispevka in uporabe socialnodelovnih konceptov v svetovalni službi šole.

Raziskovalna vprašanja, na katera sem poskušala odgovoriti z raziskavo:

- Katere so temeljne predpostavke dela šolske svetovalne službe pri delu z učenci z MDR?
- Kakšna je vloga stroke socialnega dela v svetovalni službi šole pri delu z učenci z MDR?
- Kateri in kakšni so učinki vključenosti v šolsko svetovalno službo na učence z MDR?

Hipoteze:

- Temeljne predpostavke dela šolske svetovalne službe pri delu z učenci z MDR potrjujejo velik pomen socialnodelovnih vidikov dela.
- Vloga stroke socialnega dela v svetovalni službi šole pri delu z učenci z MDR je pomembna in pozitivno vpliva na napredke učencev na različnih vidikih razvoja. Pri delu z učenci z MDR se socialnodelovni vidiki dela uporabljajo kot pomemben del sodelovanja z njimi.
- Učinki vključenosti v svetovalno službo se pri učencih odražajo v boljšem funkcioniranju, zmanjšanju stisk, usvajanju novih znanj in veščin, reševanju/rešitvi težav.

Opredelitev ključnih pojmov:

- Socialnodelovni koncepti = koncepti delovnega odnosa (perspektiva moči, etika udeležnosti, znanje za ravnanje, ravnanje s sedanjostjo ali koncept sonavzočnosti)
- Elementi delovnega odnosa = elementi, ki so vključeni v delovni odnos med socialnim delavcem in uporabnikom (dogovor o sodelovanju, instrumentalna definicija problema in soustvarjanje rešitev, osebno vodenje).
- Osnovna šola s prilagojenim programom = osnovna šola za učence, ki potrebujejo prilagojene pristope in način izobraževanja.
- Svetovalna služba = služba, ki deluje v okviru šole in opravlja svetovalno delo.
- Učenci = otroci, vključeni v izobraževanje.
- Motnje v duševnem razvoju = znižane intelektualne sposobnosti in prilagoditvene spretnosti.
- Napredek = napredovanje na različnih področjih razvoja.
- Učenje = usvajanje novih znanj in veščin.

3. METODOLOGIJA

3.1. Vrsta raziskave

Raziskava je bila kvalitativna. Kot piše Mesec (2009, str. 85), je raziskava kvalitativna, ko zbiramo besedne opise, ki se nanašajo na raziskovani pojav. Za namen izvedbe raziskave sem zbirala besedne opise, ki se nanašajo na socialnodelovne vidike dela svetovalne službe pri obravnavi učencev z MDR. V kvalitativni vrsti raziskave osnovno izkustveno gradivo, zbrano v raziskovalnem procesu, sestavljajo besedni opisi ali pripovedi. Gradivo, zbrano s kvalitativno raziskavo, je obdelano in analizirano na beseden način, brez uporabe merskih postopkov in brez operacij nad števili (Mesec, 2007, str. 11).

Kvalitativno raziskavo sem izbrala zaradi narave raziskovanega področja, saj lahko na podlagi besednih opisov pridobimo poglobljene informacije o področju in naravi dela, uporabljenih pristopih ter potrebnih izboljšavah. Z analizo zbranih besednih opisov s strani socialnih delavk sem prikazala ugotovitve v zvezi z raziskovanimi temami (nekatero izmed teh so pogostost in način izvedbe obravnav učencev, primanjkljaji in posebnosti učencev, glavne teme, namen in vzroki dela z učenci z motnjami v duševnem razvoju, prilagoditve pristopov in aktivnosti različnim zmožnostim učencev, razmerje preventivnih/kurativnih dejavnosti, uporabljeni socialnodelovni pristopi in koncepti pri delu z učenci z MDR, uporabljene metode in spretnosti socialnega dela, najpomembnejše smernice za delovanje šolske svetovalne službe pri delu z učenci z MDR, pomembne naloge socialne delavke v svetovalni službi šole s prilagojenim programom, učinki uporabe socialnodelovnih konceptov na učence z MDR, pripisovanje pomena stroki socialnega dela in uporabi socialnodelovnih konceptov pri delu z učenci z MDR v šoli, pomen prispevka in uporabe socialnodelovnih konceptov v svetovalni službi šole, timsko sodelovanje, potrebne spremembe/izboljšave glede socialnodelovnih vidikov dela z učenci z MDR).

3.2. Merski instrumenti ali viri podatkov

Za namen raziskave sem uporabila vprašalnik. Vprašalnik je vseboval odprta vprašanja. Z merskim instrumentom sem zbirala opise, dejstva in mnenja socialnih delavk, zaposlenih v osnovnih šolah s prilagojenim programom (OŠPP). Zbrani opisi, dejstva in mnenja so bili viri podatkov. Vprašalnik je vseboval 18 odprtih vprašanj. Za namen zbiranja podatkov sem

uporabila obliko spraševanja standardiziranega intervjuja (Dijaški.net b. d.). Intervjuje sem s socialnimi delavkami opravila v okviru telefonskih pogovorov. Telefonske pogovore sem izvedla zaradi časovne stiske sodelujočih v raziskavi in njihove izražene želje, da jih izvedemo na ta način.

Vprašalnik je vseboval teme, ki se navezujejo na način in namen dela z učenci, značilnosti dela in pristopov socialnih delavk, uporabo socialnodelovnih vidikov dela pri sodelovanju z učenci in na sodelovanje z drugimi strokovnjaki (timsko sodelovanje, pripisovanje pomena stroki).

Vprašalnik se nahaja v Prilogi, pod poglavjem 9.1.

3.3. Opredelitev enot raziskovanja

Populacija raziskave so bile socialne delavke, zaposlene v osnovnih šolah s prilagojenim programom po Sloveniji. Raziskovalno pomembne lastnosti, ki opredeljujejo populacijo enot, ki sem jo proučevala, so bile: dokončana višješolska ali univerzitetna izobrazba na Fakulteti za socialno delo in zaposlenost v eni izmed osnovnih šol s prilagojenim programom v Sloveniji ter posledično delo z učenci z motnjami v duševnem razvoju, aktivno delo v svetovalni službi OŠPP v času izvedbe raziskave. Metoda vzorčenja je bila namensko vzorčenje, uporabljena pa je bila tudi metoda snežne kepe. Velikost vzorca je bila pet socialnih delavk, zaposlenih v različnih osnovnih šolah s prilagojenim programom po Sloveniji. V vzorec sem vključila dve socialni delavki, ki sta članici Aktiva svetovalnih delavk osnovnih šol s prilagojenim programom Gorenjske (območje dela Kranj in Kamnik), eno iz osrednje Slovenije (območje dela Ljubljana) ter dve socialni delavki z območja jugovzhodne Slovenije (območje dela Črnomelj). Prvi dve socialni delavki sem v raziskavo povabila na podlagi vključenosti in sodelovanja v okviru že omenjenega Aktiva svetovalnih delavk. Tudi drugi dve socialni delavki, sodelujoči v raziskavi, sta bili v vzorec vključeni na podlagi namenskega vzorčenja (na podlagi značilnosti, kot so področje izobrazbe, področje dela, geografska razporejenost po državi). Peta socialna delavka je bila v raziskavo vključena na podlagi metode snežne kepe, saj jo je v sodelovanje povabila oziroma vključila ena izmed socialnih delavk, ki je bila že vključena v raziskavo. Intervjuvanke, sodelujoče v raziskavi, sem pridobila tako, da sem v stik stopila s socialnimi delavkami posameznih OŠPP in jih prosila za sodelovanje. Na podlagi strinjanja v vključitev v raziskavo sem jim posredovala vprašalnik. Izbira populacije socialnih delavk na kakovost raziskave vpliva v smislu osvetlitve nepoudarjenega in še precej neraziskanega področja (socialnodelovni vidiki dela svetovalne službe pri delu z učenci z

motnjami v duševnem razvoju). Izbira vzorca socialnih delavk, ki so zaposlene v različnih in po Sloveniji razporejenih svetovalnih službah, je na raziskovalne ugotovitve vplivala dobro, saj so lahko rezultati osvetlili način dela in uporabo socialnodelovnih konceptov na širšem območju države (vključene so bile različne regije države, na katerih so socialne delavke zaposlene). Na namensko izbiro vzorca je vplivalo dejstvo, da je socialnih delavk, zaposlenih v osnovnih šolah s prilagojenim programom malo oziroma o tem ni posodobljenih podatkov (na marsikateri spletni strani OŠPP ni podatka o vrsti izobrazbe svetovalnih delavk). Na možnost izbire tovrstnega vzorca je pozitivno vplivala moja daljša vključitev v šolsko svetovalno delo na eni izmed šol s prilagojenim programom, saj sem na podlagi dobrih poznanstev posledično lažje stopila v stik s socialnimi delavkami, ki so bile vključene v raziskavo. Na podlagi svoje zaposlitve sem seznanjena z raznolikimi izobrazbenimi podlagami svetovalnih delavk v OŠPP ter načinom dela svetovalnih služb OŠPP, kar je pozitivno vplivalo na izvedbo in kakovost izvedene raziskave in tudi na prevpraševanje ter prikaz pridobljenih rezultatov.

Svetovalne delavke, zaposlene v OŠPP, ki so po izobrazbi socialne delavke, predvidevam, da pri svojem delu uporabljajo pristope in usmeritve stroke socialnega dela. Posledično proučitev njihovega dela in pristopov omogoča sklepanje o značilnostih vzorca glede uporabe socialnodelovnih vidikov dela pri sodelovanju z učenci. OŠPP delujejo po celi Sloveniji na podlagi enotne zakonodaje, zaradi česar lahko sklepamo, da so iz vzorca pridobljene ocene o socialnodelovnih vidikih dela svetovalne službe z učenci z MDR lahko veljavne za celotno območje države. Pri vključevanju socialnih delavk v raziskavo je prisotna reprezentativnost glede na njihove izkušnje, ki so jih pridobile na svojem delovnem mestu v svetovalni službi OŠPP. Izvedla bi lahko še nekoliko bolj obsežno raziskavo, vključila bi lahko popolnoma vse socialne delavke, zaposlene v OŠPP, torej celotno populacijo brez vzorčenja, kar pa bi zahtevalo nadaljnje pridobivanje posodobljenih podatkov o dejanski velikosti omenjene populacije in zbiranje informacij o dejanski izobrazbi svetovalnih delavk v vsaki izmed OŠPP v državi.

3.4. Zbiranje podatkov

Za merski instrument sem uporabila vprašalnik. Za zbiranje podatkov sem uporabila odprta vprašanja. V raziskavo sem vključila pet standardiziranih intervjujev s socialnimi delavkami, zaposlenimi v svetovalnih službah (različnih) osnovnih šol s prilagojenim programom, ki sodelujejo z učenci z MDR. Redno sem vključena v Aktiv svetovalnih delavk osnovnih šol s

prilagojenim programom Gorenjske, kjer med seboj redno izmenjujemo svoje izkušnje in dileme pri delu in katerega dve članici sta tudi sodelujoči v raziskavi. Vprašalnik sem preko e-pošte pred izvedbo intervjujev posredovala vsaki izmed socialnih delavk. Poleg vprašalnika sem jim v pomoč pri reševanju vprašalnika posredovala tudi seznam posameznih socialnodelovnih konceptov in elementov delovnega odnosa. Ob kakršnikoli dilemi ob pregledu vprašalnika sem jim bila na voljo. Posredovala sem jim informacijo, da se lahko kadarkoli obrnejo name za posredovanje obrazložitev ali dodaten opis vprašanj. Pri eni izmed sodelujočih v raziskavi se je pojavila dilema, na katere smernice svetovalne službe naj se osredotoči. Posredovala sem ji povzetek obstoječih smernic svetovalne službe in opis vsake izmed njih. Navedla sem ji tudi okvirno možnost odgovora, pri čemer sem pazila, da ne bi bila preveč sugerirajoča. Za pregled vprašalnikov so sodelujoče v raziskavi imele na voljo več dni. Za način predhodnega posredovanja vprašalnikov preko e-pošte smo se dogovorile skupaj s sodelujočimi v raziskavi, saj jim je tovrsten način zaradi velike zahtevnosti urnikov in obsežnosti službenih obveznosti najbolj ustrežal in omogočal hitrejši potek in izvedbo samih intervjujev. Posledično so se lahko na odgovarjanje vnaprej pripravile, okvirno že oblikovale vsebino odgovorov pred samo izvedbo intervjujev. Zbiranje podatkov je potekalo individualno. Z vsako izmed socialnih delavk sem, potem ko so vprašalnik že pregledale in na vprašanja okvirno odgovorile, opravila tudi intervju. Intervjuji so bili izvedeni preko telefonskih pogovorov, glede na želje socialnih delavk, sodelujočih v raziskavi. Zbiranje podatkov je v celoti potekalo več tednov, saj so se socialne delavke terminom za izvedbo telefonskih pogovorov, zaradi delovnih obveznosti in osebnih razlogov, težje prilagajale. Podani odgovori so bili obsežni, intervjuji so podali želene odgovore.

Menim, da je bil načrt zbiranja podatkov na podlagi vprašalnika z odprtimi vprašanji ustrezen, saj so bila vprašanja zastavljena zelo široko in so se osredotočala na temo raziskave. Na podlagi uporabe tovrstnega vprašalnika so lahko sodelujoče v raziskavi na vprašanja odgovarjale po delih, na posamezno vprašanje so se zaradi pisno podanih odgovorov lahko vrnile, ga dopolnile itd. V okviru telefonskih intervjujev pa smo nato vsebino skupaj pregledale, ponovile in socialne delavke so pogosto svoje odgovore dodatno dopolnile. Za uporabo vprašalnika z odprtimi vprašanji sem se odločila na podlagi prednosti uporabe odprtih vprašanj, kot so neomejevanje pri podanih odgovorih, pridobitev poglobljenih in neizkrivljenih podatkov ter temeljitejšega pogleda v raziskovalni problem (Statistik.si, b. d.). Prednosti uporabe odprtih vprašanj so tudi lažja formulacija vsebine vprašanja, možnost pridobivanja bolj podrobnih in informativnih odgovorov, odgovori, podani v poljubnem obsegu (Benstat, b. d.).

Ob pregledovanju obdelanega gradiva sem prišla do ugotovitve, da so pridobljeni podatki obsežni in se ponavljajo, na podlagi česar bi lahko sklepali, da gre pri vključevanju socialnodelovnih vidikov in pristopov dela med sodelujočimi za podobno prakso.

Socialne delavke so odgovarjale obsežno, z odgovori sem pridobila pričakovane rezultate. Vsebinsko obsežne odgovore sem pridobila predvsem na vprašanje o načinu, namenu in vzrokih sodelovanja z učenci, učinkih uporabe socialnodelovnih konceptov in primerih dobrih rezultatov.

V primeru, da na katero izmed vprašanj nisem pridobila zadovoljivega odgovora, sem prosila za naknadne dopolnitve oziroma obrazložitve podanih odgovorov.

Na zanesljivost zbranih podatkov bi lahko vplivali razni moteči dejavniki (tako v domačem kot tudi v delovnem okolju socialnih delavk), pa tudi zavedanje o javnosti podatkov, ki so mi jih podale sogovornice.

3.4.1. Tabela: Prikaz pridobitve odgovorov po posameznih osnovnih šolah s prilagojenim programom

Osnovna šola s prilagojenim programom	Število zaposlenih socialnih delavcev in delavk	Število sodelujočih socialnih delavk v raziskavi
OŠ 27. julija, Kamnik	1	1
OŠ Helene Puhar Kranj	2	1
Osnovna šola Milke Šobar – Nataše Črnomelj	2	2
Center Janeza Levca Ljubljana	4	1
Skupaj	9	5

Pri zbiranju kandidatov oziroma kandidatke za sodelovanje v raziskavi sem naletela na (pričakovano) dejstvo, da v marsikateri osnovni šoli s prilagojenim programom v svetovalni službi ni zaposlenega nobenega socialnega delavca oziroma delavke. Ena od socialnih delavk, povabljenih k sodelovanju v raziskavi, pa odgovorov ni želela oziroma uspela posredovati. Pri izbiri, katero socialno delavko, izmed več zaposlenih v isti osnovni šoli s prilagojenim programom, bi povabila v raziskavo, sem upoštevala področje dela oziroma izvajanja obravnav. V raziskavo sem vključila pet socialnih delavk, ki obravnavajo tako učence posebnega programa vzgoje in izobraževanja kot tudi prilagojenega programa devetletne osnovne šole z nižjim izobrazbenim standardom.

3.5. Obdelava in analiza podatkov

Gradivo, zbrano s kvalitativno raziskavo je obdelano in analizirano na besedni način, brez uporabe merskih postopkov in brez operacij nad števili (Mesec, 2007). Način obdelave zbranih podatkov sem kvalitativno obdelala. Zbrano gradivo sem zapisala, uredila (vsak intervju je zapisan ločeno, v celoti, vključeni so vsi odgovori na vprašanja) in kodirala. Vsebini intervjujev sem določila enote kodiranja, kar pomeni, da sem smiselno zaključene dele besedila označila z navpičnimi črtami (/) in jih oštevilčila. Z osnim (aksialnim) kodiranjem sem vzpostavljala odnose znotraj določene kategorije, med kategorijo in njenimi podkategorijami.

Postopek kodiranja sem dosledno in po enaki metodi naredila pri vseh petih izvedenih intervjujih. Med seboj sem primerjala odgovore vseh socialnih delavk, podane pri posameznem vprašanju in enote kodiranja razdelila glede na posamezna področja raziskovanja. Področja raziskovanja so socialnodelovni koncepti pri delu z MDR, pogostost in način obravnav učencev, učinki obravnav na učence, naloge socialne delavke v svetovalni službi šole, timsko sodelovanje socialne delavke v šoli, pomen socialnodelovnih konceptov itd. Pri obdelavi gradiva sem bila pozorna na razmejitev navedenih področij raziskovanja, iskala sem povezavo med namenom raziskovanja in podanimi odgovori s strani socialnih delavk.

Primer obdelave gradiva:

Menim, da učenci s PP na določenih področjih potrebujejo prav to, da se jih opolnomoči do točke, ko zmorejo cilj doseči sami oz. ko zmorejo najti vir, ki jim lahko pomaga na poti pri dosegu cilja.

Potreba učencev po opolnomočenju → perspektiva moči → socialnodelovni koncepti

Socialnodelovni koncepti:

- Perspektiva moči

Rezultati so na podlagi izvedenega kodiranja predstavljeni jasno, strukturirano in po posameznih področjih raziskovanja.

Obdelano (kodirano) gradivo mi je omogočilo sklepanje o problemu in ugotovitvah, pridobljenih z raziskavo.

Celotno raziskovalno gradivo (zapisi intervjujev z vsemi petimi socialnimi delavkami in vsi postopki obdelave gradiva) se nahaja pri avtorici dela, saj je zelo obsežno. Za namen prikaza

celotnega postopka obdelave gradiva, v poglavju 9.2 prilagam zapis intervjuja z eno izmed socialnih delavk in v poglavju 9.3 postopek obdelave gradiva enega izmed intervjujev.

4. REZULTATI

Rezultati so predstavljeni po različnih temah, ki so označene z naslednjimi podpoglavji: obravnave učencev, posebnosti in primanjkljaji učencev, način sodelovanja z učenci, namen dela z učenci, pristopi socialne delavke, preventivne/kurativne dejavnosti, socialna problematika, socialnodelovni koncepti, elementi delovnega odnosa, metode dela, spretnosti, smernice za delovanje šolske svetovalne službe, pomembne naloge socialne delavke, učinki uporabe socialnodelovnih konceptov, primeri dobrih rezultatov, pripisovanje pomena stroki SD, timsko sodelovanje, potrebne izboljšave.

4.1. Obravnave učencev

Obravnave učencev s strani socialnih delavk, zaposlenih v svetovalnih službah, so pogoste in potekajo na različne načine (*»Nekateri potrebujejo več pomoči in pogoste obravnave« – intervju C*). Nekatere obravnave učencev so redne, druge so izvedene občasno (*»Kontinuirane postanejo navadno tudi obravnave učencev, ki so bili sprva obravnavani interventno« – intervju B*). V redne obravnave je v povprečju vključenih deset do petnajst učencev (*»Trenutno je k meni vključenih 15 učencev z MDR« – intervju Č*). Socialne delavke izvajajo individualne obravnave učencev, obravnave pa izvedejo tudi v skupini učencev (*»Obravnave potekajo individualno ali v skupini (razredu)« – intervju A*). Poleg tega se socialne delavke vključujejo tudi v aktivnosti učencev v razredu. Socialne delavke obravnave učencev izvajajo v različnih okoljih, kot so v pisarni, učilnici, okolici šole ali naravi (*»Pogovore in obravnave opravljam v različnih okoljih: na prehodu, v telovadnici, v gospodinjski učilnici, v bližnjem parku ali gozdu« – intervju C*). Obravnave so izvajane po vnaprej določenih terminih ali glede na sprotne potrebe učencev. Obravnave so večinoma izvajane enkrat tedensko, lahko tudi pogostejše (*»Kadar gre za intenzivno reševanje določene težave ali problematike, potekajo določeno obdobje obravnave vsakodnevno, sicer pa običajno enkrat tedensko.« – intervju A*). Potrebo po obravnavi posameznega učenca izrazijo tudi učitelji oziroma razredniki. Nekatere obravnave so izvedene interventno. Obravnave, ki so interventne, se izvedejo takoj in glede na potrebe učencev v tistem trenutku (*»Interventne obravnave so nepredvidene in potekajo takoj, ko je to potrebno oz. ko jih zaznamo« – intervju B*). Pomembno je spremljanje učencev, ki je možno z rednimi obravnavami (*»Obravnave učencev so pomembne, ker lahko sproti spremljam njihovo počutje in potrebe« – intervju D*).

4.2. Posebnosti in primanjkljaji učencev

Učenci z motnjami v duševnem razvoju imajo raznolike posebnosti in primanjkljaje. Motnje v duševnem razvoju se razlikujejo po stopnji: lažja, zmerna, težja in težka (*»Vsi imajo vsaj zmerno motnjo v duševnem razvoju« – intervju Č*), (*»Učenci imajo večinoma lažjo motnjo v duševnem razvoju« – intervju A*). Pogosto so pri učencih prisotne čustveno vedenjske težave, učne težave, motnje pozornosti (*»Pogosto povzročajo konflikte med vrstniki in motijo pouk« – intervju C*) in hiperaktivnost (*»Učenci, ki so v obravnavi, imajo ADHD, težave s koncentracijo in vedenjske težave« – intervju C*). Učenci imajo tudi različna druga zdravstvena stanja (*»Nekateri imajo opredeljene sindrome – Downov sindrom, Lesch-Nyhanov sindrom, Tourettov sindrom« – intervju B*), (*»Pogoste so motnje avtističnega spektra, epilepsija, popuščanje srčne mišice« – intervju D*).

4.3. Način sodelovanja z učenci

Način sodelovanja socialnih delavk z učenci je raznolik in poteka v različnih okoljih (*»poteka sodelovanje tudi na način večkratne vključenosti svetovalne službe v razred« – intervju A*). Z učenci poteka sodelovanje individualno, pa tudi v skupini. Poleg individualnih obravnav učencev poteka sodelovanje z njimi tudi v okviru razreda (na primer med različnimi predmeti, učnimi urami, razrednimi urami, delavnicami) (*»Poleg individualne obravnave imamo treninge socialnih veščin« – intervju C*), ob različnih dejavnostih šole (*»sodelovanje poteka preko predmeta socialno učenje« – intervju A*), (*»Navadno se za takšno obliko dela dogovorimo z učiteljem razrednikom in izvedemo uro, navadno je to pri razredni uri, na tisto temo, kjer se kažejo problemi. Z učenci izvedemo pogovor ali delavnico ali igramo socialne igre« – intervju B*). Način sodelovanja z učenci je prilagojen vsakemu izmed njih, glede na individualne posebnosti, želje, potrebe in trenutne težave (*»Pri delu z učenci sem pozorna na njihova močna področja in stvari, ki jih veselijo. Velikokrat v pogovor vključim igro, gibalne dejavnosti« – intervju D*), (*»/.../ je najpomembnejše, da izhaja iz vsakokratnih potreb« – intervju Č*). Način sodelovanja z učenci je prilagojen tudi njihovi starosti (*»uporabljam tudi ročne lutke, slikovno gradivo« – intervju A*). Način sodelovanja pomembno zaznamuje uporaba socialnodelovnih konceptov in pristopov (*»... pomembno, da ne nastopamo s pozicije moči, temveč kot enakovreden sogovornik, v ospredje pa postavljamo spoštovanje, zaupanje, dogovor« – intervju A*), (*Pri delu z učenci uporabljam /.../ spodbude za vključevanje v okolju,*

kjer živijo«) – intervju C). Pri izbiri načina sodelovanja z učenci je zelo pomembno, da se dosledno upoštevajo in spoštujejo razlike med učenci («se je ves čas treba zavedati, da je vsak otrok drugačen in ga kot takega tudi spoštovati« – intervju A). Pri načinu sodelovanja z učenci je v ospredju uporaba celostnega pristopa.

4.4. Namen dela z učenci

Namen dela z učenci je spremljanje potreb učencev, njihovega funkcioniranja in napredkov. Namen dela je tudi spodbujanje in pomoč pri napredkih učencev na različnih področjih razvoja. Namen dela z učenci se osredotoča na zelo raznolike teme in področja: medsebojni odnosi, primerno vedenje, graditev pozitivne samopodobe, samostojnost, usvajanje in ohranjanje znanj in veščin (*»Najbolj pogosta tematika obravnava: ustvarjanje in ohranjanje zdravih medsebojnih odnosov, prepoznavanje in primerno izražanje čustev, delo na samostojnosti, konstruktivno reševanje konfliktov, pomoč pri razreševanju osebnih stisk in težav, pa tudi timsko delo oz. medsebojna pomoč« – intervju A), »Veliko je dela na temo primerne vedenja v šoli, bontona, tudi učenja, da nisem samo »jaz«, ampak da delujemo v skupnosti, da je treba pomisliti tudi na druge« – intervju B, »jim na njim razumljiv način povedati, pokazati in jih naučiti, kaj je v redu in kaj ni« – intervju B, »V večini primerov je delo z učenci usmerjeno na razvijanje socialnih spretnosti, čustveno opismenjevanje, razreševanje aktualnih situacij v razredu in doma« – intervju Č, »Namen dela z učenci je razvijanje samostojnosti na različnih področjih razvoja, graditev pozitivne samopodobe in pridobitev pozitivnih izkušenj« – intervju D, »Menim, da učenci s PP na določenih področjih potrebujejo prav to, da se jih opolnomoči do točke, ko zmorejo sami oz. ko zmorejo najti vir, ki jim lahko pomaga na poti pri dosegu cilja« – intervju A). Namen dela z učenci je raziskovanje in osredotočenost na počutje učencev («Velikokrat ne želijo pokazati, da je kaj narobe« – intervju B). Namen dela z učenci je pridobivanje socialnih spretnosti («/.../ne pridobivajo socialnih kompetenc« – intervju C), («V večini primerov je delo z učenci usmerjeno na razvijanje socialnih spretnosti« – intervju Č). Pomembno je zavedanje socialne delavke, da učenci včasih ne razumejo dogajanja in dogodkov v svoji okolici, zaradi česar je namen dela z učenci tudi raziskovanje situacij skupaj z učenci («/.../ali pa ne razumejo, da nekdo z njimi ravna grdo« – intervju B). Namen dela z učenci se velikokrat dotakne tudi teme sprejemanja drugačnosti, sodelovanja v šolskem in domačem okolju in težav v šolskem in domačem okolju («Ugotavljamo, da so nekateri otroci izključeni iz socialnega okolja« – intervju C). Pomemben namen dela z učenci je v primerih, ko gre za sum ali pojav nasilja («Če učenec pove, nakaže ali kako drugače izrazi, da se dogaja nasilje ...« – intervju B). Namen*

sodelovanja z učenci je prilagojen trenutni problematiki (*»razreševanje aktualnih situacij«* – intervju Č) v šoli oziroma doma, a določeni poudarki so prisotni vsakodnevno (*»Dnevno je potreben poudarek na spoštljivosti, potrpežljivosti, empatiji«* – intervju A). Namen dela z učenci je delo za njihovo dobro (*»/.../ delati v dobro zanj«* – intervju A) in zagovornišтво (*»Pri tem je velik poudarek na (samo)zagovorništvu«* – intervju Č) ter spodbujanje samozagovornišтва. Namen dela z učenci je pogovor in pomoč ob stiskah učencev in učenje reagiranja na razne stiske, ki jih doživljajo (*»/.../ znajde v stiski, ki jo izražajo na socialno nesprejemljiv način«* – intervju B). Namen sodelovanja z učenci je prilagojen njihovi starosti (*»S starejšimi od 18 let delam tudi na področju iskanja zaposlitve – vključevanja v VDC in druge ustrezne institucije.«* – intervju Č). Namen dela z učenci je vzpostavitev medosebnega povezanega odnosa za namen dela vnaprej (*»/.../ način, kako odnos vzpostaviti in uspešno graditi dalje«* – intervju A) in soustvarjanje dobrih in možnih rešitev (*»/.../ soustvarimo rešitve, ki so dobre in mogoče za učenca«* – intervju B). Namen dela z učenci je oddaljitev od problema, drugačen pogled na problem in osredotočenost na možne rešitve (*»Pogled skozi okno drugega in oddaljitev od problema«* – intervju B), omenjanje dogodkov iz preteklosti in učenje ravnanja s sedanjostjo (*»pogosto je delo z učenci usmerjeno v pretekle dogodke, poudarek pa je tudi na trenutni situaciji«* – intervju D). Namen sodelovanja z učenci je prepoznavanje lastne situacije, spodbujanje napredkov in opora (*»/.../ socialni delavci pa jih moramo spodbujati v smeri napredka in biti opora pri prepoznavanju lastne situacije«* – intervju A).

4.5. pristopi socialne delavke, uporabljeni pri delu z učenci z MDR

Pristopi socialne delavke so prilagojeni individualnim zmožnostim in potrebam vsakega izmed učencev. Pomembno je zavedanje, da je vsak otrok drugačen (*»Kot socialna delavka se vseskozi zavedam, da je vsak otrok drugačen, da so zmožnosti otrok različne /.../«* – intervju A). Potrebno je tudi zavedanje pomena odnosa do učencev (*»V prvi vrsti je pomemben odnos in potem prilagodljivost«* – intervju A). Socialna delavka mora pri delu z učenci pristope individualno prilagoditi, potrebni so raznoliki pristopi (*»/.../ veliko časa vzame prilagajanje, da lahko prilagodim različne tehnike dela učencem«, »Pravzaprav je treba za vsakega učenca posebej narediti prilagoditve«* – intervju B, *»potrebni različni pristopi«* – intervju A). Pristopi so prilagojeni osebnim okoliščinam vsakega izmed učencev (*»Odvisno seveda od težav, ki jih ima učenec«* – intervju C, *»Pristop je individualno prilagojen učencu, njegovim sposobnostim in potrebam«* – intervju Č).

4.6. Preventivne/kurativne dejavnosti

Socialne delavke izvajajo tako preventivne kot kurativne dejavnosti. Naveden je bil odgovor, da je izvajanje preventivnih dejavnosti v ospredju (*»preventiva vedno bolj v ospredju« – intervju A*). Prevladujoči so bili odgovori, da so veliko bolj pogoste kurativne dejavnosti socialne delavke (*»Kurativne 80 %« – intervju Č*, *»Sama ocenjujem, da gre večkrat za kurativo kot za preventivo« – intervju B*, *»kurativne dejavnosti so pogostejše« – intervju D*). Stiske učencev so pogoste, zaradi česar se pogosto izvajajo kurativne dejavnosti (*»Kurative je vse več. Vsak dan se več in več učencev znajde v stiski, ki jo izražajo na socialno nesprejemljiv način in to opažamo, ter delujemo interventno« – intervju B*). Kurativne dejavnosti obsegajo dejavnosti, ki so usmerjene na odpravljanje težav učencev (*»Vedenjske težave in s tem povezani ukrepi, ki jih izvajamo pri nas, pa sodijo že bolj v kurativo oziroma usmerjenost v odpravljanje vedenjskih težav« – intervju C*).

Izvajanje preventivnih dejavnosti bi bilo potrebno v večjem obsegu, a pogoji dela tega ne omogočajo (*»Poskušamo delovati preventivno, a ob obilici vsega dela in prenizkih normativih za svetovalno delo je preventiva, žal, na stranskem tiru« – intervju B*). Preventivne dejavnosti so izvajane večinoma v skupini učencev (*»Preventivo izvajamo predvsem skupinsko« – intervju B*). Preventivne dejavnosti so pomembne za namen učenja in usvajanja primernih vzorcev vedenja (*»Pri mlajših učencih je zagotovo preventiva bolj v ospredju, saj je s tem še možno doseči primeren način funkcioniranja in zdrave vzorce, ki se v času odraščanja ne bodo popolnoma podrli (morda le malo »zamajali«« – intervju A*). Med preventivnimi dejavnostmi so bile našteje različne preventivne delavnice in treningi na področju usvajanja socialnih veščin (*»Kot preventivo bi šteli redno izvajanje delavnic in redne treninge socialnih veščin« – intervju C*).

4.7. Socialna problematika

Pri obravnavi učencev je pogosto prisotna raznolika socialna problematika (*»Socialna problematika je pri učencih z MDR pogosta« – intervju A*, *»Pogosto so težave učencev MDR povezane s socialno problematiko« – intervju C*). Socialna problematika se izraža na številnih različnih področjih: finančnem, medosebnem, vedenjskem in čustvenem. Obravnavani so primeri nasilja in zanemarjanja otrok (*»Tu se pojavljajo tudi stiske, ki so se pojavile v času zaprtja šol. Takrat je bil nemalokateri učenec izpostavljen samo domačemu okolju, ki mu ne*

nudi varnega zatočišča« – intervju B, »nekateri starši moramo prijaviti na CSD, saj se kažejo znaki zanemarjanja otroka« – intervju D). Izraža se tudi problematika priseljencev (»Veliko je tujcev, kjer je zaposlen oče, mama pa je doma in skrbi za družino« – intervju A). Učenci izhajajo iz finančno ogroženih družin (»Pri več učencih je opaziti slab materialni položaj družine, brezposelnost vsaj enega od staršev« – intervju A). Nekatere družine učencev imajo slabšo socialno mrežo in podporo v njej (»/.../ gre za populacijo, ki se ni vajena, niti nima znanja in spretnosti, postaviti se zase, podporni mreža je slaba« – intervju A) oziroma potrebujejo pomoč pri funkcioniranju (»Velikokrat učenci, ki so obravnavani v svetovalni službi, izhajajo iz socialno šibkih okolij, kjer niti starši niso dovolj opremljeni in opolnomočeni, da bi otrokom nudili podporo in da bi jih lahko opremili za delovanje v današnjem svetu« – intervju B, (»razlogi za težave v funkcioniranju otroka pogosto tičijo v domačem okolju« – intervju D). Pojavljajo se težave pri vključevanju v okolje in pridobivanju socialnih veščin (»Težko se vključujejo v družbo in težko sodelujejo, ne pridobivajo socialnih kompetenc, izkušenj ipd.« – intervju C). Nekatere družine učencev se še posebej težko sprijaznijo s posebnostmi in primanjkljaji otroka (»/.../ prisotna čustvena praznina, nesprejemanje otroka, distanciranje od težav, kar pa prav tako privede do socialne problematike na drugih področjih« – intervju A).

4.8. Socialnodelovni koncepti

Socialne delavke pri delu z učenci z MDR uporabljajo in vključujejo socialnodelovne koncepte. Navajale so uporabo nekaterih izmed socialnodelovnih konceptov: perspektiva moči (dodajanje moči, včlanjenost, okrevanje, zdravljenje in celostnost, dialog in sodelovanje); etika udeležnosti; znanje za ravnanje; ravnanje s sedanostjo ali koncept sonavzočnosti; odpovedati se temu, da ne verjamemo. Najpogosteje je bil omenjen koncept perspektive moči, ki se socialnim delavkam zdi še posebej pomemben (»zagotovo je to perspektiva moči oz. opolnomočenje« – intervju A). Pomembno je dodajanje moči (»Želim jih opolnomočiti« – intervju B, »Pri delu z učenci in družino uporabljam koncepte /.../ dodajanja moči« – intervju C, »Spodbujam iskanje močnih področij in talentov pri učencih« – intervju C, »Pomembno je dodajanje moči na različne načine« – intervju D). Socialne delavke vključujejo okrevanje, zdravljenje in celostnost (»Z učencem se z upoštevanjem njegovih želja in potreb osredotočiva na okrevanje in zdravljenje« – intervju D). Pomembno je vključiti dialog in sodelovanje (»Dialog je zagotovo v ospredju vsakega sodelovanja« – intervju A, »Pri delu z učenci in družino uporabljam koncepte /.../ dialoga in sodelovanja« – intervju C), ravnanje s sedanostjo ali koncept sonavzočnosti (»Menim, da je ključno tudi zavedanje, da je treba biti prisoten« – tukaj

in zdaj» – intervju A, »Pa tudi zelo pomembno mi je ravnanje s sedanostjo, saj učenci pri svojih problemih velikokrat pogrevajo, kaj vse se je zgodilo /.../ v preteklosti« – intervju B, »Predvsem delo tukaj in zdaj« – intervju B). Etika udeležnosti je pri sodelovanju z učenci z MDR nujna (»Potrebna je etika udeležnosti« – intervju D). Pri reševanju raznolikih stisk in težav učencev je potrebna uporaba znanja za ravnanje. Odpovedati se je treba temu, da ne verjamemo (»verjamem, da doživlja zadevo tako, kot jo predstavi« – intervju A, »Predvsem se trudim uporabljati koncept odpovedati se temu, da ne verjamemo. /.../ jaz delujem tako, da učencu verjamem, čeprav se izkaže, da ni res« – intervju B).

4.9. Elementi delovnega odnosa

Pri delu z učenci z MDR socialne delavke uporabljajo vse elemente delovnega odnosa. Z učenci sklenejo dogovor o sodelovanju (»Vsekakor dogovor o sodelovanju, prilagojen učencem in njihovem razumevanju« – intervju B, »Na začetku sodelovanja z učenci sklenemo dogovor o sodelovanju« – intervju D). Potrebna je instrumentalna definicija problema in soustvarjanje rešitev (»skupaj z njim iščem rešitve oz. primerne načine, kako jo doseči« – intervju A, »Da v delovnem odnosu in v zaupanju lahko soustvarimo rešitve, ki so dobre in mogoče za učenca« – intervju B). Socialne delavke pri sodelovanju z učenci vključujejo osebno vodenje (»predvsem osebno vodenje« – intervju Č) oziroma vodenje k oblikovanju zaželenih izidov.

4.10. Metode dela in spretnosti socialnih delavk

Socialne delavke uporabljajo metodo dela s posameznikom in metodo dela s skupino (»Uporabljam metodo dela s posameznikom, pa tudi s skupino« – intervju A, »Metoda dela s skupino in individualno delo z učenci« – intervju Č). Bolj pogosto je uporabljena metoda dela s posameznikom (»Najpogosteje izvajam metodo dela s posameznim učencem oziroma učiteljem« – intervju D).

Socialne delavke so za delo z učenci z motnjami v duševnem razvoju navajale raznolike in številne spretnosti. Med drugimi so pomembne spretnosti pogovarjanja, ocenjevanja (»Kot spretnosti bi izpostavila aktivno poslušanje, prepoznavanje stiske in težav izražene preko vedenja /.../« – intervju A), zapisovanja in poročanja, pogajanja ter organizacijske spretnosti (»Pomembne so spretnosti poslušanja, pogovarjanja, pogajanja, zapisovanja in poročanja, organizacijske spretnosti« – intervju Č). Pomembna je spretnost profesionalne discipline, ki

vsebuje spoštljivost, točnost, dostopnost, zanesljivost v smislu upoštevanja dogovorov, varovanje podatkov (*»pomembno je, da je socialni delavec pozoren na upoštevanje dogovorov, da je dostopen in spoštljiv«* – intervju D). Pomembne so tudi spretnosti krepite moči, zagovarjanja, odpravljanja oziroma zmanjševanja škode in načrtovanja (*»spretnost načrtovanja in krepite moči imata prav tako pomembno vlogo pri delu z učenci«* – intervju D).

4.11. Smernice za delovanje šolske svetovalne službe

Socialne delavke so kot najpomembnejši del smernic za delovanje šolske svetovalne službe pri delu z učenci z MDR navajale odgovarjanje na različna vprašanja, kot so psihološka, socialna in pedagoška (*»smernice opredeljujejo odgovore na socialna in druga vprašanja«* – intervju D). Navajale so tudi dejavnosti pomoči (*»pomembne so vse dejavnosti pomoči učencem«* – intervju D, ki jih smernice določajo in opredeljujejo. Med načeli za delovanje svetovalnega delavca po smernicah za delovanje šolske svetovalne službe so bila poudarjena: načelo strokovnosti (*»/.../ zavedati se, da je vsak otrok drugačen in ga kot takega tudi spoštovati in sprejemati in delati v dobro zanj«* – intervju A), načelo celostnega pristopa, interdisciplinarnosti in strokovnega sodelovanja (*»Pa tudi povezovanje. Šolska svetovalna delavka lahko sama naredi malo. Povezati se je ključno z učitelji, ki poučujejo učenca, z zunanjimi institucijami«* – intervju B, *»Zelo je treba upoštevati interdisciplinarnost pri delu in dobro sodelovanje z različnimi institucijami in strokovnjaki«* – intervju C), načelo aktualnosti (*»/.../ najpomembnejše, da izhaja iz vsakokratnih potreb«* – intervju Č) in načelo sodelovanja v svetovalnem odnosu (*»Da v delovnem odnosu in v zaupanju lahko soustvarimo rešitve, ki so dobre in mogoče za učenca«* – intervju B). Večkrat je bilo omenjeno načelo fleksibilnega ravnotežja med osnovnimi vrstami dejavnosti svetovalne službe (pomoč, razvoj in preventiva, načrtovanje ter evalvacija): (*»preventiva, s poudarkom na konstruktivnem reševanju konfliktov, pristnih odnosih itd.«* – intervju A, *»pri delu je pomembno načrtovati in evalvirati«* – intervju D).

4.12. Pomembne naloge socialne delavke

Med še posebej pomembne naloge socialne delavke za učence, starše, učitelje ter zunanje institucije sem prejela raznolike odgovore. Socialne delavke imajo še posebej pomembno nalogo povezovanja vključenih (*»Vsekakor medsebojno povezovanje vseh zgoraj naštetih«* –

intervju B, »/.../ dati možnost za vključitev vseh vpletenih/... biti vezni člen med ostalimi člani« – intervju A, »Poskušamo biti povezovalni člen med vsemi deležniki učnega procesa in procesa odraščanja« – intervju C), delovanje v dobro učenca (»Da delujemo v dobro učenca« – intervju B) in medosebne izmenjave informacij (»Prav tako je pomembno imeti čim več informacij o otroku in jih deliti z drugimi strokovnjaki, ki delajo z njim« – intervju C, »pomembno je spodbujanje izmenjave informacij s starši in strokovnjaki« – intervju D). Socialne delavke so zagovornice otroka. Skrbijo za varen prostor, v katerem se otroka sliši in opolnomoči (»Poskrbeti za varen prostor /.../, poslušanje in hkrati opolnomočenje in osredotočenje v smeri, da so rešitve vedno mogoče oz., predstavitev, da situacija ni brezizhodna« – intervju A). Socialne delavke z učenci soustvarjajo rešitve in poudarjajo že dosežene cilje (»biti pozoren in predstaviti drobne korake, ki so se zgodili na poti do cilja« – intervju A, »pomembna je pozornost na napredke« – intervju D). Pomembna naloga je raziskati situacijo vsakega izmed učencev (»/.../ zlagamo koščke mozaika, da dobimo celostno sliko in s tem celosten pogled, kar nam pomaga pri celostni obravnavi učenca in pri iskanju rešitev« – intervju B) in nudenje ustrezne in potrebne podpore učencem in staršem (»podpori staršem in učencem« – intervju Č). Nujno je sprotno spremljanje potreb učencev, pozornost na njihovo počutje in opažanje stisk (»Spremljam počutje in individualne potrebe učencev« – intervju D). Pomembna naloga je tudi sprotno in dosledno vodenje dokumentacije, organizacija raznih sestankov in timov (»/.../ organizacija timskih srečanj« – intervju A).

4.13. Učinki uporabe socialnodelovnih konceptov

Socialne delavke opažajo in naštevajo raznolike učinke uporabe socialnodelovnih konceptov pri delu z učenci z MDR. Učinki uporabe socialnodelovnih konceptov vplivajo na spremembo počutja (»Otroci se počutijo varne« – intervju A, »se izboljša njihovo počutje« – intervju Č), vedenja in želja učencev (»si sodelovanja želijo« – intervju A). Učenci so na podlagi uporabe socialnodelovnih konceptov pripravljeni sodelovati (»pripravljeni so na sodelovanje« – intervju A) in sodelovanje lažje poteka (»Učenci lažje sodelujejo – navadno težko umestijo svoj problem, preskakujejo« – intervju B). Učenci se na podlagi uporabe socialnodelovnih konceptov umirijo in osredotočijo (»Ko uporabim socialnodelovne koncepte in vodim pogovor, potem se umirijo, zberejo misli in se osredotočijo na točno določeno stvar« – intervju B), pogovor poteka lažje (»Pogovor lažje steče in pridemo do rešitve, drugače se vrtijo v začaranem krogu« – intervju B). Učenci se (na)učijo komunikacijskih veščin (»Da se nauči komunicirati z okoljem /.../« – intervju C). Učinki uporabe socialnodelovnih konceptov

so napredki učencev na številnih in več področjih razvoja (*»Marsikdo izmed njih napreduje na več področjih razvoja«* – intervju Č). Učenci napredujejo na področju medosebnih odnosov (*»odprtost, iskrenost, zaupanje«* – intervju A), razvijejo boljšo samopodobo (*»dvig pozitivne samozavesti«* – intervju A) in opažajo dosežene napredke in spremembe (*»sami opazijo spremembe«* – intervju A). Pridobijo številne pozitivne izkušnje: izkušnje slišnosti, povezanosti in skrbi zanje (*»Izkušnjo biti slišan, dobiti potrditev, da zmore, izkušnjo povezanosti, da v situaciji ni sam /.../«* – intervju A, *»Prav tako se učenci sprostijo, ker so slišani, ker jim nekdo prisluhne, ker so v tistem trenutku njihovi problemi njihovi in najpomembnejši, pomembni tudi za druge, njim znane osebe. Velikokrat, tudi v domačem okolju, nimajo možnosti biti slišani«* – intervju B). Pridobijo tudi izkušnje uspeha, moči, sposobnosti (*»/.../ izkušnjo, da ima potencial, možnosti, vire, spretnosti, da mu lahko uspe«* – intervju A, *»Najpomembneje se mi zdi, da otroka naučimo spoznanja, da je on sam tisti, ki lahko odloča o svoji usodi. In da marsikaj zmore, če hoče«* – intervju C, *»Predvsem se mi zdi, da jih opolnomočim«* – intervju Č) in spoštovanja, sprejetosti (*»/.../ izkušnjo spoštovanja, izkušnjo sprejetosti s strani vrstnikov in zaposlenih na šoli /.../«* – intervju A). Učinki uporabe socialnodelovnih konceptov učencem omogočajo pridobitev izkušenj varnosti (*»/.../ izkušnjo, da je varen, da bomo za varnost poskrbeli«* – intervju A), uvida v lastna dejanja in njihovih posledic. Učinki uporabe socialnodelovnih konceptov so tudi izkušnje, da pogovor o težavi pomaga in ublaži doživetje težav ter omogoči odkrivanje možnih rešitev (*»tako se odpirajo nove zgodbe, ki se lahko rešijo«* – intervju B, *»/.../ izkušnjo, da je »problem vsaj za pol manjši, ko ga nekomu zaupaš«* – intervju A). Učinki uporabe socialnodelovnih konceptov se kažejo v soustvarjanju rešitev in iskanju novih možnosti (*»da se nekaj naredi, da stvari ne ostanejo na istem mestu«* – intervju B) ter spretnosti in sposobnosti poiskati pomoč zase in bližnje (*»Da zna sam poiskati pomoč zase in svoje bližnje«* – intervju C, *»/.../ da zmorejo drugim odraslim povedati svoje želje glede svoje prihodnosti«* – intervju Č). Učenci pridobijo tudi izkušnjo zaupanja (*»Hkrati pa zaupajo, in tako se odpirajo nove zgodbe, ki se lahko rešijo«* – intervju B). Učinki uporabe socialnodelovnih konceptov so tudi hvaležnost učencev in izražanje le-te (*»Učenci pa so hvaležni, in to pokažejo na različne načine«* – intervju B) ter pridobljena številna nova znanja (*»/.../ in varno uporabo tehnologije«* – intervju C, *»Učinki so, da učenci usvajajo nova znanja«* – intervju Č).

4.14. Primeri dobrih rezultatov

Dobri rezultati dela z učenci z MDR so številni in se dotikajo različnih področij njihovega razvoja. Dobri rezultati dela so delno predstavljeni že v poglavju Učinki uporabe socialnodelovnih konceptov. Primeri dobrih rezultatov dela so usvajanje in izboljšanje komunikacijskih veščin (*»Učenec se je naučil poslušati, odgovoriti na vprašano. V pogovoru zdrži dlje časa brez nestrpnosti« – intervju D*). Primeri dobrih rezultatov dela so tudi zmanjšanje oziroma opustitev neprimernih vedenj (*»Primer dobrega rezultata je, ko učenec opusti neprimerno vedenje« – intervju Č*), prepoznavanje neprimernega vedenja (*»Učenec je začel prepoznavati in tudi opozarjati na neprimerna vedenja« – intervju D*) in zavedanje posledic lastnih dejanj. Dober rezultat dela je redno obiskovanje šole in manj pogoste odsotnosti učencev (*»Primer dobrega rezultata je na primer tudi, ko učenec začne redno obiskovati šolo in so odsotnosti manj pogoste« – intervju Č*). Primer dobrega rezultata dela je pridobitev redne zdravstvene obravnave in pridobitev ustrezne medikamentozne terapije (*»Primer dobrega rezultata je tudi, ko učenec pridobi novo zdravilo, ki izboljša njegovo počutje« – intervju Č*). Primeri dobrih rezultatov dela so izboljšanje počutja učencev in zmanjšanje stisk, ki jih doživljajo. Dober rezultat dela je vzpostavitev zaupnega odnosa, v katerem učenec zaupa svoje težave, potrebe in želje (*»otrok zaupa svoje težave, saj ve, da je v odnosu odprt prostor za razgovor, da bom njegovim besedam verjela« – intervju A*). Dober rezultat dela je tudi vzpostavitev sodelovalnega in zaupnega odnosa s starši (*»Ko s starši poteka sprotna izmenjava informacij in na podlagi sodelovanja raziskujemo možne rešitve« – intervju D*). Primer dobrega rezultata je tudi opolnomočenje učencev (*»Skupaj iščeva vzroke, predvsem pa pozitivne izkušnje, ko mu je to uspelo« – intervju A*), usvajanje pozitivnih izkušenj in uspeh na različnih področjih (*»/.../ smo dosegli, da se je zmozel izpostaviti vsaj pred manjšo skupino učencev« – intervju A*). Dober rezultat dela se odraža tudi v pripisovanju in zavedanju pomena stroke socialnega dela v šolskem okolju (*»Nekateri strokovnjaki pedagoške in zdravstvene stroke se že zavedajo velikega pomena mojega prispevka. Zdravniki povedo, da je za kvalitetno obravnavo v ambulantni nujno naše sodelovanje in izmenjava informacij, pogledov« – intervju D*).

4.15. Pripisovanje pomena stroki socialnega dela

Odgovori na vprašanje, ali strokovnjaki drugih strok (učitelji, zdravniki, logopedi) ocenjujejo/se zavedajo, da je prispevek in uporaba socialnodelovnih konceptov v svetovalni službi šole pomembna, so se med seboj skladali. Prevladovalo pa je mnenje socialnih delavk, da se stroki socialnega dela v šolskem okolju (iz različnih razlogov) ne pripisuje zadostnega pomena. Razlogi za nezadostno pripisovanje pomena stroki socialnega dela so nepoznavanje same stroke (*»/.../ menim, da drugi strokovnjaki (pre)slabo poznajo stroko socialnega dela«* – intervju A, *»Ne poznajo našega dela«* – intervju B), slabo mnenje o stroki socialnega dela na splošno (*»Javnost profil socialne delavke običajno pozna preko Centrov za socialno delo, katerih pa se ne drži ravno pozitivno ime in ne slovijo ravno po ustanovah, ki bi jih ljudje radi obiskovali«* – intervju A), slaba zastopanost v šolskem okolju (*»Socialno delo je bilo v preteklosti v šolah slabo zastopano /.../«* – intervju A) oziroma prepričanje o neustreznosti profila socialnega delavca za delo v šolskem okolju (*»/.../ se mi zdi, da je bil po mnenju mnogih to celo neustrezen profil za svetovalno službo«* – intervju A, *»Veliko pa si jih še vedno želi, da posamezne učence obravnava šolski psiholog«* – intervju Č, *»Večinoma prevladuje prepričanje, da so za delo v šolski svetovalni službi primernejši psihologi ali pedagogi«* – intervju D). Pripisovanje pomena stroki socialnega dela pa se v šolskem okolju povečuje (*»Menim pa, da vseeno stroka socialnega dela pomembno vstopa v šolski prostor in da se vse več zunanjih strokovnjakov zaveda pomembnosti vključitve svetovalne službe v posamezne primere kot take«* – intervju A, *»Socialne delavke vidijo kot nekoga, ki bo nekaj naredil«* – intervju B, *»Nekateri že prepoznavajo«* – intervju Č, *»vedno bolj je prepoznana vloga in pomen stroke«* – intervju D).

Za večje pripisovanje pomena stroki socialnega dela si bo treba v prihodnje še naprej prizadevati. Omenjeno bo moč doseči s pozitivnimi izkušnjami dela in dosledno uporabo socialnodelovnih konceptov (*»Pri delu z drugimi strokovnjaki se moramo boriti za upoštevanje zgoraj omenjenih konceptov«* – intervju C, *»Zato je pomembno znanje za ravnanje, naša strokovnost in doslednost pri delu in uveljavljanje v strokovnih timih.«* – intervju C). Ozaveščati bo treba tudi o stroki socialnega dela in javno predstavljati primere dobrih praks (*»Socialne delavke pa bomo najbrž z delom, pozitivnimi izkušnjami, s predstavitvijo primerov dobrih praks vedno bolj lahko zavzemale enakovreden položaj drugim profilom«* – intervju A).

4.16. Timsko sodelovanje

Socialne delavke so v timsko sodelovanje redno vključene (*»V naši šoli vedno delujemo timsko« – intervju Č*) in pri tem prevzemajo pomembno vlogo. Prevzemajo pomembno vlogo pri organizaciji in pri vodenju komunikacije v okviru timskega sodelovanja (*»Socialne delavke kot svetovalne delavke šol nosimo pomembno vlogo pri sami organizaciji tima, kot vezni člen med vsemi vpletenimi, kot osebe, ki prepoznajo, da je tim potreben in hkrati s pomembno vlogo vodenja komunikacije, kjer se sliši glas vsakega« – intervju A*). V okviru timskega sodelovanja prevzemajo pomembno vlogo pri podaji mnenj, ugotovitev in vodenju posameznega primera (*»Kot socialne delavke, ki dnevno delamo z učenci, naša mnenja, informacije, ugotovitve nosijo pomembno težo pri odločanju oz. pri samem vodenju primera« – intervju A*, *»Večinoma se naše delo spoštuje, predlogi upoštevajo« – intervju C*, *»ocenjujem, da cenijo moj doprinos k skupnemu dosežku« – intervju Č*). Timsko sodelovanje socialne delavke predstavlja sodelovanje med različnimi zaposlenimi v šoli, s starši in zunanjimi institucijami ter strokovnjaki (*»Sodeluje z zunanjimi institucijami in je vez med šolo in njimi« – intervju B*). Vključenost socialne delavke v timsko sodelovanje je nujna in omogoča dobre razplete in rezultate dela (*»Velikokrat kakšne informacije starši ne povedo, pozabijo ali jo namerno izpustijo. Ker sodelujemo medinstitucionalno dobimo tudi informacije, ki so pomembne za samo delo z učencem, recimo informacijo o zdravstvenem stanju ali o dogajanju doma, da si lažje razlagamo učenčevo vedenje« – intervju B*).

4.17. Potrebne izboljšave

V primeru, da ne bi bilo tehničnih in finančnih ovir, bi socialne delavke na področju socialnodelovnih vidikov dela z učenci z MDR uvedle več sprememb in izboljšav. Ocenjujejo, da bi bilo treba zaposliti večje število svetovalnih delavcev (*»Predvsem nam manjka strokovnih delavcev« – intervju B*) in zmanjšati njihove prevelike delovne obremenitve (*»Pedagoške ure /.../ Nadomeščanje v času odsotnosti, vsaj kar se tiče papirologije /.../ Manjša intenzivnost dela: npr. intenzivno spremljanje in delo s pribl. 5 učenci, ne 15 in zraven postoriti še vse, kar »sodi« zraven« – intervju A*). Izboljšati bi bilo treba tudi prostorske pogoje dela socialnih delavk (*»Bi si pa vsekakor želela, da bi imela en prostor, kabinet, ki ga ne bi delila s sodelavko /.../« – intervju B*). Omogočiti bi bilo treba dodatna izobraževanja na področju socialnodelovnih vidikov dela z učenci z MDR (*»Zdi se mi, da bi sama potrebovala specialna znanja za delo z*

njimi in bi se najprej izobrazila na tem področju» – intervju Č). Eden izmed odgovorov se je glasil, da bi bilo pri delu potrebnega več sodelovanja z lokalnim okoljem (*»Pri delu z učenci MDR pogrešam večjo odprtost lokalnega okolja, več možnosti in pripravljenosti za sodelovanje v lokalnem okolju na vseh področjih« – intervju C).* Organizirati bi bilo treba redna srečanja svetovalnih delavcev šol z namenom predstavitve in poudarka pomena stroke socialnega dela v šolskem okolju (*»Socialne delavke v šolah bi morale imeti vsaj občasna skupna srečanja z namenom predstavitve stroke širši javnosti oz. predstavitve samega profila kot uporabnega/potrebnega znotraj šole« – intervju A).*

Z rezultati izvedene raziskave mi je uspelo odgovoriti na zastavljena raziskovalna vprašanja. Temeljne predpostavke dela šolske svetovalne službe pri delu z učenci z MDR so prilagajanje obravnav, vsebin in pomoči njihovim potrebam, željam in zmožnostim, upoštevanje posebnosti in primanjkljajev učencev in redno spremljanje situacije, tako v šoli kot doma, potreb ter funkcioniranja učencev. Temeljne predpostavke dela predstavljajo tudi različni in skrbno prilagojeni načini, točno določen namen oziroma vzroki sodelovanja z učenci in vključevanje sodelovanja z vsemi vpletenimi. Socialne delavke pri delu z učenci z MDR redno uporabljajo in vključujejo socialnodelovne koncepte in elemente delovnega odnosa, izbirajo različne metode dela in za delo potrebujejo številne spretnosti. Prišla sem do ugotovitev, da je vloga stroke socialnega dela v svetovalni službi šole pri delu z učenci z MDR pomembna, saj se pogosto pojavlja potreba po reševanju raznolike socialne problematike, predstavlja pomemben vezni člen med učenci, šolo, starši in zunanjimi institucijami in ima velik prispevek k timskemu sodelovanju. Učinki vključenosti v šolsko svetovalno službo na učence z MDR in uporaba socialnodelovnih vidikov dela so pozitivni, odražajo se v številnih dobrih rezultatih dela. Socialne delavke so navajale napredke učencev na številnih in več področjih razvoja, pozitivne izkušnje in soustvarjanje rešitev.

Učinke uporabe socialnodelovnih konceptov socialne delavke lahko merijo na podlagi (dogovorjenih/doseženih) ciljev ob dogovoru o sodelovanju, glede na spremljanje sprememb v funkcioniranju in vedenju učencev in tudi povratnih informacij s strani učiteljev, staršev in strokovnjakov drugih strok.

5. RAZPRAVA

V teoretskem uvodu sem se najprej osredotočila na pregled literature o svetovalni službi šole, nato na literaturo o učencih s posebnimi potrebami, pozornost sem namenila tudi vlogi, pomenu in vidikom stroke socialnega dela v osnovni šoli. Pregled literature prikazuje veliko vlogo in pomen stroke socialnega dela v osnovni šoli in posebne prispevke stroke socialnega dela na področju vzgoje in izobraževanja pri delu z učenci z motnjami v duševnem razvoju.

Za namen raziskave sem izvedla pet intervjujev s socialnimi delavkami, ki v okviru svetovalne službe na šolah s prilagojenim programom sodelujejo z učenci z motnjami v duševnem razvoju. Socialne delavke, zaposlene v svetovalnih službah šol s prilagojenim programom, niso številne, zaradi česar mi je precejšen izziv predstavljala pridobitev zadostnega števila sodelujočih v raziskavi. Pri iskanju podatkov, v kolikšnem deležu so članice svetovalne službe šole s prilagojenim programom ravno socialne delavke oziroma delavci, sem imela precej težav. Ugotovila sem, da podatki o profilu strokovnih delavcev, zaposlenih v omenjenih svetovalnih službah niso sproti posodobljeni, prav tako nekatere izmed šol podatka o strokovni izobrazbi svetovalnih delavcev nimajo javno dostopnega. S socialnimi delavkami, ki so glede na značilnosti (izobrazba, področje dela) ustrezale zahtevam raziskave in so se s sodelovanjem v raziskavi strinjale, smo se usklajevale za izvedbo intervjujev. Zaradi časovne stiske, zapolnjenih urnikov in geografske razdalje, smo jih naposled izvedle preko telefona. Menim, da sem z raziskavo pridobila kvalitetne podatke, ki predstavljajo in poudarjajo pomen socialnodelovnih vidikov dela svetovalne službe pri delu z učenci z motnjami v duševnem razvoju (MDR).

V raziskavi sem se osredotočila na obravnavo učencev z MDR. Pomen socialnodelovnih vidikov dela pri sodelovanju z učenci z MDR sem želela prikazati zaradi spregledanosti teme in velikega veselja do dela z omenjenimi učenci. Na svojem delovnem mestu (svetovalna delavka v šoli s prilagojenim programom) redno spremljam in izvajam socialnodelovne vidike dela z učenci z motnjami v duševnem razvoju. Posledično se mi je zdelo omenjeno temo pomembno izpostaviti in predstaviti v obliki magistrske naloge.

Čeprav sem se v raziskavi osredotočila na učence z MDR, se večino pridobljenih ugotovitev lahko uporabi tudi za delo z nekaterimi drugimi skupinami učencev s posebnimi potrebami (na primer s slepimi in slabovidnimi otroki, gluhi in naglušnimi otroki, gibalno oviranimi, dolgotrajno bolnimi, otroki z motnjami vedenja).

Posamezne teme izvedene raziskave se med seboj tesno povezujejo in dopolnjujejo. Pri obdelavi in prikazu pridobljenih podatkov sem poskusila teme raziskav prikazati karseda ločeno in strukturirano.

Rezultati izvedene raziskave potrjujejo, da so pomen, vloga in potreba po vključevanju socialnodelovnih vidikov dela svetovalne službe pri obravnavi učencev z motnjami v duševnem razvoju veliki. Učinki uporabe socialnodelovnih vidikov dela pri sodelovanju z učenci kažejo na velik pomen njihove uporabe in potrjujejo dobre rezultate dela.

Socialnodelovni koncepti pri delu z učenci z MDR pomembno vplivajo na njihov razvoj in napredke na različnih področjih, na usvajanje znanj, razvijanje samostojnosti.

Zavedati se je treba, da je obravnava učencev z MDR celostna in je posledično težko potegniti jasno mejo, kateri pristopi in vidiki dela z učenci vse vplivajo na napredke in dobre rezultate. K njim lahko pomembno pripomore in vpliva pedagoški proces, pa tudi uporaba stroke socialnega dela in vključevanje socialnodelovnih vidikov dela. Učinki in dobri rezultati, ki so jih socialne delavke navajale v intervjujih, se dotikajo različnih področij razvoja učencev.

Kot pravi tudi Resman s sodelavci (1999, str. 64), se morajo stroke za namen nudenja celostne pomoči učencev med seboj dopolnjevati, saj gre pri njihovi obravnavi za kompleksne probleme in raznolike individualne lastnosti.

Glede na izvedeno raziskavo v nalogi sem prišla do ugotovitev, da so obravnave učencev pogoste in potekajo v raznolikih okoliščinah z različnim namenom. Pogoste obravnave nakazujejo na veliko potrebo po njihovi izvedbi. Število učencev, ki so redno vključeni v individualne obravnave pri socialnih delavkah, sodelujočih v raziskavi, je visoko. Potrebe po rednih obravnavah se izražajo tudi pri učencih, ki so bili sprva obravnavani interventno, iz česar bi lahko sklepali, da se število obravnavanih učencev iz leta v leto povečuje. Tudi v izvedenih raziskavah s strani drugih avtorjev je bilo ugotovljeno, da veliko svetovalnih delavcev poroča o povečanem obsegu (po)svetovalnega dela na splošno (Gregorčič Mrvar idr., 2020, str. 19).

Individualno usmerjene in prilagojene obravnave potrjujejo tudi potrebe po prilagoditvah pristopov in upoštevanju individualnih potreb, situacij in težav posameznega učenca. Pogostost in prilagojenost obravnav poleg tega nakazujeta na obsežne in raznolike potrebe učencev.

Svetovalni delavec pa mora biti pri načrtovanju dela pozoren tako na potrebe individualnih potreb kot tudi potrebe vseh učencev (Resman, 2008, str. 11).

Nujno je upoštevanje njihovega funkcioniranja in zmožnosti, ki so v skladu z njihovimi posebnimi potrebami in zdravstvenim stanjem. Obravnave in pristope ter način dela je treba prilagoditi vsakemu učencu individualno, njihove potrebe pa sproti spremljati. Upoštevanje

potreb učencev je pomembno pri izvedbi obravnav, saj lahko s prilagojeno vsebino obravnav učenci pridobijo raznolike nove izkušnje, znanja in veščine.

Kot poudarja tudi Vovk Ornik (2014, str. 8), bi morale biti v ospredju otrokove potrebe in ne vrsta in stopnja primanjkljaja oziroma motnja učenca.

Učenca je treba gledati celostno, poznati njegove potrebe in dolžnosti ter v skladu s tem iskati primerne metode dela (Žerovnik, 2004, str. 40).

Raznolike posebnosti in primanjkljaji učencev z MDR, s katerimi sodelujoče v raziskavi sodelujejo, nakazujejo na potrebo po prilagoditvi pristopov in načina dela z njimi.

Načini sodelovanja z učenci so prilagojeni njihovim potrebam, zmožnostim, namenu sodelovanja in vrsti obravnavane problematike. Socialne delavke so naštevale in opisovale različne načine sodelovanja z učenci z MDR, ki potrjujejo uporabo socialnodelovnih vidikov dela svetovalne službe. Raznolik način sodelovanja z učenci in vključenost socialne delavke v različne oblike dela z njimi prav tako potrjuje upoštevanje njihovih individualnih potreb, želja in težav ter veliko potrebo po obravnavah in rednem spremljanju.

Lebarič s sodelavci (2006, str. 116) poudarja, da je pomembno vzpostavljanje socialnih interakcij in socialne integracije učencev s posebnimi potrebami, saj imajo v medosebnih odnosih različne primanjkljaje in težave.

Socialnodelovni vidiki dela omogočajo prilagojene pristope z upoštevanjem raznolikih posebnosti učencev. Upoštevanje posebnosti učencev z MDR pa so pri načrtovanju in izvedbi obravnave te skupine otrok še posebej pomembne. Socialnodelovni vidiki dela so usmerjeni v sprejemanje drugačnosti, kar pri delu z učenci z MDR prav tako pride v ospredje.

Kot piše Nojič (2006, str. 64), se osebe z MDR velikokrat poskuša vključevati z neupoštevanjem njihovih zmožnosti. Pomembno je, da osebe z MDR ne vidimo kot bolnika, temveč kot enakovrednega in neponovljivega posameznika.

Raznolike posebnosti, primanjkljaji, lastnosti in zmožnosti učencev z MDR terjajo veliko mero prilagodljivosti, razumevanja in raznolikih pristopov. Na podlagi rezultatov izvedene raziskave, raznoliki pristopi socialne delavke pri delu z učenci z MDR prav tako odražajo uporabo socialnodelovnih vidikov dela, saj so pozorne na prilagodljivost in odnos do učencev.

Posebej pomembno se mi zdi, da se z učenci z MDR ravna spoštljivo in z upoštevanjem dogovorov. Pomembno je ohranjanje že usvojenih znanj in veščin ter spodbujanje nadaljnjih napredkov na različnih področjih razvoja. Nujno je zavedanje, da do napredkov pogosto pride počasi, a z majhnimi in učencem prilagojenimi koraki.

V okviru sodelovanja z učenci je pomembno, da socialni delavec sproti preverja njihovo počutje in temu primerno tudi prilagodi in oblikuje delo.

Socialne delavke so pogosto poleg izvajanja individualnih obravnav učencev vključene tudi v razred in druge dejavnosti, kar potrjuje potrebo po vključevanju socialne delavke v sodelovanje z učenci v različnih situacijah.

Socialne delavke, sodelujoče v raziskavi, so glede namena dela z učenci navajale, da se delo osredotoča na zelo raznolike teme in področja: medsebojni odnosi, primerno vedenje, graditev pozitivne samopodobe, samostojnost, usvajanje in ohranjanje znanj in veščin itn. Predvsem je pomemben namen spremljanja in spodbujanja napredkov, sprememb v funkcioniranju, izkušenj in potreb učencev. Podobne ugotovitve navajajo tudi različni avtorji:

Resman tako s sodelavci (1999, str. 69) opisuje, da je namen šolske svetovalne službe najprej pomagati učencu pri njegovem osebnostnem razvoju in učenju. Čačinovič Vogrinčič (2008a, str. 5) pa poudarja, da svetovalna služba v šoli sodeluje z osnovnim namenom, da bi bili vsi udeleženci kot celota čim bolj uspešni pri uresničevanju raznolikih zastavljenih ciljev. Tudi po mnenju avtoric Privošnik in Urbanc (2009, str. 412) ima šolska svetovalna služba v šoli vlogo pomoči različnim udeležencem učno-vzgojnega procesa, ki posledično lažje opravljajo svoje naloge (učenci, starši, učitelji, vodstvo).

Socialne delavke so pri sodelovanju z učenci z MDR dejavne tako na področju preventivnih kot tudi kurativnih dejavnosti. Učenci z motnjami v duševnem razvoju potrebujejo velik del preventivnih aktivnosti svetovalne službe šole, ki pomembno vplivajo na njihov razvoj. Iz odgovorov socialnih delavk je mogoče sklepati, da je razumevanje kurativnih/preventivnih dejavnosti med socialnimi delavkami različno. Nekatere socialne delavke med preventivne dejavnosti svetovalne službe štejejo le organizacijo raznih preventivnih delavnic oziroma treningov socialnih veščin. Sama razumem kot del preventivnih dejavnosti tudi individualne razgovore z učenci, ko je počutje in vedenje učencev v redu, torej tudi ko stanja ni treba reševati interventno. Tovrstni pogovori so izvedeni za namen sprotnega spremljanja počutja, potreb in napredkov učencev in se dotikajo tem o sprotnem dogajanju, načrtovanju dogodkov in rešitev, sprotnih dogovorov, aktivnosti in doživljanj posameznih situacij. Menim, da je marsikatera stiska učencev lahko preprečena, če se z uporabo primernih pristopov izvaja redno spremljanje počutja, potreb in stisk učencev. Izvajanje preventivnih pogovorov z učenci je izrednega pomena, saj je lahko z njimi preprečena marsikatera stiska učenca, še preden se ta pojavi oziroma izrazi. Izvajanje preventivnih razgovorov bi bilo, kot pravijo nekatere izmed sodelujočih v raziskavi, potrebno v večji meri in z več učenci, a prevelik obseg dela v svetovalni službi socialnim delavkam tega žal ne omogoča.

Kot pravi Metljak (2010, str. 215), je pomembno, da učencev zaradi njihovih posebnosti, primanjkljajev in MDR s pristopi in obravnavo, ne stigmatiziramo dodatno. Pomembno je, da se pri sodelovanju z učenci ne osredotočamo le na primanjkljaje, težave in slabe izkušnje.

Izrednega pomena se mi zdi prav delo iz perspektive moči, torej spodbujanje močnih področij tako učencev kot tudi staršev.

Tudi Žerovnik (2004, str. 40) poudarja, da se je treba osredotočiti na učenčeva močna področja, na katerih je uspešen, se na njih lahko uveljavlja in potrjuje.

Dodajam, da je zelo pomembno vsakršne, tudi najmanjše, napredke spodbujati, spremljati, opaziti in tudi poudariti (tako učencem, staršem in tudi učiteljem). Velik pomen vidim tudi v prenosu socialnodelovnih vidikov dela v prakso ob sodelovanju z drugimi profili in vključenimi (tako starši, učitelji in drugimi strokovnjaki).

Socialni delavci in delavke svetovalne službe šole so pomemben vezni člen med vsemi vključenimi.

Poštrak (2018, str. 53) piše, da socialne delavke v šolski svetovalni službi prevzemajo pomembno vlogo pri vzpostavitvi socialnodelovnega odnosa z vsemi vključenimi (učenci, starši in učitelji).

Prav tako je v okviru sodelovanja z vsemi vključenimi po mojem mnenju izrednega pomena redno spremljanje učencev, redno sodelovanje in izmenjava informacij s starši, razredniki in drugimi učitelji. Pomembna naloga socialne delavke je tudi spodbujati druge profile (učitelje, psihologe, strokovnjake zdravstvene stroke itd.) k prepoznavanju specifičnosti potreb, zmožnosti in delovanja učencev. Socialnodelovni vidiki dela se po mojem mnenju pomembno izražajo v enakovredni obravnavi vseh učencev.

Prav tako socialnodelovni vidiki dela pomembno vplivajo na medsebojno sodelovanje s starši, sodelavci in strokovnjaki zunanjih institucij.

Med socialnodelovne vidike dela svetovalne službe štejem različne socialnodelovne koncepte, elemente delovnega odnosa in druge pristope na podlagi stroke socialnega dela.

Socialne delavke so v intervjujih navajale, da pri delu z učenci z MDR uporabljajo in vključujejo socialnodelovne koncepte. Kot najpomembnejši koncept so navajale perspektivo moči. Šugman Bohinc (2014, str. 43) med posebnimi prispevki stroke socialnega dela na področju vzgoje in izobraževanja našteje usposobljenost za odgovorno, spoštljivo delo iz perspektive moči. Čačinovič Vogrinčič (2008b, str. 24) opisuje, da nas perspektiva moči usmeri k iskanju moči in virov uporabnikov.

Rezultati raziskave so pokazali, da so pri njihovem delu z učenci uporabljeni tudi elementi delovnega odnosa, ki pomembno prispevajo k soustvarjanju zelenih izidov in rešitev. Avtorice

Kvaternik, Kustec in Vincek poudarjajo, da lahko z delovnim odnosom soustvarjanja v šoli socialno delo pomaga vzpostaviti in razvijati dobro in učinkovito sodelovanje (Vincek, 2021, str. 22). Vzpostaviti je treba odnos, ki učencu omogoča izkušnjo soustvarjanja v učenju in posledično tudi izkušnjo znanja (Čačinovič Vogrinčič, 2013, str. 12). Šmarčan (2011, str. 123) dodaja, da prispevki dela preko koncepta vzpostavljanja delovnega odnosa pomenijo pozitivno spremembo v življenju vseh prisotnih, nekateri izmed teh so večja samozavest otroka, samostojnost pri delu, premagovanje predsodkov, dobre ocene itn.

Uporaba elementov in konceptov delovnega odnosa v socialnem delu pomembno prispeva k uspešnosti obravnav in napredkom učencev z MDR.

Pomembno se mi zdi izpostaviti tudi, da se Smernice šolske svetovalne službe v veliki meri odražajo v uporabi stroke socialnega dela. Avtorica Vincek (2021, str. 16–22) pri primerjavi svetovalnega odnosa s socialnodelovnim konceptom delovnega odnosa poudarja številne podobnosti med njima: Pri svetovalnem odnosu gre za načelo zaupnosti, dogovor in sodelovanje z vsemi udeleženi, jasno opredelitev problema, vnos empatičnega razumevanja, medsebojno sprejemanje in pristnost, razumevanje in raziskovanje ob pristni komunikaciji; pri socialnodelovnem konceptu delovnega odnosa pa je prisoten dogovor o sodelovanju, instrumentalna definicija problema, soustvarjanje želenih izidov, osebno vodenje, etika udeležnosti, perspektiva moči, znanje za ravnanje, ravnanje s sedanjostjo.

Socialne delavke so navajale, da se pri delu z učenci z MDR pogosto pojavljajo vprašanja na področju socialne problematike. Zaradi obravnavanja raznolike socialne problematike, ki se pri delu z učenci z MDR izraža in kaže, se mi zdi v šolsko svetovalno službo nujna vključitev stroke socialnega dela. Raznolika socialna problematika v obsegu in raznolikosti, kot se izraža, nakazuje na veliko potrebo po vključevanju socialnodelovnih pristopov pri delu z učenci z MDR. Pomembno je tudi socialno vključevanje in spodbujanje razvijanja in ohranjanja socialnih spretnosti učencev z MDR.

Pri svojem delu socialne delavke, kot so povedale v intervjujih, uporabljajo različne metode dela in spretnosti. Menim, da lahko z uporabo različnih spretnosti, osebnostnih lastnosti in prilagojenih načinov dela, socialna delavka z učencem z MDR vzpostavi zaupen in povezan odnos. Izrednega pomena se mi zdi pridobivanje raznih pozitivnih izkušenj učencev, saj ima to velik in pomemben vpliv na njihovo počutje, dojetje in napredovanje. Tudi sami postopoma lahko postanejo pozornejši na lastne uspehe in napredke, kar vodi v boljše počutje, lažje izražanje potreb, zavedanja lastnih uspehov in (motiviranost za) nadaljnje usvajanje novih znanj in veščin.

Socialne delavke so v intervjujih naštevale raznolike pozitivne učinke uporabe socialnodelovnih konceptov pri delu z učenci z MDR. O različnih pozitivnih izkušnjah, ki jih učenci pridobijo v okviru socialnodelovnega odnosa, pišejo tudi nekatere avtorice. Čačinovič Vogrinčič (2013, str. 12) piše o tem, da otrok, ki je v izvirnem delovnem projektu pomoči soudeležen kot strokovnjak iz lastnih izkušenj, lahko pridobi novo, pozitivno izkušnjo.

Socialni delavci dobro poznajo posebna področja socialnega dela (nasilje, revščina, skupinska dinamika itn.), ki se pogosto pojavljajo in obravnavajo v šolskem okolju.

Socialni delavci torej v svetovalno službo šole prispevajo pomembno znanje in socialnodelovne vidike dela, ki pomembno vplivajo na kvaliteto in način obravnave učencev. Pomen in vključevanje socialnodelovnih vidikov dela lahko razberemo tudi iz odgovorov sodelujočih v raziskavi, v zvezi z vprašanjem o pomembnih nalogah socialnih delavk: pomembne naloge, ki jih socialne delavke opravljajo, potrjujejo vključevanje zagovorništva, opolnomočenja, soustvarjanja.

Pomembno se mi zdi izpostaviti poudarek Resmana in sodelavcev (1999, str. 256), da se med vsemi profili v šolski svetovalni službi socialni delavci najpogosteje postavijo v vlogo zagovornika pravic učencev.

V skladu s pridobljenimi rezultati raziskave bi socialne delavke na področju socialnodelovnih vidikov dela z učenci z MDR, v primeru, če ne bi bilo finančnih in tehničnih ovir, uvedle več različnih sprememb in izboljšav. V šoli bi zaposlile večje število socialnih delavcev, uvedle bi nadomeščanja ob odsotnostih, zmanjšale obseg dela in omogočile dodatna izobraževanja na področju socialnodelovnih vidikov dela z učenci z MDR. Sodelujoče v raziskavi so navajale tudi mnenja o različnih razlogih za nezadostno pripisovanje pomena stroke socialnega dela v šolskem okolju. Razlogi za to, kot so povedale, bi lahko bili v nepoznavanju stroke socialnega dela, njenem slabem prizvoku in slabe zastopanosti stroke v šolskem okolju.

Lebarič s sodelavci (2006, str. 122) navaja, da raziskave, izvedene na področju vzgoje, izobraževanja in vključitve v družbo otrok in učencev s posebnimi potrebami, niso številne ter predvideva, da se posledično tudi spremembe (katerih namen je izboljšati obravnavo, vzgojo, izobraževanje in življenje v skupnosti otrok s posebnimi potrebami), uvajajo bolj redko in z daljšimi časovnimi zamiki, kot bi bilo potrebno.

Tudi sama ocenjujem, da so raziskave na področju obravnav učencev s posebnimi potrebami premalo izvajane oziroma poudarjane. Poleg izvajanja (rednih) raziskav za področje obravnav učencev s posebnimi potrebami bi bilo nujno tudi izvajanje raziskav v zvezi z obravnavami učencev z MDR. Pomembno bi bilo tudi osredotočenje pri raziskovanju stroke socialnega dela pri delu z učenci z MDR.

Tako na podlagi pregleda strokovne literature kot tudi obdelave rezultatov raziskave sem ugotovila, da so socialnodelovni vidiki dela svetovalne službe z učenci z MDR številni, raznoliki in pomembni. Socialnodelovni vidiki dela so pomembni tako v šolskem okolju kot pri delu z učenci z MDR.

6. SKLEPI

- Obravnave učencev s strani socialnih delavk, zaposlenih v svetovalnih službah, so pogoste in potekajo na različne načine, prilagojene pa so vsakemu učencu individualno. Obravnave učencev potekajo individualno in v okviru skupine učencev.
- Učenci z motnjami v duševnem razvoju imajo raznolike posebnosti in primanjkljaje, zaradi česar je nujna individualna prilagoditev pristopov in načinov dela.
- Način sodelovanja socialnih delavk z učenci je raznolik, poteka v različnih okoljih, z namenom spremljanja počutja, potreb in želja ter je prilagojen zmožnostim vsakega izmed njih.
- Namen dela z učenci je spremljanje potreb učencev, njihovega funkcioniranja in napredkov, spodbujanje in pomoč pri napredkih učencev na različnih področjih razvoja. Namen dela z učenci se osredotoča na zelo raznolike teme in področja: medsebojni odnosi, primerno vedenje, graditev pozitivne samopodobe, samostojnost, usvajanje in ohranjanje znanj in veščin.
- Pristopi socialne delavke so prilagojeni individualnim zmožnostim, potrebam in osebnim okoliščinam vsakega izmed učencev.
- Stiske učencev so pogoste, zaradi česar se pogosto izvajajo kurativne dejavnosti, ki so izvajane pogostejše kot preventivne dejavnosti.
- Pri obravnavi učencev je pogosto prisotna raznolika socialna problematika, ki se izraža na številnih različnih področjih: finančnem, medosebnem, vedenjskem in čustvenem.
- Socialne delavke pri delu z učenci z MDR redno uporabljajo in vključujejo socialnodelovne koncepte. Uporabljeni so vsi izmed socialnodelovnih konceptov: perspektiva moči (dodajanje moči, včlanjenost, okrevanje, zdravljenje in celostnost, dialog in sodelovanje); etika udeležенosti; znanje za ravnanje; ravnanje s sedanostjo ali koncept sonavzočnosti;
- Socialnodelovni vidiki dela z učenci z MDR omogočajo številne napredke učencev na več področjih razvoja in jim omogočajo pridobitev raznolikih pozitivnih izkušenj (slišnosti, sprejetosti, spoštovanja, zaupanja, skrbi zanje, varnosti, uspeha, moči itn.).
- Učinki uporabe socialnodelovnih vidikov dela pri sodelovanju z učenci kažejo na velik pomen njihove uporabe in potrjujejo dobre rezultate dela. Nekateri izmed učinkov uporabe socialnodelovnih vidikov dela z učenci so: pozitivne spremembe v počutju, manj pogoste stiske, napredki učencev na številnih in več področjih razvoja, usvajanje

novih znanj in veščin. Učenci usvojijo primerno vedenje, ga prepoznavajo in se zavedajo posledic svojih dejanj. Učenci napredujejo na področju komunikacijskih spretnosti, se naučijo svoje težave in stiske ubesediti, se z njimi soočiti in v procesu pomoči soustvarjati rešitve.

- Pri delu z učenci z MDR socialne delavke z učenci sklenejo dogovor o sodelovanju, vključujejo instrumentalno definicijo problema in z učenci na podlagi osebnega vodenja oziroma vodenja k oblikovanju zaželenih izidov soustvarjajo rešitve.
- Socialne delavke uporabljajo metodo dela s posameznikom in metodo dela s skupino. Pogostejše je uporabljena metoda dela s posameznikom.
- Pri delu z učenci z MDR so pomembne številne spretnosti socialnih delavk. Potrebne so spretnosti pogovarjanja, ocenjevanja, zapisovanja in poročanja, pogajanja ter organizacijske spretnosti. Pomembna je spretnost profesionalne discipline, ki vsebuje spoštljivost, točnost, dostopnost, zanesljivost v smislu upoštevanja dogovorov, varovanje podatkov. Pomembne so tudi spretnosti krepitve moči, zagovarjanja, odpravljanja oziroma zmanjševanja škode in načrtovanja ter številne druge.
- Med še posebej pomembnimi nalogami socialnih delavk pri delu z učenci z MDR so povezovanje vseh vključenih, izmenjava informacij, opolnomočenje učencev in osredotočenje na njihove napredke, raziskovanje individualnih situacij učencev, sprotno spremljanje potreb učencev, pozornost na njihovo počutje in opažanje stisk, soustvarjanje možnih rešitev.
- Dobri rezultati dela z učenci z MDR so številni in se dotikajo različnih področij njihovega razvoja. Dobri rezultati dela z učenci z MDR se odražajo v izboljšanju njihovega počutja, usvajanju pozitivnih izkušenj, zmanjšanju stisk, opolnomočenju, vzpostavitvi zaupnega odnosa. Učenci dosegajo uspehe na različnih področjih, usvajajo in izboljšajo komunikacijske veščine, opustijo in prepoznavajo neprimerna vedenja, se zavedajo posledic lastnih dejanj. Dobri rezultati so tudi pridobitev redne zdravstvene obravnave, ustrezne medikamentozne terapije in redno obiskovanje šole ter pripisovanje in zavedanje pomena stroke socialnega dela v šolskem okolju.
- Stroki socialnega dela se v šolskem okolju (iz različnih razlogov) ne pripisuje zadostnega pomena.
- Socialne delavke so v timsko sodelovanje redno vključene in pri tem prevzemajo pomembno vlogo.
- V primeru, da ne bi bilo tehničnih in finančnih ovir, bi socialne delavke na področju socialnodelovnih vidikov dela z učenci z MDR uvedle več sprememb in izboljšav.

7. PREDLOGI

Potrebno bi bilo ozaveščanje šol glede vloge in načinov vključevanja socialnodelovnih vidikov dela z učenci z MDR. Nujno bi bilo redno pisanje člankov in izvajanje seminarjev o socialnodelovnih vidikih dela in vlogi stroke socialnega dela pri obravnavi učencev z MDR. Nepoznavanje omenjenega področja vpliva na obravnave in pristope pri delu z učenci z MDR, kar lahko pomembno zmanjša možnosti za njihove optimalne napredke in boljše počutje. Redno bi bilo treba predstavljati tudi dobre rezultate dela in učinke uporabe socialnodelovnih vidikov dela z učenci, saj bi pomembno osvetlili pomen njihove uporabe. Potrebno bi bilo ozaveščati ravnatelje in ravnateljice šol (rednih in s prilagojenim programom) o pomenu vključevanja socialnodelovnih vidikov dela in o potrebi po vključevanju različnih profilov, tudi socialnih delavcev in delavk, v svetovalne službe. V osnovnih šolah (tako rednih kot tudi s prilagojenim programom) bi bilo treba zaposliti večje število socialnih delavk in delavcev, saj bi tako lahko svoje delo opravljali še kvalitetneje, več časa bi lahko namenili posameznemu učencu in sodelovanju z njim. V večji meri bi se lahko posvetili sprotnemu spremljanju potreb in počutja učencev in izvajanju preventivnih dejavnosti. Posledično z učenci ne bi sodelovali le večinoma ob potrebnih intervencijah, s kurativnimi dejavnostmi, temveč bi lahko stiske učencev preprečevali in spremljali sproti. V primeru zaposlovanja večjega števila socialnih delavcev in delavk v šolah bi se v šolskem okolju v večji meri začelo prepoznavati dobre rezultate dela in prispevke stroke socialnega dela, uporabe socialnodelovnih vidikov dela z učenci. Stroka socialnega dela bi se v šolskem prostoru morala uveljavljati in poudarjati z uporabo in na podlagi dobrih rezultatov dela in učinkov uporabe socialnodelovnih vidikov dela. Potrebna bi bilo več izobraževanja socialnih delavcev za delo na področju šolstva. Teme izobraževanj bi se med drugim lahko nanašale na potrebe učencev, vidike in učinke dela z njimi, prilagojeno komuniciranje, vzgojne izzive in primere dobrih praks. Potrebna bi bila tudi izobraževanja, posebej prilagojena za socialne delavce, ki delajo z učenci z MDR, saj bi tako lahko dosegli še boljše rezultate dela. Prav tako bi bilo nujno organizirati predavanja za strokovnjake drugih strok, o socialnodelovnih vidikih dela svetovalne službe pri obravnavi učencev z motnjami v duševnem razvoju. Bolj pogosto bi morale biti izvajane raziskave na temo stroke socialnega dela v šolskem okolju, predvsem pri delu z učenci z MDR. Potrebno bi bilo raziskovanje vloge stroke socialnega dela v osnovnih šolah s prilagojenim programom z metodo opazovanja. Na ta način bi lahko pridobili bolj veljavne podatke, kot le s spraševanjem socialnih delavk. Prav tako bi bilo treba izvesti raziskavo o vlogi stroke socialnega dela v šolskem okolju,

socialnodelovnih vidikih dela z učenci z MDR z njihovimi starši, s strokovnjaki drugih strok (na primer z zdravniki, psihologi, pedagogi) in vodstvu posameznih osnovnih šol s prilagojenim programom. Učencem z MDR bi bilo treba v večjem obsegu omogočiti možnosti vključevanja v nevladne organizacije s prilagojenimi aktivnostmi, kjer bi bili prav tako uporabljeni in poudarjeni socialnodelovni vidiki dela z njimi. V okviru timskega sodelovanja in sodelovanja z zunanjimi institucijami je potrebno, da šolski socialni delavci in delavke opozarjajo na pomen in prispevke vsakega izmed vključenih akterjev v proces pomoči. Potrebno bi bilo ozaveščanje strokovnjakov drugih strok o pomenu socialnega dela v šolskem okolju, njegovih učinkih in dobrih rezultatih, pogojenih z uporabo stroke in uporabo ter vključevanjem socialnodelovnih vidikov dela z učenci z motnjami v duševnem razvoju. Tako bi bilo omogočeno še boljše sodelovanje šolskih socialnih delavcev in delavk s strokovnjaki drugih strok, kar bi pripeljalo do še boljših rezultatov v dobro učencev in njihovih staršev.

8. SEZNAM UPORABLJENIH VIROV IN LITERATURE

- Akerman, B. (2013). Moč besed v pogovoru z otrokom. V Kodele, T., & Mešl, N. (ur.), *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči: Priročnik za vrtce, šole in starše* (str. 81–97). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Allen-Meares, P. (2007). *Social Work Services in School*. Boston: Pearson Allyn and Bacon.
- American Association on Intellectual and Developmental Disorders (AAIDD) (2023). *Faqs on Intellectual Disability*. Pridobljeno 26. 2. 2023 s <https://www.aaid.org/intellectual-disability/faqs-on-intellectual-disability>
- Benstat (b. d.). *Kateri tip anketnega vprašanja izbrati?* Pridobljeno 17. 1. 2023 s <https://www.benstat.si/blog/kateri-tip-anketnega-vprasanja-izbrati/>
- Bratož, M. (2004). Integracija učencev s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami. V Krapše, Š. (ur.), *Otroci s posebnimi potrebami* (str. 9–49). Nova Gorica: Educa.
- Bryan, J., & Henry, L. (2008). Strengths-based partnerships: A school-familycommunity partnership approach to empowering students. *Professional School Counseling*, 12(2), 149–156. Pridobljeno 26. 2. 2023 s [file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/STRENGTHS-BASEDPARTNERSHIPS-BRYANHENRY2008%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/STRENGTHS-BASEDPARTNERSHIPS-BRYANHENRY2008%20(1).pdf)
- Callahan Sherman, M. (2016). The School Social Worker: A Marginalized Commodity within the School Ecosystem. *Children & Schools*, 38(3), 147–151. Pridobljeno 27. 2. 2023 s <https://academic.oup.com/cs/article-abstract/38/3/147/2392011?redirectedFrom=PDF>.
- Čačinovič Vogrinčič, G., Bregar Golobič, K., Bečaj, J., Pečjak, S., Resman, M., Bezić, T., Dobnik Žerjav, M., Grgurevič, J., Niklanović, S., & Šmuk, B. (1999). *Programske smernice: Svetovalna služba v osnovni šoli*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Pridobljeno 20. 2. 2023 s https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/Drugi-konceptualni-dokumenti/Programske_smernice_za_svetovalno_sluzbo_v_osnovni_soli.pdf
- Čačinovič Vogrinčič, G., Bregar Golobič, K., Bečaj, J., Pečjak, S., Resman, M., Bezić, T., Dobnik Žerjav, M., Grgurevič, J., Niklanović, S., & Šmuk, B. (2008a). *Programske smernice: Program osnovnošolskega izobraževanja: Svetovalna služba v osnovni šoli*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2008b). *Soustvarjanje v šoli: učenje kot pogovor*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

- Čačinovič Vogrinčič, G. (2008c). *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čačinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N., & Možina, M. (2008d). *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2020). Socialno delo v osnovni šoli: soustvarjanje podpore in pomoči družinam s številnimi izzivi in preprečevanje socialne izključenosti. *Socialno delo*, 59(2/3), 163–175. Pridobljeno 7. 11. 2022 s https://www.revija-socialnodelo.si/mma/5_a_inovi_Vogrin_i_.pdf/2020062314065068/
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2013). Spoštovanje otroštva. V Kodele, T., & Mešl, N. (ur.), *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči: Priročnik za vrtce, šole in starše* (str. 11–40). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Čačinovič Vogrinčič, G., & Mešl, N. (2019). *Socialno delo z družino: soustvarjanje zelenih izidov in družinske razvidnosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čačinovič Vogrinčič, G. & Kodele, T. (2016). Učenec kot soustvarjalec pedagoškega procesa. V Štefanc, D. & Lesar, I., *Vzgoja in izobraževanje otrok in mladih s posebnimi potrebami: problemi, dileme, rešitve : brošura povzetkov s strokovnega posveta* (str. 6). Ljubljana: Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije
- Dijaški. net (2023). *Metodologija sociološkega raziskovanja*. Pridobljeno 19. 1. 2023 s https://dijaski.net/gradivo/soc_plo_metodologija_socioloskega_raziskovanja_01
- Flaker, V. (2003). *Oris metod socialnega dela: Uvod v katalog nalog centrov za socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Flaker, V. (2003). *Oris metod socialnega dela: Uvod v katalog nalog centrov za socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo. Pridobljeno 26. 2. 2023 s https://www.fsd.uni-lj.si/mma/oris_metod_socialnega_dela/2009030300451963/
- Franklin, C., Gerlach, B., & Chanmugam, A. (2008). School Social Work. V K. M. Sowers, C. N. Dulmus, & B. W. White (ur.), *Comprehensive Handbook of Social Work and Social Welfare, Volume 1, The Profession of Social Work* (str. 205–225). New Jersey, John Wiley & Sons, Inc. Pridobljeno 1. 3. 2023 s <https://www.hzu.edu.in/uploads/2020/9/Comprehensive%20Handbook%20of%20Social%20Work%20and%20Social%20Welfare.pdf>
- Glasser, W. (2001). *Vsak učenec je lahko uspešen*. Radovljica: Mca.
- Gregorčič Mrvar, P., Jeznik, K., Kalin, J., Kroflič, R., Mačgon, J., Šteh, B., & Šarić, M. (2020). *Šolska svetovalna služba: stanje in perspektive*. Univerza v Ljubljani: Znanstvena založba Filozofske fakultete. Pridobljeno 3. 9. 2022 s

<https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-8QY35V3K/d985e9fc-87d8-4509-8165-97bad1eb546c/PDF>

- Humphrey, K. (b. d.). *How do social workers help the families of children with disabilities?* Pridobljeno 13. 2. 2023 s <https://www.helpstartshere.org/?p=898>
- Kelly, M. (2020). *School Social Work Association of America Resolution Statement School Social Workers' Role in Addressing Students' Mental Health Needs and Increasing Academic Achievement*. London, KY: School Social Work Association of America. Pridobljeno 14. 2. 2023 z https://www.sswaa.org/_files/ugd/426a18_15e982e913cb44418e96818749fd27b1.pdf
- Kodele, T., & Mešl, N. (ur.) (2013). *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči: Priročnik za vrtce, šole in starše*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Krek, J., & Metljak, M. (ur.) (2011). *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Lebarič, N., Kobal Grum, D., & Kolenc, J. (2006). *Socialna integracija otrok s posebnimi potrebami*. Radovljica: Didakta.
- Medveš, Z. (2012). Prof. dr. Metod Resman, sedemdesetletnik. *Sodobna pedagogika*, 63(2), 148–155.
- Metljak, U. (2010). Inkluzivni pristop k čustvenim, vedenjskim in socialnim težavam v osnovni šoli z vidika svetovalnih delavcev. V Kobolt, A., Caf, B., Brenčič, I., Lesar, I., Rapuš Pavel, J., Pelc Zupančič, K., Peček Čuk, M., Metljak, U., Potočnik, Š., Verbnik Dobnikar, T., & Cimermančič, Z. *Izstopajoče vedenje in pedagoški izzivi* (str. 209–240). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Mesec, B. (2009), *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 1: načrtovanje raziskave*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (študijsko gradivo za interno uporabo).
- Mesec, B. (2007), *Metodologija raziskovanja v socialnem delu 2*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (študijsko gradivo, 2. izdaja).
- Milošević Arnold, V. (2000). Profesionalne vloge socialnih delavcev pri delu s starimi ljudmi. *Socialno delo*, 39(4/5), 253–263.
- Milošević Arnold, V., & Postrak, M. (2003). *Uvod v socialno delo*. Ljubljana: Študentska založba.
- Može Cedilnik, H. & Uršnik, S. (2020). *Motnja v duševnem razvoju*. Pridobljeno 20. 1. 2023 s <https://www.otroci-s-posebnimi-potrebami.si/vsebine/otroci-z-motnjami-v-du%C5%A1evnem-razvoju/strokovne-zakonske-razlage/opredelitev-in-zna%C4%8Dilnosti/motnja-v-du%C5%A1evnem-razvoju/#fn1>

- Nerat, A. (2013), *Vloga stroke socialnega dela v psihiatričnih bolnišnicah* (Diplomska naloga). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Nerat, A. (2015), *Socialnodelovni vidik psihiatrične obravnave starih ljudi v psihiatrični bolnišnici* (Magistrska naloga). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Nerat, A., & Žalec Štrekelj, K. (2021). *Svetovalna služba, vloga in pomen* (Seminarska naloga). Neobjavljeno.
- Nerat, A. (2022), *Vloga stroke socialnega dela v svetovalni službi osnovne šole* (Seminarska naloga). Neobjavljeno.
- Nojčič, B. (2006), Posebne potrebe in spolnost – Ljubezen je čustvo, ki se ga moramo učiti. V Založnik, B. (ur.), *Otroci s posebnimi potrebami: integracija in inkluzija* (str. 63–72). Nova Gorica: Educa.
- O’Handley, R. D., Ford, W. B., Radley, K. C., Helbig, K. A., & Wimberly, J. K. (2016). *Social Skills Training for Adolescents With Intellectual Disabilities: A School-Based Evaluation*. Pridobljeno 14. 2. 2023 s <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0145445516629938>
- Poole, F. (1949). An analysis of the characteristics of the school social worker. *Social Service Review*, 23, 454–459. Pridobljeno 27. 2. 2023 s <https://www.journals.uchicago.edu/doi/epdf/10.1086/637546>
- Poštrak, M. (2015). Koncepti socialnega dela z mladimi. *Socialno delo*, 54(3), 269–280. Pridobljeno 26. 2. 2023 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-6I9TMWUA/405a8118-e90c-4e1d-ba8c-73173a7bb703/PDF>
- Poštrak, M. (2018). Vloga socialne delavke v svetovalni službi v okviru pedagoškega trikotnika. *Konferenca o šolskem svetovalnem delu 19. Prispevki strok za svetovalno delo v praksi – Zbornik povzetkov*. Pridobljeno 26. 2. 2023 s <https://www.zrss.si/pdf/zbornik-konference-o-solskem-svetovalnem-delu-2018.pdf>
- Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami* (2022). Uradni list RS, št. 11/22. Pridobljeno 17. 2. 2023 s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV14461>
- Preece, S., & Mellor, D. (2009). Learning patterns in social skills training programs: an exploratory study. *Child and adolescent social work journal*, 26(2), 87–101. Pridobljeno 10. 2. 2023 z https://www.researchgate.net/publication/225620280_Learning_Patterns_in_Social_Skills_Training_Programs_An_Exploratory_Study
- Privošnik, N., & Urbanc, K. (2009). Svetovalna služba v spremembah vzgoje in izobraževanja. *Sodobna pedagogika*, 60(1), 410–419.

- Resman, M., Bečaj, J., Bezić, T., Čačinovič Vogrinčič, G., & Musek, J. (1999). *Svetovalno delo v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Resman, M. (2008). Svetovalno delo v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah. *Sodobna pedagogika*, 59 = 125(2), 6–25.
- School social work Association of America (b.d.). *Role of school social worker*. Pridobljeno 16. 2. 2023 s <https://www.sswaa.org/school-social-work>
- Social work with special needs (b.d.). Pridobljeno 16. 2. 2023 s https://www.google.com/search?q=social+work+special+needs&sxsrf=AJOqlzXjiFfr16SfLtQMv60-Hw9KwDnr8Q%3A1676814816736&ei=4CnyY7e9LOKJ9u8Pw7qpuAw&oq=social+work+spec&gs_lcp=Cgxnd3Mtd2l6LXNlcnAQAARgCMgUIABCABDIKCAAQgAQQFBCHAJIKCAAQgAQQFBCHAJIFCAAQgAQyBQgAEIAEMgUIABCABDIFCAAQgAQyBQgAEIAEMgUIABCABDIFCAAQgAQ6CggAEecQ1gQQsAM6BAgjECc6CQgAEBYQHhDxBDoGCAAQFhAeOgUIABCGAzoFCAAQkQI6CAgAEIAEEMsBOhQILhCcAxCoAxCRAhCLAxCoAxCcAzoXCC4Q1AIQnAMQqAMQgAQQiwMQqAMQnANKBAhBGABQvARYoJ8BYOe1AWgBcAF4AIABmAGIAf8akgEEMi4yOJgBAKABAcgBCLgBAsABAQ&sclient=gws-wiz-serp
- Statistik.si – Raziskave in statistične analize (b.d.). *Vprašalnik: kateri tip vprašanja je najboljši v anketnem vprašalniku?* Pridobljeno 18. 1. 2023 s <https://www.statistik.si/vprasalnik-tipi-vprasanj/>
- Šmarčan, J. (2011). *Koncept vzpostavljanja delovnega odnosa soustvarjanja v šoli – študija primera*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo. Pridobljeno 26. 2. 2023 s file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/smarcan_jasmina.pdf
- Šugman Bohinc, L. (2014). Kompetence diplomantk in diplomantov socialnega dela za delo v šolski svetovalni službi. *Šolsko svetovalno delo*, 18(3/4), 41–48.
- Šugman Bohinc, L. (ur.) (2011), Sinergetika soustvarjanja učenja in pomoči v šoli. V *Učenci z učnimi težavami: Izvirni projekt pomoči* (str. 36–79). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Vincek, V. (2021). *Vloga socialnega dela v osnovni šoli* (Diplomska naloga). Ljubljana, Fakulteta za socialno delo. Pridobljeno 3. 4. 2022 s [file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/vincek_vida_bmag%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/vincek_vida_bmag%20(1).pdf)
- Vovk Ornik, N. (2014), Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami. *Šolsko svetovalno delo*, 18(3/4), 4–8.

- Vovk Ornik, N. (ur.) (2015), *Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 26. 2. 2023 s <https://www.zrss.si/pdf/Kriteriji-motenj-otrok-s-posebnimi-potrebami.pdf>
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI)* (2022). (Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 36/08, 58/09, 64/09 – popr., 65/09 – popr., 20/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 47/15, 46/16, 49/16 – popr., 25/17 – ZVaj, 123/21, 172/21, 207/21, 105/22 – ZZNSPP, 141/22 in 158/22 – ZDoh-2AA). Pridobljeno 2. 6. 2022 s <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445>
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1)* (2012). Uradni list RS, št. 58/11, 40/12 – ZUJF, 90/12, 41/17 – ZOPOPP in 200/20 – ZOOMTVI.
- Žerovnik, A. (2004). *Otroci s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Družina.
- Žgavc, D. (2000). Vzgajam samostojnega in odgovornega otroka: učinkoviti pristopi k otrokom od 2. do 10. leta. Ljubljana: Vrem.
- Žgur, E. & Ferlinc, A. (2019). *Specialno-pedagoška in terapevtska priporočila za delo z otrokom z razvojnimi primanjkljaji*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Žorga, S. (1994). Model supervizije na področju pedagoških dejavnosti. *Psihološka obzorja*, 3(3/4), 157-169.
- Žura, Š. (2020). *Vloga socialnih delavk v šolskih svetovalnih službah* (Magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo. Pridobljeno 2. 5. 2022 s <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=130455&lang=slv>

9. PRILOGE

9.1. Vprašalnik

VPRAŠALNIK

Tema raziskave: **Socialnodelovni vidiki dela svetovalne službe pri obravnavi učencev z motnjami v duševnem razvoju**

1. Koliko učencev z motnjami v duševnem razvoju (MDR) je vključenih v obravnave k vam?
2. Kako pogosto in na kakšen način obravnave potekajo?
3. Kakšne primanjkljaje oziroma posebnosti imajo vključeni učenci?
4. Na kakšen način in kako pogosto poteka sodelovanje tudi z učenci, ki niso neposredno vključeni v razgovore v šolsko svetovalno službo (ŠSS)?
5. Katere so glavne teme, namen in vzroki vašega dela z učenci z motnjami v duševnem razvoju (MDR)?
6. Kako so pristopi in aktivnosti socialne delavke prilagojene različnim zmožnostim učencev?
7. Ocenite razmerje preventivne/kurativne dejavnosti socialne delavke, zaposlene v svetovalni službi šole s prilagojenim programom, pri delu z učenci z MDR.
8. Kako pogosto se pri delu šolske svetovalne službe z učenci z MDR pojavljajo vprašanja na področju socialne problematike?
9. Katere socialnodelovne pristope in koncepte uporabljate pri delu z učenci z MDR in kako pogosto so uporabljeni?
10. Katere izmed metod in spretnosti socialnega dela uporabljate pri vašem delu z učenci z MDR?
11. Katere smernice za delovanje šolske svetovalne službe se vam zdijo najpomembnejše pri delu z učenci z MDR?
12. Katere so naloge socialne delavke v svetovalni službi šole, ki so še posebej pomembne za učence, starše, učitelje ter zunanje institucije?
13. Kateri so učinki uporabe socialnodelovnih konceptov na učence z MDR? Prosim navedite primere dobrih rezultatov.
14. Katere izkušnje učenci z MDR pridobijo z vključitvijo socialnodelovnih konceptov pri delu z njimi?
15. Kakšen pomen se po vašem pri delu z učenci z MDR v šoli pripisuje stroki socialnega dela in uporabi socialnodelovnih konceptov?
16. Ali strokovnjaki drugih strok (učitelji, zdravniki, logopedi) ocenjujejo/se zavedajo, da je prispevek in uporaba socialnodelovnih konceptov v svetovalni službi šole pomembna? Po čem to sklepate?
17. Kakšna je vključenost socialne delavke, zaposlene v šoli s prilagojenim programom, v timsko sodelovanje (kakšen pomen in vlogo pri delu z učenci z MDR imajo informacije, ki jih podajo socialne delavke)?
18. V primeru, da ne bi bilo tehničnih in finančnih ovir, kakšne spremembe glede pristopov/pogojev in izboljšav ocenjujete, da bi bilo potrebno uvesti pri socialnodelovnih vidikih dela z učenci z MDR?

9.2. Zapis odgovorov na enega od vprašalnikov

1. *Koliko učencev z motnjami v duševnem razvoju (MDR) je vključenih v obravnave k vam?*

V redne obravnave je vsako leto vključenih od 10-15 otrok.

2. *Kako pogosto in na kakšen način obravnave potekajo?*

Obravnave potekajo po potrebi. Kadar gre za intenzivno reševanje določene težave ali problematike potekajo določeno obdobje obravnave vsakodnevno, sicer pa običajno enkrat tedensko.

Obravnave potekajo individualno ali v skupini (razredu).

3. *Kakšne primanjkljaje oziroma posebnosti imajo vključeni učenci?*

Učenci imajo večinoma lažjo motnjo v duševnem razvoju, nekateri pa tudi primanjkljaje na področju učenja, motnje pozornosti in hiperaktivnost. Večina med njimi ima tudi čustveno vedenjske težave.

4. *Na kakšen način in kako pogosto poteka sodelovanje tudi z učenci, ki niso neposredno vključeni v razgovore v šolsko svetovalno službo (ŠSS)?*

Z ostalimi učenci sodelovanje poteka preko predmeta socialno učenje (1 krat tedensko), tudi preko razrednih ur. Kadar gre za reševanje problematike, kjer gre za odnose znotraj razreda, poteka sodelovanje tudi na način večkratne vključenosti svetovalne službe v razred: med poukom, dnevi dejavnosti, itd.

5. *Katere so glavne teme, namen in vzroki vašega dela z učenci z motnjami v duševnem razvoju (MDR)?*

Najbolj pogosta tematika obravnav: Ustvarjanje in ohranjanje zdravih medsebojnih odnosov, prepoznavanje in primerno izražanje čustev, delo na samostojnosti, konstruktivno reševanje konfliktov, pomoč pri razreševanju osebnih stisk in težav pa tudi timsko delo oz. medsebojna pomoč, ...

6. *Kako so pristopi in aktivnosti socialne delavke prilagojene različnim zmožnostim učencev?*

Kot socialna delavka se vseskozi zavedam, da je vsak otrok drugačen, da so zmožnosti otrok različne pa tudi, da so vseskozi potrebni različni pristopi. V prvi vrsti je pomemben odnos in potem prilagodljivost, dogovor: glede časa, načina, kraja sodelovanja pa tudi dogovor glede pogostosti srečevanj.

7. *Ocenite razmerje preventivne/kurativne dejavnosti socialne delavke, zaposlene v svetovalni službi šole s prilagojenim programom, pri delu z učenci z MDR.*

Pri populaciji otrok, ki prihaja in ki je dnevno podvržena močnim impulzom tehnologije, nenehnega hitenja in stresa, je preventiva vedno bolj v ospredju. Dnevno je potreben poudarek na spoštljivosti, potrpežljivosti, empatiji itd, sicer je lahko prehitro preveč zamujeno in spremembe žal niso več možne.

Pri mlajših učencih je zagotovo preventiva bolj v ospredju, saj je s tem še možno doseči primeren način funkcioniranja in zdrave vzorce, ki se v času odraščanja ne bodo popolnoma podrli (morda le malo »zamajali«).

8. *Kako pogosto se pri delu šolske svetovalne službe z učenci z MDR pojavljajo vprašanja na področju socialne problematike?*

Socialna problematika je pri učencih z MDR pogosta. Pri več učencih je opaziti slab materialni položaj družine, brezposelnost vsaj enega od staršev. Veliko je tujcev, kjer je zaposlen oče, mama pa je doma in skrbi za družino, dohodek družine je nizek. Prav tako gre za populacijo, ki se ni vajena, niti nima znanja in spretnosti, postaviti se zase, podporna mreža je slaba. Na drugi strani so tukaj družine, ki imajo »naštudiran« sistem in vejo, kako z malo truda, kar dobro živeti. Na drugi strani pa so tukaj družine, kjer so starši visoko

izobraženi, materialni status družine je dober, je pa prisotna čustvena praznina, nesprejemanje otroka, distanciranje od težav, kar pa prav tako privede so socialne problematike na drugih področjih.

9. *Katere socialnodelovne pristope in koncepte uporabljate pri delu z učenci z MDR in kako pogosto so uporabljeni?*

Kot socialna delavka uporabljam različne socialnodelovne koncepte: zagotovo je to perspektiva moči oz. opolnomočenje. Menim, da učenci s PP na določenih področjih potrebujejo prav to, da se jih opolnomoči do točke, ko zmorejo sami oz. ko zmorejo najti vir, ki jim lahko pomaga na poti pri dosegu cilja.

Dialog je zagotovo v ospredju vsakega sodelovanja, kjer je pomembno, da ne nastopamo s pozicije moči, temveč kot enakovreden sogovornik, v ospredje pa postavljamo spoštovanje, zaupanje, dogovor.

Menim, da je ključno tudi zavedanje, da je treba biti prisoten »tukaj in zdaj«. Tukaj bi omenila, da so otroci uporabniki, ki znajo »nagonsko« delovati po tem načelu, socialni delavci pa jih moramo spodbujati v smeri napredka in biti opora pri prepoznavanju lastne situacije.

Zavedam se tudi in izhajam iz tega, da vsak človek drugače doživlja določeno situacijo oz. težavo. Za nekoga morda sploh ni težava, za drugega je skoraj »konec sveta«. Kot socialna delavka delam v smeri, kjer ne podcenjujem in ne minimaliziram težave drugega in verjamem, da doživlja zadevo tako kot jo predstavi. Moja vloga pri tem pa je, da nudim oporo in skupaj z njim iščem rešitve oz. primerne načine kako jo doseči.

10. *Katere izmed metod in spretnosti socialnega dela uporabljate pri vašem delu z učenci z MDR?*

Uporabljam metodo dela s posameznikom pa tudi s skupino. Kot spretnosti bi izpostavila aktivno poslušanje, prepoznavanje stiske in težav izražene preko vedenja, uporabljam tudi ročne lutke, slikovno gradivo, gibanje, humor, igro. Gre za otroke, kjer menim, da je igra velikokrat način, kako odnos vzpostaviti in uspešno graditi dalje.

11. *Katere smernice za delovanje šolske svetovalne službe se vam zdijo najpomembnejše pri delu z učenci z MDR?*

Zagotovo načelo strokovnosti, kjer se je ves čas treba zavedati, da je vsak otrok drugačen in ga kot takega tudi spoštovati in sprejemati in delati v dobro zanj, preventiva, s poudarkom na konstruktivnem reševanju konfliktov, pristnih odnosih itd.

Potem pa zagotovo tudi celostni pristop in interdisciplinarnost.

12. *Katere so naloge socialne delavke v svetovalni službi šole, ki so še posebej pomembne za učence, starše, učitelje ter zunanje institucije?*

Poskrbeti za varen prostor, povezovanje vpletenih, zagovornik otroka, poslušanje oz. dati možnost za vključitev vseh vpletenih in hkrati opolnomočenje in osredotočenje v smeri, da so rešitve vedno mogoče oz., predstavitev, da situacija ni brezizhodna, biti pozoren in predstaviti drobne korake, ki so se zgodili na poti do cilja, biti vezni člen med ostalimi člani – organizacija timskih srečanj, vodenje dokumentacije, itd.

13. *Kateri so učinki uporabe socialnodelovnih konceptov na učence z MDR? Prosim navedite primere dobrih rezultatov.*

Otroci se počutijo varne, pripravljeni so na sodelovanje oz. si sodelovanja želijo, sami opazijo spremembe; dvig pozitivne samozavesti, odprtost, iskrenost, zaupanje itd.

Primeri:

otrok zaupa svoje težave, saj ve, da je v odnosu odprt prostor za razgovor, da bom njegovim besedam verjela.

Opolnomočenje: otrok se ne zmore izpostaviti pred razredom: Skupaj iščeva vzroke, predvsem pa pozitivne izkušnje, ko mu je to uspelo. S spodbujanjem, opolnomočenjem še več tega, kjer je bil uspešen in je zmožgal povedati tudi kaj pred razredom, smo dosegli, da se je zmožgal izpostaviti vsaj pred manjšo skupino učencev.

14. *Katere izkušnje učenci z MDR pridobijo z vključitvijo socialnodelovnih konceptov pri delu z njimi?*

Izkušnjo biti slišán, dobiti potrditev, da zmore, izkušnjo povezanosti, da v situaciji ni sam, izkušnjo, da ima potenciala, možnosti, vire, spretnosti, da mu lahko uspe, izkušnjo spoštovanja, izkušnjo sprejetosti s strani vrstnikov in zaposlenih na šoli, izkušnjo, da je »problem vsaj za pol manjši, ko ga nekemu zaupaš«, izkušnjo, da je varen, da bomo za varnost poskrbeli. Hkrati pa izkušnje in uvid v lasna dejanja in posledice le-teh.

15. *Kakšen pomen se po vašem pri delu z učenci z MDR v šoli pripisuje stroki socialnega dela in uporabi socialnodelovnih konceptov?*

Menim, da je stroka socialnega dela kot taka v šolah premalo poznana in še vedno v ozadju pred drugimi strokami (padagoška smer, psihologija itd).. Koncepti so slabo poznani, najverjetneje tudi s strani socialnih delavk slabo predstavljeni.

16. *Ali strokovnjaki drugih strok (učitelji, zdravniki, logopedi) ocenjujejo/se zavedajo, da je prispevek in uporaba socialnodelovnih konceptov v svetovalni službi šole pomembna? Po čem to sklepate?*

Kot sem omenila že zgoraj, menim, da drugi strokovnjaki (pre) slabo poznajo stroko socialnega dela. Socialno delo je bilo v preteklosti v šolah slabo zastopano, se mi zdi, da je bil po mnenju mnogih to celo neustrezen profil za svetovalno službo. Javnost profil socialne delavke običajno pozna preko Centrov za socialno delo, katerih pa se ne drži ravno pozitivno ime in ne slovijo ravno po ustanovah, ki bi jih ljudje radi obiskovali.

Menim pa, da vseeno stroka socialnega dela pomembno vstopa v šolski prostor in da se vse več zunanjih strokovnjakov zaveda pomembnosti vključitve svetovalne službe v posamezne primere kot take. Socialne delavke pa bomo najbrž z delom, pozitivnimi izkušnjami, s predstavitvijo primerov dobrih praks vedno bolj lahko zavzemale enakovreden položaj drugim profilom.

17. *Kakšna je vključenost socialne delavke, zaposlene v šoli s prilagojenim programom, v timsko sodelovanje (kakšen pomen in vlogo pri delu z učenci z MDR imajo informacije, ki jih podajo socialne delavke)?*

Sama menim, da je pri kompleksnejših primerih timsko sodelovanje nujno. Socialne delavke kot svetovalne delavke šol, nosimo pomembno vlogo pri sami organizaciji tima, kot vezni člen med vsemi vpletenimi, kot osebe, ki prepoznajo, da je tim potreben in hkrati s pomembno vlogo vodenja komunikacije, kjer se sliši glas vsakega. Kot socialne delavke, ki dnevno delamo z učenci, naša mnenja, informacije, ugotovitve nosijo pomembno težo pri odločanju oz. pri samem vodenju primera.

18. *V primeru, da ne bi bilo tehničnih in finančnih ovir, kakšne spremembe glede pristopov/pogojev in izboljšav ocenjujete, da bi bilo potrebno uvesti pri socialnodelovnih vidikih dela z učenci z MDR?*

Pedagoške ure (podobno kot učitelji, ker roko na srce katera svetovalna delavka pa nima nič dela doma in mora vseeno delat 8 urni delavnik, če seveda ni še kaj v razredu).

Nadomeščanje v času odsotnosti vsaj kar se tiče papirologije (ker sicer te vse počaka ali pa delaš celo med bolniško).

Več dela z ljudmi in pomoč pri papirologiji (polno je področij, ki v sami osnovi ne sodijo v delo svetovalne službe oz. delo socialne delavke in bi jih lahko opravljal drug profil, tako bi socialna delavka lahko še bolj kvalitetno in več dela opravljala z učenci).

Socialne delavke v šolah, bi morale imeti vsaj občasna skupna srečanja z namenom predstavitve stroke širši javnosti oz. predstavitve samega profila kot uporabnega/potrebnega znotraj šole.

Manjša intenzivnost dela: npr. intenzivno spremljanje in delo s pribl. 5 učenci, ne 15 in zraven postoriti še vse kar »sodi« zraven.

9.3. Postopek obdelave enega od vprašalnikov

9.3.1. Določitev enot kodiranja

1. *Koliko učencev z motnjami v duševnem razvoju (MDR) je vključenih v obravnave k vam?*
/V redne obravnave je vsako leto vključenih od 10-15 otrok./ (1)
2. *Kako pogosto in na kakšen način obravnave potekajo?*
/Obravnave potekajo po potrebi./ (2) /Kadar gre za intenzivno reševanje določene težave ali problematike potekajo določeno obdobje obravnave vsakodnevno./ (3) sicer pa običajno enkrat tedensko. / (4)
/Obravnave potekajo individualno/ (5) /ali v skupini (razredu)./ (6)
3. *Kakšne primanjkljaje oziroma posebnosti imajo vključeni učenci?*
/Učenci imajo večinoma lažjo motnjo v duševnem razvoju./ (7) /nekateri pa tudi primanjkljaje na področju učenja./ (8) /motnje pozornosti/ (9) /in hiperaktivnost./ (10) /Večina med njimi ima tudi čustveno vedenjske težave./ (11)
4. *Na kakšen način in kako pogosto poteka sodelovanje tudi z učenci, ki niso neposredno vključeni v razgovore v šolsko svetovalno službo (ŠSS)?*
/Z ostalimi učenci sodelovanje poteka preko predmeta socialno učenje (1 krat tedensko)/ (12), /tudi preko razrednih ur./ (13) /Kadar gre za reševanje problematike, kjer gre za odnose znotraj razreda, poteka sodelovanje tudi na način večkratne vključenosti svetovalne službe v razred:/ (14) /med poukom./ (15) /dnevi dejavnosti, itd./ (16)
5. *Katere so glavne teme, namen in vzroki vašega dela z učenci z motnjami v duševnem razvoju (MDR)?*
/Najbolj pogosta tematika obravnav: Ustvarjanje in ohranjanje zdravih medsebojnih odnosov./ (17) /prepoznavanje in primerno izražanje čustev./ (18) /delo na samostojnosti./ (19) /konstruktivno reševanje konfliktov./ (20) /pomoč pri razreševanju osebnih stisk/ (21) /in težav/ (22) /pa tudi timsko delo/ (23) /oz. medsebojna pomoč, .../ (24)
6. *Kako so pristopi in aktivnosti socialne delavke prilagojene različnim zmožnostim učencev?*
/Kot socialna delavka se vseskozi zavedam, da je vsak otrok drugačen./ (25) /da so zmožnosti otrok različne/ (26) /pa tudi, da so vseskozi potrebni različni pristopi./ (27) /V prvi vrsti je pomemben odnos/ (28) /in potem prilagodljivost./ (29) /dogovor: glede časa./ (30) /načina./ (31) /kraja sodelovanja/ (32) /pa tudi dogovor glede pogostosti srečevanj. / (33)
7. *Ocenite razmerje preventivne/kurativne dejavnosti socialne delavke, zaposlene v svetovalni službi šole s prilagojenim programom, pri delu z učenci z MDR.*
/Pri populaciji otrok, ki prihaja in ki je dnevno podvržena močnim impulzom tehnologije, nenehnega hitenja in stresa, je preventiva vedno bolj v ospredju./ (34) /Dnevno je potreben poudarek na spoštljivosti./ (35)

/potrpežljivosti,/ (36) /empatiji itd./ (37) /sicer je lahko prehitro preveč zamujeno/ (38) /in spremembe žal niso več možne./ (39)

/Pri mlajših učencih je zagotovo preventiva bolj v ospredju,/ (40) /saj je s tem še možno doseči primeren način funkcioniranja/ (41) /in zdrave vzorce,/ (42) /ki se v času odraščanja ne bodo popolnoma podrli (morda le malo »zamajali«)/ (43)

8. *Kako pogosto se pri delu šolske svetovalne službe z učenci z MDR pojavljajo vprašanja na področju socialne problematike?*

/Socialna problematika je pri učencih z MDR pogosta./ (44) /Pri več učencih je opaziti slab materialni položaj družine,/ (45) /brezposelnost vsaj enega od staršev./ (46) /Veliko je tujcev, kjer je zaposlen oče, mama pa je doma in skrbi za družino, dohodek družine je nizek./ (47) /Prav tako gre za populacijo, ki se ni vajena, niti nima znanja in spretnosti, postaviti se zase./ (48) /podporna mreža je slaba./ (49) /Na drugi strani so tukaj družine, ki imajo »naštudiran« sistem in vejo, kako z malo truda, kar dobro živeti./ (50) /Na drugi strani pa so tukaj družine, kjer so starši visoko izobraženi, materialni status družine je dober, je pa prisotna čustvena praznina./ (51) /nesprejemanje otroka,/ (52) /distanciranje od težav,/ (53) /kar pa prav tako privede do socialne problematike na drugih področjih./ (54)

9. *Katere socialnodelovne pristope in koncepte uporabljate pri delu z učenci z MDR in kako pogosto so uporabljeni?*

/Kot socialna delavka uporabljam različne socialnodelovne koncepte:/ (55) /zagotovo je to perspektiva moči oz. opolnomočenje./ (56) /Menim, da učenci s PP na določenih področjih potrebujejo prav to, da se jih opolnomoči do točke, ko zmorejo sami/ (57) /oz. ko zmorejo najti vir, ki jim lahko pomaga na poti pri dosegu cilja./ (58)

/Dialog je zagotovo v ospredju vsakega sodelovanja,/ (59) /kjer je pomembno, da ne nastopamo s pozicije moči, temveč kot enakovreden sogovornik,/ (60) /v ospredje pa postavljamo spoštovanje,/ (61) /zaupanje,/ (62) /dogovor./ (63)

/Menim, da je ključno tudi zavedanje, da je treba biti prisoten »tukaj in zdaj«./ (64) /Tukaj bi omenila, da so otroci uporabniki, ki znajo »nagonsko« delovati po tem načelu, socialni delavci pa jih moramo spodbujati v smeri napredka/ (65) /in biti opora pri prepoznavanju lastne situacije./ (66)

/Zavedam se tudi in izhajam iz tega, da vsak človek drugače doživlja določeno situacijo oz. težavo. Za nekoga morda sploh ni težava, za drugega je skoraj »konec sveta«./ (67) /Kot socialna delavka delam v smeri, kjer ne podcenjujem in ne minimaliziram težave drugega/ (68) / in verjamem, da doživlja zadevo tako kot jo predstavi./ (69) /Moja vloga pri tem pa je, da nudim oporo/ (70) /in skupaj z njim iščem rešitve oz. primerne načine kako jo doseči./ (71)

10. *Katere izmed metod in spretnosti socialnega dela uporabljate pri vašem delu z učenci z MDR?*

/Uporabljam metodo dela s posameznikom/ (72) /pa tudi s skupino./ (73) /Kot spretnosti bi izpostavila aktivno poslušanje,/ (74) /prepoznavanje stiske in težav/ (75) /izražene preko vedenja,/ (76) /uporabljam tudi ročne lutke,/ (77) /slikovno gradivo,/ (78) /gibanje,/ (79) /humor,/ (80) /igro./ (81) /Gre za otroke, kjer menim, da je igra velikokrat način, kako odnos vzpostaviti/ (82) /in uspešno graditi dalje./ (83)

11. *Katere smernice za delovanje šolske svetovalne službe se vam zdijo najpomembnejše pri delu z učenci z MDR?*

/Zagotovo načelo strokovnosti./ (84) /kjer se je ves čas treba zavedati, da je vsak otrok drugačen/ (85) /in ga kot takega tudi spoštovati/ (86) /in sprejemati/ (87) /in delati v dobro zanj./ (88) /preventiva./ (89) /s poudarkom na konstruktivnem reševanju konfliktov./ (90) /pristnih odnosih itd./ (91)

/Potem pa zagotovo tudi celostni pristop/ (92) /in interdisciplinarnost./ (93)

12. *Katere so naloge socialne delavke v svetovalni službi šole, ki so še posebej pomembne za učence, starše, učitelje ter zunanje institucije?*

/Poskrbeti za varen prostor./ (94) /povezovanje vpletenih./ (95) /zagovornik otroka./ (96) /poslušanje/ (97) /oz. dati možnost za vključitev vseh vpletenih/ (98) /in hkrati opolnomočenje/ (99) /in osredotočenje v smeri, da so rešitve vedno mogoče oz., predstavitev, da situacija ni brezizhodna./ (100) /biti pozoren/ (101) /in predstaviti drobne korake, ki so se zgodili na poti do cilja./ (102) /biti vezni člen med ostalimi člani/ (103) /– organizacija timskih srečanj./ (104) /vođenje dokumentacije, itd./ (105)

13. *Kateri so učinki uporabe socialnodelovnih konceptov na učence z MDR? Prosim navedite primere dobrih rezultatov.*

/Otroci se počutijo varne./ (106) /pripravljeni so na sodelovanje/ (107) /oz. si sodelovanja želijo./ (108) /sami opazijo spremembe./ (109) /dvig pozitivne samozvesti./ (110) /odprtost./ (111) /iskrenost./ (112) /zaupanje itd./ (113)

Primeri:

- /otrok zaupa svoje težave, saj ve, da je v odnosu odprt prostor za razgovor, da bom njegovim besedam verjela./ (114)
- /Opolnomočenje: otrok se ne zmore izpostaviti pred razredom: Skupaj iščeva vzroke, predvsem pa pozitivne izkušnje, ko mu je to uspelo. S spodbujanjem, opolnomočenjem še več tega, kjer je bil uspešen in je zmožgal povedati tudi kaj pred razredom, smo dosegli, da se je zmožgal izpostaviti vsaj pred manjšo skupino učencev./ (115)

14. *Katere izkušnje učenci z MDR pridobijo z vključitvijo socialnodelovnih konceptov pri delu z njimi?*

/Izkušnjo biti slišan./ (116) /dobiti potrditev, da zmore./ (117) /izkušnjo povezanosti/ (118), /da v situaciji ni sam./ (119) /izkušnjo, da ima potenciale./ (120) /možnosti./ (121) /vire./ (122) /spretnosti./ (123) /da mu lahko uspe./ (124) /izkušnjo spoštovanja./ (125) /izkušnjo sprejetosti s strani vrstnikov/ (126) /in zaposlenih na šoli./ (127) /izkušnjo, da je »problem vsaj za pol manjši, ko ga nekomu zaupaš«./ (128) /izkušnjo, da je varen, da bomo za varnost poskrbeli./ (129) /Hkrati pa izkušnje in uvid v lasna dejanja/ (130) /in posledice le-teh./ (131)

15. *Kakšen pomen se po vašem pri delu z učenci z MDR v šoli pripisuje stroki socialnega dela in uporabi socialnodelovnih konceptov?*

/Menim, da je stroka socialnega dela kot taka v šolah premalo poznana/ (132) /in še vedno v ozadju pred drugimi strokami (padagoška smer, psihologija itd)../ (133) /Koncepti so slabo poznani./ (134) /najverjetneje tudi s strani socialnih delavk slabo predstavljeni./ (135)

16. *Ali strokovnjaki drugih strok (učitelji, zdravniki, logopedi) ocenjujejo/se zavedajo, da je prispevek in uporaba socialnodelovnih konceptov v svetovalni službi šole pomembna? Po čem to sklepate?*

/Kot sem omenila že zgoraj, menim, da drugi strokovnjaki (pre) slabo poznajo stroko socialnega dela./ (136) /Socialno delo je bilo v preteklosti v šolah slabo zastopano./ (137) /se mi zdi, da je bil po mnenju mnogih to celo neustrezen profil za svetovalno službo./ (138) /Javnost profil socialne delavke običajno pozna preko

Centrov za socialno delo,/ (139) /katerih pa se ne drži ravno pozitivno ime in ne slovijo ravno po ustanovah, ki bi jih ljudje radi obiskovali./ (140)

/Menim pa, da vseeno stroka socialnega dela pomembno vstopa v šolski prostor/ (141) /in da se vse več zunanjih strokovnjakov zaveda pomembnosti vključitve svetovalne službe v posamezne primere kot take./ (142) /Socialne delavke pa bomo najbrž z delom,/ (143) /pozitivnimi izkušnjami,/ (144) /s predstavitvijo primerov dobrih praks/ (145) /vedno bolj lahko zavzemale enakovreden položaj drugim profilom./ (146)

17. *Kakšna je vključenost socialne delavke, zaposlene v šoli s prilagojenim programom, v timsko sodelovanje (kakšen pomen in vlogo pri delu z učenci z MDR imajo informacije, ki jih podajo socialne delavke)?*

/Sama menim, da je pri kompleksnejših primerih timsko sodelovanje nujno./ (147) /Socialne delavke kot svetovalne delavke šol, nosimo pomembno vlogo pri sami organizaciji tima,/ (148) /kot vezni člen med vsemi vpletenimi,/ (149) /kot osebe, ki prepoznajo, da je tim potreben/ (150) /in hkrati s pomembno vlogo vodenja komunikacije, kjer se sliši glas vsakega./ (151) /Kot socialne delavke, ki dnevno delamo z učenci, naša mnenja,/ (152) /informacije,/ (153) /ugotovitve/ (154) /nosijo pomembno težo pri odločanju/ (155) /oz. pri samem vodenju primera./ (156)

18. *V primeru, da ne bi bilo tehničnih in finančnih ovir, kakšne spremembe glede pristopov/pogojev in izboljšav ocenjujete, da bi bilo potrebno uvesti pri socialnodelovnih vidikih dela z učenci z MDR?*

- /Pedagoške ure (podobno kot učitelji, ker roko na srce katera svetovalna delavka pa nima nič dela doma in mora vseeno delat 8 urni delavnik, če seveda ni še kaj v razredu)./ (157)
- /Nadomeščanje v času odsotnosti/ (158) /vsaj kar se tiče papirologije (ker sicer te vse počaka ali pa delaš celo med bolniško)./ (159)
- /Več dela z ljudmi/ (160) /in pomoč pri papirologiji (polno je področij, ki v sami osnovi ne sodijo v delo svetovalne službe oz. delo socialne delavke in bi jih lahko opravljal drug profil,/ (161) /tako bi socialna delavka lahko še bolj kvalitetno in več dela opravljala z učenci)./ (162)
- /Socialne delavke v šolah, bi morale imeti vsaj občasna skupna srečanja z namenom predstavitve stroke širši javnosti/ (163) /oz. predstavitve samega profila kot uporabnega// (164) /potrebnega znotraj šole./ (165)
- /Manjša intenzivnost dela:/ (166) /npr. intenzivno spremljanje in delo s pribl. 5 učenci, ne 15 in zraven postoriti še vse kar »sodi« zraven./ (167)

9.3.2. Odprto kodiranje

1. V redne obravnave je letno vključenih od 10-15 otrok → 10-15 redno vključenih učencev → obravnave učencev
2. Obravnave učencev potekajo po potrebi → po potrebi → obravnave učencev
3. Ob intenzivnem reševanju določene težave ali problematike obravnave potekajo vsakodnevno → vsakodnevno → obravnave učencev
4. Običajno obravnave potekajo enkrat tedensko → običajno enkrat tedensko → obravnave učencev
5. Obravnave potekajo individualno → individualno → obravnave učencev
6. Obravnave potekajo v skupini (razredu) → v skupini → obravnave učencev
7. Učenci imajo večinoma lažjo motnjo v duševnem razvoju → lažja MDR → posebnosti in primanjkljaji učencev

8. Učenci imajo primanjkljaje na področju učenja→primanjkljaji na področju učenja→ posebnosti in primanjkljaji učencev
9. Učenci imajo motnje pozornosti→motnje pozornosti→posebnosti in primanjkljaji učencev
10. Pri nekaterih učencih je prisotna hiperaktivnost→hiperaktivnost→posebnosti in primanjkljaji učencev
11. Večina učencev ima tudi čustveno vedenjske težave→čustveno vedenjske težave→ posebnosti in primanjkljaji učencev
12. Z ostalimi učenci sodelovanje poteka enkrat tedensko preko predmeta socialno učenje→v sklopu predmeta socialno učenje enkrat tedensko→način sodelovanja z učenci
13. Sodelovanje z učenci poteka preko razrednih ur→razredne ure→način sodelovanja z učenci
14. Sodelovanje v obliki večkratne vključenosti svetovalne službe v razred, ko gre za odnose znotraj skupine→vključenost v razred→način sodelovanja z učenci
15. Sodelovanje poteka med poukom→med poukom→način sodelovanja z učenci
16. Sodelovanje poteka ob dnevih dejavnosti→ob dnevih dejavnosti→način sodelovanja z učenci
17. Najbolj pogosta tematika obravnav je ustvarjanje in ohranjanje zdravih medsebojnih odnosov→ustvarjanje in ohranjanje zdravih medsebojnih odnosov→namen dela z učenci
18. Pogosta tematika obravnav je prepoznavanje in primerno izražanje čustev→prepoznavanje in primerno izražanje čustev→namen dela z učenci
19. Tematika obravnav je delo na samostojnosti→ delo na samostojnosti→namen dela z učenci
20. Tematika obravnav je konstruktivno reševanje konfliktov→konstruktivno reševanje konfliktov→namen dela z učenci
21. Tematika obravnav je pomoč pri razreševanju osebnih stisk→ pomoč pri razreševanju osebnih stisk→namen dela z učenci
22. Tematika obravnav je pomoč pri razreševanju osebnih težav→ pomoč pri razreševanju osebnih težav→namen dela z učenci
23. Tematika obravnav je timsko delo→skupinsko sodelovanje→namen dela z učenci
24. Tematika obravnav je medsebojna pomoč→medsebojna pomoč→namen dela z učenci
25. Socialna delavka se ves čas zaveda, da je vsak otrok drugačen→zavedanje razlik med učenci→pristopi socialne delavke
26. Socialna delavka se zaveda, da so zmožnosti otrok različne→zavedanje različnih zmožnosti učencev→pristopi socialne delavke
27. Socialna delavka se zaveda, da so ves čas potrebni različni pristopi→prilagoditve različnim zmožnostim učencev→pristopi socialne delavke
28. Socialna delavka se zaveda, da je v prvi vrsti pomemben odnos→zavedanje pomena odnosa→pristopi socialne delavke
29. Socialna delavka se zaveda, da je pomembna prilagodljivost→zavedanje pomena prilagodljivosti→pristopi socialne delavke
30. Socialna delavka se zaveda, da je pomemben dogovor glede časa sodelovanja z učenci→dogovor glede časa sodelovanja→elementi delovnega odnosa
31. Socialna delavka se zaveda, da je pomemben dogovor glede načina sodelovanja z učenci→dogovor glede načina sodelovanja→elementi delovnega odnosa

32. Socialna delavka se zaveda, da je pomemben dogovor glede kraja sodelovanja z učenci→dogovor glede kraja sodelovanja→elementi delovnega odnosa
33. Socialna delavka se zaveda, da je pomemben dogovor glede dogovor glede pogostosti srečevanj→dogovor glede pogostosti srečevanj→elementi delovnega odnosa
34. Preventiva je vedno bolj v ospredju→vedno bolj v ospredju preventivne dejavnosti→preventivne/kurativne dejavnosti
35. Dnevno je potreben poudarek na spoštljivosti→poudarek na spoštljivosti→namen sodelovanja z učenci
36. Dnevno je potreben poudarek na potrpežljivosti→poudarek na potrpežljivosti→namen sodelovanja z učenci
37. Dnevno je potreben poudarek na empatiji→poudarek na empatiji→namen sodelovanja z učenci
38. Če se preventivne dejavnosti ne izvajajo, je lahko prehitro preveč zamujeno→velik pomen preventivnih dejavnosti→preventivne dejavnosti
39. V primeru, da se preventivne dejavnosti ne izvajajo, lahko spremembe v vedenju učencev niso več možne→velik pomen za napredke→preventivne dejavnosti
40. Pri mlajših učencih je preventiva bolj v ospredju→preventiva pri mlajših učencih→ preventivne dejavnosti
41. S preventivo je možno doseči primeren način funkcioniranja→primeren način funkcioniranja→preventivne dejavnosti
42. S preventivo je možno doseči zdrave vzorce→zdravi vzorci→preventivne dejavnosti
43. S preventivo je možno doseči vzorce, ki se v času odraščanja ne bodo popolnoma podrli→vzorci, ki se ne podrejo→preventivne dejavnosti
44. Socialna problematika je pri učencih z MDR pogosta→pogosta→socialna problematika
45. Pri več učencih je opaziti slab materialni položaj družine→slab materialni položaj družine→ socialna problematika
46. Pri več učencih je opaziti brezposelnost vsaj enega od staršev→brezposelnost vsaj enega od staršev→socialna problematika
47. Veliko je tujcev→tujci→socialna problematika
48. Gre za populacijo, ki se ni vajena, niti nima znanja in spretnosti, postaviti se zase→nesamostojnost pri postopkih→socialna problematika
49. Gre za populacijo, ki ima slabo podporno mrežo→slaba podpora mreža→socialna problematika
50. Prisotne so družine, ki izkoristijo sistem za dobro življenje z malo truda→izkoriščanje sistema→socialna problematika
51. Družine učencev, kjer so starši visoko izobraženi, materialni status družine je dober, je pa prisotna čustvena praznina→čustvena praznina→socialna problematika
52. V posameznih družinah je prisotno nesprejemanje otroka→nesprejemanje otroka→socialna problematika
53. V posameznih družinah je prisotno distanciranje od težav→ distanciranje od težav→socialna problematika
54. Prisotna je socialna problematika na drugih področjih→različna področja→socialna problematika
55. Socialna delavka uporablja različne socialnodelovne koncepte→uporaba različnih socialnodelovnih konceptov→socialnodelovni koncepti
56. Socialna delavka uporablja perspektivo moči→perspektiva moči→socialnodelovni koncepti
57. Socialna delavka meni, da učenci s posebnimi potrebami na določenih področjih potrebujejo opolnomočenje do točke, ko zmorejo sami→opolnomočenje do samostojnosti→namen dela z učenci

58. Socialna delavka meni, da učenci s posebnimi potrebami potrebujejo pomoč, da zmorejo najti vir, ki jim lahko pomaga na poti pri dosegu cilja → najti vir pomoči → namen dela z učenci
59. Dialog je zagotovo v ospredju vsakega sodelovanja → dialog → socialnodelovni koncepti
60. Pomembno, da ne nastopamo s pozicije moči, temveč kot enakovreden sogovornik → enakovrednost sogovornikov → način sodelovanja z učenci
61. Socialna delavka v ospredje postavlja spoštovanje → v ospredju je spoštovanje → način sodelovanja z učenci
62. Socialna delavka v ospredje postavlja zaupanje → v ospredju je zaupanje → način sodelovanja z učenci
63. Socialna delavka v ospredje postavlja dogovor → dogovor o sodelovanju → elementi delovnega odnosa
64. Socialna delavka pove, da je ključno zavedanje, da je potrebno biti prisoten »tukaj in zdaj« → ravnanje s sedanostjo → socialnodelovni koncepti
65. Otroci so uporabniki, ki znajo delovati po načelu ravnanja s sedanostjo, socialni delavci pa jih moramo spodbujati v smeri napredka → spodbude v smeri napredka → namen sodelovanja z učenci
66. Socialni delavci so opora pri prepoznavanju lastne situacije → opora pri prepoznavanju lastne situacije → namen sodelovanja z učenci
67. Socialna delavka se zaveda in izhaja iz tega, da vsak človek drugače doživlja določeno situacijo oz. težavo → zavedanje drugačnega doživljanja težav → pristopi socialne delavke
68. Socialna delavka dela v smeri, kjer ne podcenjuje in ne minimalizira težave drugega → ne podcenjevanje težav → način sodelovanja z učenci
69. Socialna delavka verjame, da učenec doživlja zadevo tako kot jo predstavi → odpovedati se temu, da ne verjamemo → socialnodelovni koncepti
70. Socialna delavka nudi oporo učencem → nudenje opore → namen sodelovanja z učenci
71. Socialna delavka skupaj z učencem išče rešitve oz. primerne načine kako jo doseči → soustvarjanje rešitev → elementi delovnega odnosa
72. Socialna delavka uporablja metodo dela s posameznikom → delo s posameznikom → način sodelovanja z učenci
73. Socialna delavka uporablja metodo dela s skupino → delo s skupino → način sodelovanja z učenci
74. Socialna delavka izpostavi spretnost aktivnega poslušanja → aktivno poslušanje → spretnosti
75. Socialna delavka izpostavi spretnost prepoznavanja stiske in težav → prepoznavanje stiske in težav → spretnosti
76. Stiske učencev so izražene preko vedenja → stiske se odražajo v vedenju → namen sodelovanja z učenci
77. Socialna delavka uporablja tudi ročne lutke → uporaba ročnih lutk → način sodelovanja z učenci
78. Socialna delavka uporablja tudi slikovno gradivo → uporaba slikovnega gradiva → način sodelovanja z učenci
79. Socialna delavka uporablja gibanje → uporaba gibanja → način sodelovanja z učenci
80. Socialna delavka uporablja humor → uporaba humorja → način sodelovanja z učenci
81. Socialna delavka uporablja igro → uporaba igre → način sodelovanja z učenci
82. Pri otrocih je igra velikokrat način, kako odnos vzpostaviti → vzpostavitev odnosa → namen sodelovanja z učenci
83. Vzpostavljen odnos je potrebno uspešno graditi dalje → nadaljnja graditev odnosa → namen sodelovanja z učenci
84. Načelo strokovnosti je pomembna smernica → načelo strokovnosti → smernice za delovanje šolske svetovalne službe

85. Ves čas se je potrebno zavedati, da je vsak otrok drugačen→zavedanje drugačnosti otrok→način sodelovanja z učenci
86. Socialna delavka poudari spoštovanje učencev→spoštovanje učencev→način sodelovanja z učenci
87. Socialna delavka poudari sprejemanje učencev→sprejemanje učencev→način sodelovanja z učenci
88. Socialna delavka poudari delo v dobro učenca→delo v dobro učenca→namen sodelovanja z učenci
89. Socialna delavka poudari preventivo→načelo fleksibilnega ravnotežja med osnovnimi vrstami dejavnosti svetovalne službe→smernice za delovanje šolske svetovalne službe
90. Poudarek je na konstruktivnem reševanju konfliktov→konstruktivno reševanje konfliktov→namen sodelovanja z učenci
91. Poudarek je na pristnih odnosih→pristni medosebni odnosi→namen sodelovanja z učenci
92. Poudarek je na celostnem pristopu→celostni pristop→način sodelovanja z učenci
93. Poudarek je na interdisciplinarnosti→interdisciplinarnost→način sodelovanja z učenci
94. Pomembna naloga je poskrbeti za varen prostor→poskrbeti za varen prostor→pomembne naloge socialne delavke
95. Pomembna naloga je povezovanje vpletenih→povezovanje vpletenih→pomembne naloge socialne delavke
96. Pomembna naloga je biti zagovornik otroka→biti zagovornik otroka→pomembne naloge socialne delavke
97. Pomembna naloga je poslušanje→poslušanje→pomembne naloge socialne delavke
98. Pomembna naloga je dati možnost za vključitev vseh vpletenih→možnost vključitve vsem vpletenim→pomembne naloge socialne delavke
99. Pomembna naloga je opolnomočenje→opolnomočenje→pomembne naloge socialne delavke
100. Pomembna naloga je osredotočenje v smeri, da so rešitve vedno mogoče oz., predstavitev, da situacija ni brezizhodna→osredotočenje v smeri, da so rešitve vedno mogoče→pomembne naloge socialne delavke
101. Pomembno je biti pozoren na korake na poti do cilja→pozornost na korake na poti do cilja→pomembne naloge socialne delavke
102. Pomembno je predstaviti drobne korake na poti do cilja→predstaviti drobne korake na poti do cilja→pomembne naloge socialne delavke
103. Pomembno je biti vezni člen med ostalimi člani→vezni člen med ostalimi→pomembne naloge socialne delavke
104. Pomembno je organizirati timska srečanja→organizacija timskih srečanj→pomembne naloge socialne delavke
105. Potrebno je vodenje dokumentacije→vodenje dokumentacije→pomembne naloge socialne delavke
106. Učenci se počutijo varne→občutek varnosti→učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
107. Učenci so pripravljeni na sodelovanje→pripravljenost sodelovanja→učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
108. Učenci si želijo sodelovanja→želja po sodelovanju→učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
109. Učenci sami opazijo spremembe→lastno zaznavanje sprememb→učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
110. Učencem se dvigne pozitivna samozavest→dvig pozitivne samozvesti→učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
111. Učenci so odprti→odprtost→učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
112. Učenci so iskreni→iskrenost→učinki uporabe socialnodelovnih konceptov

113. Učenci pridobijo zaupanje → zaupanje → učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
114. Učenec zaupa svoje težave, saj ve, da je v odnosu odprt prostor za razgovor, da bo socialna delavka njegovim besedam verjela → zaupanje težav učenca → primeri dobrih rezultatov
115. Učenec se ne zmore izpostaviti pred razredom: Skupaj s socialno delavko iščeta vzroke, predvsem pa pozitivne izkušnje, ko mu je to uspelo. S spodbujanjem, opolnomočenjem še več tega, kjer je bil uspešen in je zmogel povedati tudi kaj pred razredom, smo dosegli, da se je zmogel izpostaviti vsaj pred manjšo skupino učencev → pridobivanje izkušenj uspeha → primeri dobrih rezultatov
116. Učenci pridobijo izkušnjo biti slišan → izkušnja biti slišan → učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
117. Učenci dobijo potrditev, da zmorejo → izkušnja uspeha → učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
118. Učenci dobijo izkušnjo povezanosti → izkušnja povezanosti → učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
119. Učenci dobijo izkušnjo, da v situaciji niso sami → izkušnja, da niso sami → učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
120. Učenci dobijo izkušnjo, da imajo potencialne → izkušnja možnosti napredovanja → učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
121. Učenci dobijo izkušnjo, da imajo možnosti → zavedanje možnosti → učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
122. Učenci dobijo izkušnjo, da imajo vire → zavedanje virov → učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
123. Učenci dobijo izkušnjo, da imajo spretnosti → zavedanje spretnosti → učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
124. Učenci dobijo izkušnjo, da jim lahko uspe → zavedanje možnosti uspeha → učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
125. Učenci dobijo izkušnjo spoštovanja → izkušnja spoštovanja → učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
126. Učenci dobijo izkušnjo sprejetosti s strani vrstnikov → izkušnja sprejetosti s strani vrstnikov → učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
127. Učenci dobijo izkušnjo sprejetosti s strani zaposlenih na šoli → izkušnja sprejetosti s strani zaposlenih na šoli → učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
128. Učenci dobijo izkušnjo, da je »problem vsaj za pol manjši, ko ga nekomu zaupaš«, / → izkušnja manjše resnosti problema → učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
129. Učenci dobijo izkušnjo, da je varen in da bomo za varnost poskrbeli → izkušnja varnosti → učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
130. Učenci dobijo izkušnjo uvida v lastna dejanja → izkušnja uvida v lastna dejanja → učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
131. Učenci dobijo izkušnjo posledic lastnih dejanj → izkušnja posledic lastnih dejanj → učinki uporabe socialnodelovnih konceptov
132. Socialna delavka meni, da je stroka socialnega dela kot taka v šolah premalo poznana → premalo poznana stroka SD → pripisovanje pomena stroki SD
133. Socialna delavka meni, da je stroka socialnega dela še vedno v ozadju pred drugimi strokami (padagoška smer, psihologija itd) → v ozadju pred drugimi strokami → pripisovanje pomena stroki SD
134. Socialna delavka meni, da so koncepti stroke SD v šoli slabo poznani → koncepti slabo poznani → pripisovanje pomena stroki SD

135. Socialna delavka meni, da so koncepti stroke SD v šoli slabo predstavljeni → koncepti slabo predstavljeni → pripisovanje pomena stroki SD
136. Drugi strokovnjaki stroko socialnega dela slabo poznajo → slabo poznavanje s strani drugih strokovnjakov → pripisovanje pomena stroki SD
137. Socialno delo je bilo v preteklosti v šolah slabo zastopano → slaba zastopanost v preteklosti → pripisovanje pomena stroki SD
138. Socialni delavki se zdi, da je bil po mnenju mnogih socialni delavec celo neustrezen profil za svetovalno službo → mnenja o neustreznosti profila → pripisovanje pomena stroki SD
139. Javnost profil socialne delavke običajno pozna preko Centrov za socialno delo → poznavanje preko CSD → pripisovanje pomena stroki SD
140. Centrov za socialno delo se ne drži dobro ime → slab prizvok stroke → pripisovanje pomena stroki SD
141. Socialna delavka meni, da stroka socialnega dela pomembno vstopa v šolski prostor → pomembna vloga v šolskem prostoru → pripisovanje pomena stroki SD
142. Vse več zunanjih strokovnjakov se zaveda pomembnosti vključitve svetovalne službe v posamezne primere kot take → zavedanje pomena vključitve v primere → pripisovanje pomena stroki SD
143. Za enakovreden položaj drugim profilom bo potrebno delo → potrebno delo → pripisovanje pomena stroki SD
144. Za enakovreden položaj drugim profilom bodo potrebne pozitivne izkušnje → potrebne pozitivne izkušnje → pripisovanje pomena stroki SD
145. Za enakovreden položaj drugim profilom bodo potrebne predstavitve primerov dobrih praks → potrebne predstavitve primerov dobrih praks → pripisovanje pomena stroki SD
146. Potrebno je zavzemanje enakovrednega položaja drugim profilom → zavzemanje enakovrednega položaja → potrebne izboljšave
147. Socialna delavka je mnenja, da je pri kompleksnejših primerih timsko sodelovanje nujno → nujno timsko sodelovanje → timsko sodelovanje
148. Socialne delavke kot svetovalne delavke šol, nosijo pomembno vlogo pri sami organizaciji tima → pomembna vloga pri sami organizaciji tima → timsko sodelovanje
149. Socialne delavke kot svetovalne delavke šol so vezni člen med vsemi vpletenimi → vezni člen med vsemi vpletenimi → timsko sodelovanje
150. Socialne delavke so osebe, ki prepoznajo, da je tim potreben → prepoznavanje potrebe po timu → timsko sodelovanje
151. Socialne delavke imajo pomembno vlogo vodenja komunikacije, kjer se sliši glas vsakega → komunikacija, kjer se sliši glas vsakega → timsko sodelovanje
152. Mnenja socialnih delavk imajo pomembno težo → mnenja socialnih delavk pomembna → timsko sodelovanje
153. Informacije socialnih delavk imajo pomembno težo → informacije socialnih delavk pomembne → timsko sodelovanje
154. Ugotovitve socialnih delavk imajo pomembno težo → ugotovitve socialnih delavk pomembne → timsko sodelovanje
155. Prispevek socialnih delavk nosi pomembno težo pri odločanju → pomembna teža pri določanju → timsko sodelovanje

156. Prispevek socialnih delavk nosi pomembno težo pri vodenju primera → pomembna teža pri vodenju primera → timsko sodelovanje
157. Potrebna bi bila uvedba pedagoških ur za svetovalne delavke → uvedba pedagoških ur → potrebne izboljšave
158. Potrebno bi bilo uvesti nadomeščanje v času odsotnosti svetovalne delavke → uvedba nadomeščanj → potrebne izboljšave
159. Potrebno bi bilo uvesti nadomeščanje pri urejanju papirologije → pomoč pri urejanju papirologije → potrebne izboljšave
160. Potrebno bi bilo uvesti več dela z ljudmi → več dela z ljudmi → potrebne izboljšave
161. Pomoč drugih profilov pri izvedbi posameznih nalog → pomoč drugih profilov → potrebne izboljšave
162. Z uvedbo določenih sprememb bi socialna delavka lahko še bolj kvalitetno in več dela opravljala z učenci → več dela z učenci → potrebne izboljšave
163. Socialne delavke v šolah bi morale imeti vsaj občasna skupna srečanja z namenom predstavitve stroke širši javnosti → predstavitve stroke širši javnosti → potrebne izboljšave
164. Socialne delavke v šolah bi morale imeti predstavitve samega profila kot uporabnega → predstavitve profila kot uporabnega → potrebne izboljšave
165. Profil socialnega dela je znotraj šole potreben → zavedanje potrebe po profilu → potrebne izboljšave
166. Potrebna bi bila manjša intenzivnost dela → manjša intenzivnost dela → potrebne izboljšave
167. Potrebno bi bilo manjše število učencev, s katerimi poteka dela → manjše število učencev za delo → potrebne izboljšave

9.3.3. Oso (aksialno) kodiranje

Obravnave učencev

- 10-15 redno vključenih učencev
- po potrebi
- vsakodnevno
- običajno enkrat tedensko
- individualno
- v skupini

Posebnosti in primanjkljaji učencev

- lažja MDR
- primanjkljaji na področju učenja
- motnje pozornosti
- hiperaktivnost
- čustveno vedenjske težave

Način sodelovanja z učenci

- v sklopu predmeta socialno učenje enkrat tedensko
- razredne ure

- vključenost v razred
- med poukom
- ob dnevih dejavnosti
- enakovrednost sogovornikov
- v ospredju je spoštovanje
- v ospredju je zaupanje
- ne podcenjevanje težav
- delo s posameznikom
- delo s skupino
- uporaba ročnih lutk
- uporaba slikovnega gradiva
- uporaba gibanja
- uporaba humorja
- uporaba igre
- zavedanje drugačnosti otrok
- spoštovanje učencev
- sprejemanje učencev
- celostni pristop
- interdisciplinarnost

Namen dela z učenci

- ustvarjanje in ohranjanje zdravih medsebojnih odnosov
- prepoznavanje in primerno izražanje čustev
- delo na samostojnosti
- konstruktivno reševanje konfliktov
- pomoč pri razreševanju osebnih stisk
- pomoč pri razreševanju osebnih težav
- skupinsko sodelovanje
- medsebojna pomoč
- poudarek na spoštljivosti
- poudarek na potrpežljivosti
- poudarek na empatiji
- opolnomočenje do samostojnosti
- najti vir pomoči
- spodbude v smeri napredka
- opora pri prepoznavanju lastne situacije
- nudenje opore
- stiske se odražajo v vedenju
- vzpostavitev odnosa
- nadaljnja graditev odnosa

- delo v dobro učenca
- konstruktivno reševanje konfliktov
- pristni medosebni odnosi

Pristopi socialne delavke

- zavedanje razlik med učenci
- zavedanje različnih zmožnosti učencev
- prilagoditve različnim zmožnostim učencev
- zavedanje pomena odnosa
- zavedanje pomena prilagodljivosti
- zavedanje drugačnega doživljanja težav

Elementi delovnega odnosa

- dogovor glede časa sodelovanja
- dogovor glede načina sodelovanja
- dogovor glede kraja sodelovanja
- dogovor glede pogostosti srečevanj
- dogovor o sodelovanju
- soustvarjanje rešitev

Preventivne/kurativne dejavnosti

- vedno bolj v ospredju preventivne dejavnosti

Preventivne dejavnosti

- velik pomen preventivnih dejavnosti
- velik pomen za napredke
- preventiva pri mlajših učencih
- primeren način funkcioniranja
- zdravi vzorci
- vzorci, ki se ne podrejo

Socialna problematika

- pogosta
- slab materialni položaj družine
- brezposelnost vsaj enega od staršev
- tujci
- nesamostojnost pri postopkih
- slaba podporna mreža
- izkoriščanje sistema
- čustvena praznina

- nesprejemanje otroka
- distanciranje od težav
- različna področja

Socialnodelovni koncepti

- uporaba različnih socialnodelovnih konceptov
- perspektiva moči
- dialog
- ravnanje s sedanostjo
- odpovedati se temu, da ne verjamemo

Spretnosti

- aktivno poslušanje
- prepoznavanje stiske in težav

Smernice za delovanje šolske svetovalne službe

- načelo strokovnosti
- načelo fleksibilnega ravnotežja med osnovnimi vrstami dejavnosti svetovalne službe

Pomembne naloge socialne delavke

- poskrbeti za varen prostor
- povezovanje vpletenih
- biti zagovornik otroka
- poslušanje
- možnost vključitve vsem vpletenim
- opolnomočenje
- osredotočenje v smeri, da so rešitve vedno mogoče
- pozornost na korake na poti do cilja
- predstaviti drobne korake na poti do cilja
- vezni člen med ostalimi
- organizacija timskih srečanj
- vodenje dokumentacije

Učinki uporabe socialnodelovnih konceptov

- občutek varnosti
- pripravljenost sodelovanja
- želja po sodelovanju
- lastno zaznavanje sprememb
- dvig pozitivne samozvesti
- odprtost

- iskrenost
- zaupanje
- izkušnja biti slišan
- izkušnja uspeha
- izkušnja povezanosti
- izkušnja, da niso sami
- izkušnja možnosti napredovanja
- zavedanje možnosti
- zavedanje virov
- zavedanje spretnosti
- zavedanje možnosti uspeha
- izkušnja spoštovanja
- izkušnja sprejetosti s strani vrstnikov
- izkušnja sprejetosti s strani zaposlenih na šoli
- izkušnja manjše resnosti problema
- izkušnja varnosti
- izkušnja uvida v lastna dejanja
- izkušnja posledic lastnih dejanj

Primeri dobrih rezultatov

- zaupanje težav učenca
- pridobivanje izkušenj uspeha

Pripisovanje pomena stroki SD

- premalo poznana stroka SD
- v ozadju pred drugimi strokami
- koncepti slabo poznani
- koncepti slabo predstavljeni
- slabo poznavanje s strani drugih strokovnjakov
- slaba zastopanost v preteklosti
- mnenja o neustreznosti profila
- poznavanje preko CSD
- slab prizvok stroke
- pomembna vloga v šolskem prostoru
- zavedanje pomena vključitve v primere
- potrebno delo
- potrebne pozitivne izkušnje
- potrebne predstavitve primerov dobrih praks

Potrebne izboljšave

- zavzemanje enakovrednega položaja
- uvedba pedagoških ur
- uvedba nadomeščanj
- pomoč pri urejanju papirologije
- več dela z ljudmi
- pomoč drugih profilov
- več dela z učenci
- predstavitve stroke širši javnosti
- predstavitve profila kot uporabnega
- zavedanje potrebe po profilu
- manjša intenzivnost dela
- manjše število učencev za delo

Timsko sodelovanje

- nujno timsko sodelovanje
- pomembna vloga pri sami organizaciji tima
- vezni člen med vsemi vpletenimi
- prepoznava potrebe po timu
- komunikacija, kjer se sliši glas vsakega
- mnenja socialnih delavk pomembna
- informacije socialnih delavk pomembne
- ugotovitve socialnih delavk pomembne
- pomembna teža pri določanju
- pomembna teža pri vodenju primera

10. POVZETEK

Z magistrsko nalogo sem želela prikazati in poudariti pomen in vlogo socialnodelovnih vidikov dela svetovalne službe pri obravnavi učencev z motnjami v duševnem razvoju.

Pomemben vpliv na izbor teme ima veliko veselje do dela z učenci z motnjami v duševnem razvoju. Pri sodelovanju z učenci sem pozorna na uporabo socialnodelovnih vidikov dela, ki se vsakokrat znova izkažejo za izredno pomembne. Obravnavana tema je premalokrat poudarjena, o njej se po mojem mnenju piše in raziskuje premalo.

V šolskem okolju se šolska svetovalna služba pogosto srečuje z raznoliko in tudi zelo specifično problematiko. Pri delu z učenci z motnjami v duševnem razvoju (MDR) se poleg učnih, vzgojnih in zdravstvenih vprašanj pojavljajo tudi vprašanja na področju nasilja, konfliktov, socialne izključenosti, revščine itd., ki jih obravnava in rešuje stroka socialnega dela. Socialna problematika se pri delu z učenci z MDR izraža pogosto in terja individualno prilagojene pristope in vidike dela z učenci. Vloga stroke socialnega dela pri delu z učenci z MDR v šoli s prilagojenim programom je izredno pomembna tudi zaradi velikega prispevka pri zagotavljanju varnega in spodbudnega učnega okolja, dobrega počutja učencev, spremljanja funkcioniranja in potreb ter spodbujanja napredkov učencev. Učenci z motnjami v duševnem razvoju potrebujejo raznolike pristope in z uporabo socialnodelovnih vidikov dela lahko pomembno napredujejo na različnih področjih razvoja.

Svetovalna služba pri svojih pristopih pogosto uporablja socialnodelovne koncepte, a je to le redko poudarjeno. Z raziskavo sem želela predstaviti uporabo, pomen in učinke uporabe socialnodelovnih vidikov delovanja svetovalne službe pri delu z učenci z MDR.

Čeprav je profil socialnega delavca v šolskem okolju premalo cenjen in uveljavljen, ima zelo pomembno vlogo pri vplivu na izboljšanje kvalitete procesa izobraževanja in se vključuje v nudenje pomoči vsem deležnikom v vzgojno-izobraževalnem procesu. Pri delu v svetovalni službi je treba uporabiti različne pristope, pomembna je uporaba socialnodelovnih pristopov. Delo je treba prilagoditi vsakemu posameznemu učencu in jim tako omogočiti napredke na različnih področjih razvoja. Pomemben prispevek svetovalne službe je omogočiti nemoteno izvajanje učnega procesa z upoštevanjem posebnosti in potreb vsakega izmed učencev. Pomembno vlogo pri tem ima uporaba različnih socialnodelovnih konceptov oziroma vidikov dela. V praksi se pogosto izkaže, kako velik vpliv ima uporaba perspektive moči, etika udeležnosti, soustvarjanje rešitev. Izrednega pomena je, da z učenci soustvarimo spoštljiv, sodelovalni in zaupen odnos na podlagi dogovora o sodelovanju.

V teoretskem uvodu sem najprej nekaj pozornosti namenila literaturi o svetovalni službi šole, Programskim smernicam šolske svetovalne službe in svetovalni službi šole s poudarkom na različnih vidikih pomoči učencem. Nato sem se osredotočila na pregled literature o učencih s posebnimi potrebami, njihovi vzgoji in izobraževanju ter obravnavi navedenih učencev v šoli. V teoretskem uvodu sem se nato usmerila na učence z motnjami v duševnem razvoju in njihovi obravnavi. Pozornost sem nato posvetila vlogi in pomenu stroke socialnega dela v osnovni šoli, osvetlila pomen socialnodelovnih vidikov obravnave učencev v svetovalni službi šole in koncept delovnega odnosa v svetovalni službi osnovne šole. Nato sem predstavila tudi metode in spretnosti socialnega dela v šolskem okolju.

Pregled literature prikazuje veliko vlogo in pomen stroke socialnega dela v osnovni šoli in posebne prispevke stroke socialnega dela na področju vzgoje in izobraževanja pri delu z učenci z motnjami v duševnem razvoju.

Raziskava, ki sem jo izvedla, je bila kvalitativna. Uporabljen merski instrument je bil vprašalnik, populacija raziskave pa so socialne delavke, zaposlene v osnovnih šolah s prilagojenim programom po Sloveniji. Namen izvedene raziskave je predvsem raziskati, poudariti pomen in prikazati socialnodelovne vidike dela svetovalne službe pri delu z učenci z motnjami v duševnem razvoju. Prikazati sem želela učinke uporabe socialnodelovnih konceptov in poudariti izkušnje, ki jih učenci ob tem pridobijo ter osvetliti primere dobrih rezultatov. Namen raziskave je poudariti način in namen (vzroke) izvedbe obravnav učencev, prilagoditve pristopov in aktivnosti socialne delavke različnim zmožnostim učencev, še posebej pomembne naloge socialne delavke, uporabljene metode in spretnosti pri delu z učenci z MDR, pogostost socialne problematike pri obravnavi učencev. Osvetlila sem pripisovanje pomena stroki socialnega dela in uporabi socialnodelovnih konceptov v šoli, vključenost socialne delavke v timsko sodelovanje ter potrebe po spremembah izboljšavah.

Rezultati izvedene raziskave so pokazali, da so pristopi socialnih delavk prilagojeni individualnim zmožnostim, potrebam in osebnim okoliščinam vsakega izmed učencev. Socialnodelovni vidiki dela z učenci z MDR omogočajo številne napredke učencev na več področjih razvoja in jim omogočajo pridobitev raznolikih pozitivnih izkušenj (slišnosti, sprejetosti, spoštovanja, zaupanja, skrbi zanje, varnosti, uspeha, moči itn.). Učinki uporabe socialnodelovnih vidikov dela pri sodelovanju z učenci kažejo na velik pomen njihove uporabe in potrjujejo dobre rezultate dela. Nekateri izmed učinkov uporabe socialnodelovnih vidikov dela z učenci so: pozitivne spremembe v počutju, manj pogoste stiske, napredki učencev na številnih in več področjih razvoja, usvajanje novih znanj in veščin.

Potrebno bi bilo ozaveščanje javnosti glede vloge in načine vključevanja socialnodelovnih vidikov dela z učenci z MDR. Redno bi bilo treba predstavljati dobre rezultate dela in učinke uporabe socialnodelovnih vidikov dela z učenci, saj bi pomembno osvetlili pomen uporabe teh vidikov.

Pomembno je zavedanje, da učenci ob spodbudah lahko napredujejo in usvajajo nova znanja in veščine, ki so pomembne za čim večjo samostojnost. Marsikateri izmed učencev nima izkušenj uspeha, slišnosti in sprejetosti. Z uporabo socialnodelovnih konceptov in elementov delovnega odnosa učenci lahko pridobijo pozitivne izkušnje in moč, okrevajo, pridobijo na samopodobi, se (na)učijo ravnanja s sedanjostjo, sodelujejo in so včlanjeni kot sogovorniki na podlagi dialoga. Uporaba socialnodelovnih konceptov pri delu z učenci z MDR je izrednega pomena in omogoča prepoznavanje in upoštevanje potreb ter zmožnosti vsakega izmed učencev. Z uporabo socialnodelovnih konceptov so učencem omogočene številne pozitivne izkušnje (slišnosti, sprejetosti, uspeha) in napredek na različnih področjih razvoja. Socialnodelovni pristopi pomembno prispevajo k celostni in prilagojeni obravnavi učencev z motnjami v duševnem razvoju.